

ERDÉLYI MAGYARSÁG

III. ÉVFOLYAM
1992. MÁJUS

Választási
látlet

Aki
megelőzte
a Führert

Könyvek
Erdélyről

Új kísértet

10

Az ideológiai ábránddal erőszakolt egynemzeti kizárólagosság történelmi ideje lejárt. Tudomásul kell venni, hogy a , lövészárkok szerepű határokkal összetartott Kelet-Közép-Európai országtípust az önrendelkezési alapon kialakított szuverén országok, azokon belül az etnikai alapon szerveződő autonómiák közössége váltja fel. Ez a folyamat – nemzeti, nacionális vonatkozásában, mint a birodalmi szorításból való

felszabadulás e térségre jellemző sajátos megnyilvánulása – területi felaprózódással járó politikai osztódás, mely paradox módon mégis egységést mozgást jelent. Előrejelzi, hogy az államközösségeké a jövő. A nagy közösségeké, mint például az Európai Közösség, a Független Államok Közössége, a körvonalazódó Távol-keleti Közösség stb. Ezeket gazdasági érdekkölcsönösség tartja majd egységben, és nem a határok kihangsúlyozását, hanem azok átjárhatóságát biztosítják majd.

Ma még a múlt töltetével terhesen a nemzeti érdekek nem képesek függetlenedni a szigorúan vett földrajzi vonatkozásoktól, Trianon örökségétől. A kiforrott államisággal nem rendelkező országok behozni igyekeznek e történelmi szerepük-ből hiányzó lemaradásukat. A szerb expanziós háború, a román, a szlovák nemzetállami törekvések számunkra szomorú példázatai ennek. Ilyen környezetben Magyarország szerepe különösen felértékelődik, ha

eleget kíván tenni "európaisági" és "anyaországi" feladatainak egyaránt. Túl kell tennie magát a trianoni ítéletben gyökerező "csonka ország tudatán" azért, hogy a magyarságot földrajzi szórtságától függetlenül tudja képviselni. A tizenötmillió magyarért vállalt felelősség nem maradhat csupán tetszetős forma szó akkor, amikor a kor szellem amúgy is kiiga-

ízű, jószomszédi viszonyt részesít előnyben a kisebbséggazda országokkal ahelyett, hogy egyenjogú partnerként e viszony kizárólagos feltételeként a kisebbségvédelmet szorgalmazza, anyaországi minőségét rombolja le, és pusztulni hagyja a határain kívülre rekesztett fiait.

(Mert) sajnos a szervezettnek tűnő erdélyi magyarság sincs ma abban a helyzetben, hogy eredményesen egyezkedhessék a sorsát meghatározó hatalommal. A kisebbségieknek mára a pusztta magyarságuk

Az autonómia csapdája

zítani igyekszik régióknban a határokat. Nem a "trianoni daraboló elvvel", hanem a demokrácia rációjával és rendező elve szerint, amire a magyar rendszerváltás is felesküdt. És idejében fel kell készülnie, hogy ne kerüljön lépészavarba, ha a harmadik évezred világképének megfelelően a határain kívül élő magyar népcsoportok kiharcolják az autonómiájukat Mert a magyar kisebbségek autonómiájáért, annak életképességéért az anyaország is felelősséggel tartozik a saját történelme előtt. Nemzeti történelmünk nem válhat a lassú fogyatkozás és sorvadás krónikájává.

A magyar (anyaországi) külpolitikának a kellő időben kell a kisebbségben élő magyarság segítségére sietnie, mert amennyiben nem szerez jogi garanciákat önszerveződésükhöz, és holmi internacionalista

maradt meg, és azt nem tehetik kompromisszumos egyezkedés hozadékává. Csak az anyaország tehet engedményeket (egyezkedhet), hogy kivédje az olyan anakronisztikus törvényeket, melyek létükben tagadják a szülőföldjükön élő magyarokat (lásd a román alkotmány első szakaszát az egységes nemzeti államiságról)... Ha a magyar külpolitika a kisebbségvédelem helyett fontosabbnak tartja továbbra is holmi "európai taps" reményében örökösen a saját politizáló tapintatát demonstrálni partnereinek, akkor a harmadik évezred: a jövő szellemében mégis megvalósuló majdani autonómiák magyar gettókká válnak, olyan rezervátumokká, melyekben a "jó indián a halott indián". Az autonómia ilyen csapdájába pedig történelmi bűn belesétálni még az "európaisági" oly vonzó árán is.

Erdély...

(...) Neergard szerint a modern fizika eredményei – a quantum-elmélet, a relativitás – óhatatlanul átformálják a kopernikuszi csillagászat és az úgynevezett klasszikus fizika hatására kialakult *mechanikus* világképet valamiféle *biológiai* világképpé, ami ennek következtében “spirituálisabb” is az előbbinél. Szerzőnk James Jeans, a jeles fizikus szavait idézi: “A világegyetem máris kezd egy nagy gépezet helyett egy nagy eszmévé válni”. Megmagyarázza, kristálytisztán és meggyőzően, hogy miként alakul át jelenlegi *báromdimenziós gondolkodás módunk négydimenzióssá*, s szűnünk meg fokról fokra csak vonalban, síkban és térben gondolkodni. “Időtényező nélkül nem létezik élet” – mondja. De könyve akkor válik különösképpen érdekessé és gondolatébresztővé – akkor teszi világossá az emberi kultúra egészének fejlődésmenetét –, mikor ezt az új szemléletmódot a politika világára is megkísérli alkalmazni. Meglehet, némely részlet dolgában téved, egyik-másik megállapítása talán egy kicsit túlzott is; de az olvasó a szerző alapfeltevéseit a maguk egyszerű monumentalitásában és természetességében olyan erőteljeseknek és meggyőzőknek érzi, mintha máris a mechanikus gondolkodás mód elhalásának szemtanúja volna. Neergard gondolatainak fonala végül Svájc kialakulását szemügyre véve arra a következtetésre jut, hogy az az államépítésnek az emberiség biológiai gondolkodás módját előrevetítő modellje. E tanulmány írója szíves-örömmel ajánlja Neergard professzor művét mindazok mielőbbi figyelmébe, akiknek bármi szava lesz – vagy lehet – a világ elkövetkező átszervezésében.

A Helvét Államszövetség Neergard – s a magam – véleménye szerint is “*az organikus teremtőerő elvének*” megtestesülése. “*Nem a nyelv egységén, hanem a közös sorsot és közös küzdelmet vállaló független népek közös akarataán alapszik.*”

Svájc egyik kantonjának esetéből kiindulva Neergard a következőket írja a többségi elvvel és a kisebbségi kérdéssel kapcsolatban: “Ha Graubündenben következetesen alkalmazták volna a többségi elvet, és nem lettek volna tekintettel a kisebbségre a sajátosan organikus szövetség szellemében... az már réges-rég katasztrófához vezetett volna”. Föltehetnénk a kérdést, hogy e biológiai és politikai törvények Erdély és Erdély népei esetében vajon alapvetően másként hatottak volna-e, mint hatottak Svájcban és Graubündenben?

Neergard egy másik bekezdésben az alábbiakat írja: “*Korunk a szervezési vakdüh megszállotta, s bizonyos fiktív elvek hatására nem riad vissza tőle, hogy tönkretegyzen réges-rég kialakult virágzó képződményeket, és megsemmisítsen valódi, organikus életeket*”. Nos, a történelmi Magyarország korábban vajon nem épp ilyen képződmény volt-e? És Erdély nem “valódi, organikus élet” annak keretei közt?

“Bertalanffy szavával élve – írja szerzőnk – hangsúlyoznunk kell az élet *történelmi* jellegét.” Ez az, amit a negyedik dimenzió megkövetel. Mert végül is mi az a negyedik dimenzió – a politika időtényezője –, ha nem maga a történelem? S bár Neergard professzor ugyancsak becsmérően szól a politikusokról (az utóbbi három évtized távlatában – be kell ismernünk – nem ok nélkül), a világtörténelem igazán nagy államférfiai (anélkül, hogy az emberlét dimenzióiról elmélkedtek volna) mindig is négy dimenzióban gondolkodtak, vagyis hogy a politika művészetének örök életű szabályai szerint soha ki nem hagyták számításaikból vagy alkotásaikból az idő tényezőjét, a múltat – azaz a történelmet.

Nos, az élet történelmi jellegének fölismerése és e fölismerés érvényre juttatásának szándéka mindenekelőtt és ez idő alatt veszélynek-hányattatásnak mindig ellenszegülni képes képződmények organikus jellegét, mint amilyen teszem azt a történelmi Magyarországot vagy az annak alkotóelemét képező Erdélyt, ne egy-két évtized mértékével mérjük, ne egy vagy két nemzedék hibáiból és botlásából ítéljük meg, *hanem történelmi pályafutásuk egészéből.* (...)

Erdély is mérhetetlenül több, mint ennyi meg ennyi magyar, ennyi meg ennyi román, ennyi meg ennyi német puszta elege. (Részlet az *Erdély múltja és jövője* című könyvéből.)

Erdélyi Magyarság
Független politikai és művelődési szemle
A határainkon túli magyarok fóruma
Alapító főszerkesztő: **KÖTELES PÁL**
III. évfolyam, 10. szám
1992. május
Megjelenik: negyedévenként
Előfizetési díj egy évre: 176 Ft
Mb. főszerkesztő:

MÁTYÁS B. FERENC

Művészeti szerkesztő:

GERGELY ISTVÁN

Szerkesztőbizottság:

**BEKE GYÖRGY
FÜLÖP MIHÁLY
KULCSÁR ÁRPÁD
NEMESKÜRTY ISTVÁN
PÁSKÁNDI GÉZA (elnök)
POMOGÁTS BÉLA**

Szerkesztőség:

H-1068 Budapest, Benczúr u. 15.
Levélcím: H-1376 Budapest, Pf.: 93.
Telefon: 142-2916, 142-8207,
Telefax: (36-1) 122-2421
Telex: 22-3317

Kiadja Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány
H-1068 Budapest, Benczúr u. 15.
Telefon: 122-5616, 122-4824
Szedés: Ciceró Kft.

HU ISSN 0865-6819

Dabasi Nyomda
F. v.: **BÁLINT CSABA** igazgató

**KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG, ÉS
NEM KÜLDÜNK VISSZA. AZ ALÁÍRT CIKKEK
MONDANIVALÓJA NEM FELTÉTLENÜL
EGYEZIK A SZERKESZTŐSÉG
VÉLEMÉNYÉVEL, ÉS A SZERZŐ
VISELI ÉRTÜK A FELELŐSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA AZ ÍRÁSOK
SZELLEMIT ÉS TARTALMÁT NEM ÉRINTŐ
RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.**

Magyarországon terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál, a Posta hírlapüzletelben és a
Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR), 1900 Budapest XIII., Lehel utca 10/A.
– közvetlenül, vagy postautalványon, valamint
átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi
jelzőszámra.

Külföldiek számára előfizethető:
pénzesutalványon Az Erdélyi Magyarságért
Alapítvány címen: H-1068 Budapest,
Benczúr u. 15., vagy a képviselőteken.
Devizaszámlánk: Magyar Hitelbank - Budapest
402-5372-941-31 és 407-5372-941-31.

Előfizetési díj:

20 USA-dollár légipostaköltséggel együtt.
Külföldi képviselőink címjegyzékét a 64.
oldalon közöljük.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1992. JÚLIUS
MÁSODIK FELÉBEN**

TARTALOMJEGYZÉK

- Az autonómia csapdája
- Bajcsy-Zsilinszky Endre: Erdély...

VALÓSÁG

- Sütő András: "Magunkra hagyatva nem juthatunk előre" 2
- Entz Géza: Joggal várják az anyanemzet támogatását..... 5
- Guy Heraud: Cél, az Európai Közösség..... 7
- Nagy Pál: Hányan is vagyunk? 11
- Tófalvi Zoltán: Magyarok, székelyek, csángók, "ungurok" 12
- Tenkey Mihály: Választási látélet 13

MÉRLEG

- Páskándi Géza: Tünődések az anyanyelvőről (II.) 15
- Domonkos Cs. László: Trianonizálódott nemzettudat 17
- Beke György: Önépítő kisközösség 18
- Illés Sándor: Üzenet Bácskába 20
- Szőke Sándor: "Arany" szavak Shakespeare-től 21

SZÉPMÍVESSÉG

- Pomogáts Béla: Erdély köve 22
- Egyed Emese: Sírátó 22
- Lászlóffy Csaba: A túlélés játéka 23
- Kiss Jenő: Meg, meglehet 23
- Markó Béla: Balkáni fohász 24
- Lászlóffy Aladár: Vándor Idő balladája 24
- Cseke Péter: Az első szabad március 15? 25

HISTÓRIA

- Fülöp Mihály: Francia diplomácia a trianoni béke ellen 26
- Városaink tegnap és ma: Marosvásárhely 28
- Lipcsey Ildikó: Székely migráció és emigráció
a dualizmus korában 29
- Dézsi Zoltán: A román antiszemitaizmus inasével 31
- Ion C. Butnaru: Aki megelőzte a Führert 33

VISSZAPILLANTÓ

- Székely Attila: A hodáki és libánfalvi "hagyomány"..... 35
- Pályázatunk nyertesei I. (Czire Dénes – Tófalvi Zoltán) 36
- Zádor Miklós: Ábrándok és realitások 38
- Szűk Ödön: Kevert románság 39

FÓRUM

- Köteles Pál: Lelkek félművekben 41
- Frantisek Braxator: Az európai kisebbségvédelem 42
- Rafael Munoz Palaciso: Kisebbségek Európában (II.) 26
- Gazda József: Új kísértet 50
- Takács Ferenc: Méregcsepegtetés 52

KISEBBSÉGI JOGI FOGALOMTÁR..... 54

FIGYELŐ

- Beke György: Fiatal történelem 55
- Jónás Endre: Szőnyeg alá seprtek milliók 55
- Józsa Péter: Szarajevó '92 56
- Búcsú Domonkos Pál Pétertől 56
- Zolcsák István: Kinek higgyünk? 57

ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA 58

KÖNYVEK ERDÉLYRŐL (I.) 60

HÍREK, POSTABONTÁS 62

LAPZÁRTA

- Az igazi "kontinuitás" 64
- H. H. Bandholz: A kakukkmadár lovagi ösztönéről...

E lapszámunkat Árkossy István alkotásai illusztrálják.

SPALLER ÁRPÁD
TULAJDONA

Sütő András

“Magunkra hagyatva nem juthatunk előbbre”

(Az interjú a Magyar Hírlap 1992. február 15-i számában jelent meg. Közreadta: Lengyel András György.)

– *Hogyan látja ön a magyarság és a demokratikus román erők közéletének, összefogásának lehetőségét?*

– Az összefogás ügye kezdettől fogva az egyik legfontosabb, legbonyolultabb kérdés volt az erdélyi magyarság számára – és az is maradt. Ugyanis még mindig csupán a küszöbén állunk egy potenciális lehetőségnek. Az összefogás szervezett, megvalósult formáiról még alig beszélhetünk. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség keresi az összefogás lehetőségeit az ellenzéki pártokkal, és mutatkoznak is kedvező jelek itt-ott, de most a helyhatósági választások jelentik az első igazi, nagy próbát, az első komoly vizsgát. E választások mutatják majd meg, milyen eredményre jutott ez az összefogás, hiszen ismeretes, hogy az RMDSZ sok településen a Demokratikus Konvenció pártjaival indul együtt. Politikusaik eredményt remélnék ettől az együttműködéstől, s módjával, de magam is velük reménykedem. Bár gyakran tapasztalhatjuk, mennyi engedményt kénytelenek tenni ezek az ellenzéki pártok is a választási siker érdekében, s hogy mennyire törékeny még ez a szövetség a magyarság legnagyobb szervezetével.

– *Azért kell engedményeket tenniük, mert például a Nemzeti Párt, a liberálisok, a szociáldemokraták vagy a Polgári Szövetség szavazótáborában is sokan idegenkednek még a magyaroktól?*

– Igen. Az egész román társadalmat már kezdetben szörnyűségesen megfertőzte Ceausescu nacionalista kurzusa, később pedig az egész román nemzetet érintő, nyílt, szinte fasisztoid szellemi hadjárat. S a gyógyulási, a tisztulási folyamat hosszúnak ígérkezik. Ez a tény kényszeríti a román ellenzéki pártokat, hogy engedményeket tegyenek a nacionalizmusnak.

– *Az erdélyi magyarság egyik kiemelkedő képviselője nemrég éppen lapunkban jelezte, hogy mint-ba olykor a magyarok is fölöslegesen sértenék meg a románság érzékenységét. Szerinte az erdélyi magyarok nem ritkán így emlegetik szomszédait és munkatársaikat: román, de azért rendes ember! Oka lehet-e a viszálynak az ilyesfajta előítélet?*

– Amióta világ a világ, amióta léteznek nációk egymás mellett, mindig előfordult, hogy az egyik megsértette a másikat. Nekünk erről lehet, sőt kell is beszélnünk. De ez éppen most – mellébeszélés. És akadnak nálunk, akik mellébeszélnek... Ugyanis semmi sem múlik most azon, hogy valaki azt mondja a szomszédjáról: román, de azért rendes ember. A lényeg nem ez! A lényeg az, hogy egy jogaitól teljesen megfosztott, halálra vagy elűzésre ítélt nemzetiség megkapja-e az őt megillető jogokat, és megmarad – vagy nem tudja megszerezni őket, és elpusztul! Ez a lényeg, s nem a szórszálhasogatás, az irodalmárkodó finomkodás.

– *Decemberben Temesváron egy Tőkés László által kezdeményezett konferencián számos kiváló román értelmiségi szólt a magyar-román megbékélés szükségességéről. Feltámad-e lassanként ez a megbékélési vágy a román tömegekben is, vagy várhatóan hosszabb ideig csupán érzékeny entellektüelek óhaja marad?*

– A román tömegek és a román értelmiségiek egy részének vágya most abba a kategóriába tartozik,

amellyel lehet ugyan foglalkozni, de ezúttal inkább a politika véres aktualitásaiból kell kiindulnunk. Ez pedig a már említett tény: egy halálra vagy kiűzésre ítélt nép sorsáról van szó, amely nem függhet attól, akad-e tűz, hűsz vagy ötven román értelmiségi, aki bennünket szeret. Ez nem múlhat verseken, irodalmi esteken, igehirdetéseken, ez egy politikai küzdelem tétje. Ez alkotmányos, parlamenten, törvényeken, önkormányzaton és kormányzaton múlik. És azon a nemzetközi segítségen, amelyet a világ minden erre illetékes fórumától elvárunk, és amelyet sajnos még nem tudunk megszerezni. Mert nemzetiségi szervezetünk, az RMDSZ egyelőre nem jutott el addig az önszervezés és a folyamatos politikai küzdelem dolgában, hogy a nemzetközi támogatás megszerzésére képes lett volna. Mert a szervezet még kialakulatlan, struktúrája kezdetleges, koncepciója és stratégiai tervei zűrzavarosak, ellentmondások gyötrik, személyi ellentétek nehezítik a munkáját, és mert céljainak megvalósításában nem eléggé mozgékony. A szervezetet gyakorlatilag újra kell indítani, lelket kell lehelni bele, mert ellenkező esetben minden tevékenysége a lepényevési versenyek szervezésében, az egyébként nagyon fontos műkedvelésben merül majd ki, de egy tapodtat sem juthat előbbre a jogaink kiharcolásáért folytatott küzdelemben.

– *Hozzátartozna-e az RMDSZ megújulásához a platformszabadság, amelynek csírát már tavaly októberben megjelentek az aradi küldöttgyűlésen?*

– A platformszabadság ügye, amelyet néhányan fölvetettek, nem más, mint politológiai köldöknézés, valamint a magyarországi politikai küzdelmek szorgalmatos és diletáns utánzása. Olyan társadalmi igények követelése a tudományosság álarcában, amilyen igények nálunk egyelőre nem léteznek, mert nem is lehetségesek. A platformszabadság

badságot emlegetők, úgy gondolom, öncélúan, valamiféle önijesztetésből adódó totalitárius rettegésben, félve a szervezetségtől, az egységes fellépéstől, a küzdelem veszedelmétől, igyekeznek másolni a magyarországi pártviszonyokat, és elmélkednek tudós pózba, persze eredménytelenül. Ahelyett, hogy a tömegek mindennapi állapotát figyelve a tömegek ösztönös és tudatos törekvéseit fogalmaznák meg. Semmi szükség arra, hogy az RMDSZ változatos platformügyeit tárgyaljuk, amíg a minimális, a legszükségesebb követeléseink megfogalmazásában nem vagyunk egységesek. Ilyen egység nélkül egyetlen kisebbség, egyetlen elnyomott néptömeg sem tudja még a legminimálisabb célkitűzéseit sem megvalósítani. Ha egy várat azzal a céllal ostromolnak, hogy védőit, miután elfogták őket, egyenként és gondosan agyonverjék, nem a platformokról kell tárgyalni, hanem a védekezés, a tűzoltás és az

ellentámadás lehetséges módszereiről. Ilyen helyzetben nem számíthat, hogy Kiss Kati százszázalékosan hisz a fel-támadásban, Nagy Kati pedig csak tízszázalékosan. Kitalálták már azt a mesét is, hogy Erdélyben vidékenként más más a magyarság törekvése. Nos, nem igaz, hogy vidékenként akarnak vagy nem akarnak Bolyai egyetemet, nem igaz, hogy tájegységenként akarják vagy nem akarják az önrendelkezést mint társadalmi létformát, s az a szándék sem változik falvanként, városokként, hogy az anyanyelv szabad használatát a közintézményekben és minden más tekintetben biztosítsák. Tordán és Aradon egyaránt áhítoznak az emberek azokra a jogokra, amelyekkel már régóta rendelkeznek az európai államokban élő kisebbségek. És ez nem platformok kérdése...

– *Kap-e támogatást a platformszabadság gondolata "kívülről", például magyarországi pártoktól?*

– Egy csapás az erdélyi magyar-

ságra, hogy Magyarországon szakadatlanul mozgolódnak azok a politológiai kiscsoportok, amelyek rendszeresen zavarják a magyar kormányt a határokon túl élő kisebbségekkel kapcsolatos politikáját. Egymásnak ellentmondó elméleteket gyártanak szinte naponta. Olykor már-már a politikai kalandorság színvonalán. Másrészt próbálkoznak olyan romániai csoportok aktivizálásával is, amelyekről a maguk magyarországi politikai küzdelmeihez remélnék segítséget. Ezek a csoportok valójában nem megvilágosítják, hanem inkább megzavarják azokat a jobb sorsra érdemes agyakat, amelyek zavaros álpolitológiai szövegek olvasása nélkül is eligazodnának – és úgy igazodnának el igazán – a saját világukban.

– *Kategorizálhatjuk-e világnézeti szempontból ezeket a szövegeket?*

– Van köztük "vadliberális", "vadkonzervatív", van kevésbé vad meg szelíd, meg mindenféle változatos árnyalata a politikai elképzeléseknek. A dolog lényege: szerintem időszerű lenne, hogy a magyar kormánykörökben végre nyugvópontra jusson a vita arról, milyen módon lehet segítségünkre a mindenkori budapesti vezetőség. E pillanatban rengeteg az ellentmondás. Ezért nem csodálom, hogy már nálunk is akadnak értelmiségiek, akik egyszerűen megkérdőjelezzik Antall József kijelentését, amely szerint ő lélekben tízenötthatalos magyar miniszterelnökének érzi magát. Ez azért történhet, mert senki sem tisztázta, hogy Antall kijelentését nem értelmezhetjük szó szerint. Némelyek-

nek persze több esze van annál, hogy hajlandók legyenek megérteni ennek a mondatnak a lényegét. Nálunk pedig akadnak, akik szó szerint értelmezik, mint keresztanyám a szeplőtlen fogantatást. Holott e mondat jelképes értelméből kell kiindulni. Vagyis abból: Antall József nyíltan, határozottan, a nemzetközi politika porondján szakított azzal a kádárista hagyománnyal, amelyet így foglaltak össze: a testvéri országok belügyeibe nem szólunk bele! Természetes, hogy mindenki, aki a jelenlegi magyar kormányt meg akarja dönteni, azzal kezdi, micsonda abszurditás ez a kijelentés, szándékosan félreértve és félremagyarázva annak tartalmát.

– Vagyis elsősorban magyarországi pártküzdelemnek akadályozzák egy, a határainkon túli magyar kisebbségekkel kapcsolatos stratégia kialakítását?

– Az ottani pártpolitikai küzdelmeken felülemelkedve kellene végre megítélni a környező országok magyar kisebbségi tömegeinek a kérdését. Magyarországon rengeteg olyan jeles férfiú, rengeteg olyan jó koponya van – ott született és Erdélyből elszármazott egyaránt –, aki képes lenne valódi segítséget nyújtani a kormány kisebbségi politikájának kialakításában. A baj onnan származik, hogy mindazt, ami a jelenlegi politikai szakaszban komolyan értékesíthető lenne, egyelőre nem összegezték és nem tisztázták, s persze nem dolgozták ki egy kisebbségi küzdelem segítésének stratégiáját és módszereit. Remélem, hogy a romániai magyarság, jelesen

az RMDSZ vezetőivel tárgyalásokat kezdve, törekvéseiket alaposan megismerve, sikerül majd kidolgozni egy olyan támogatási tervezetet, amelyet a politikai gyakorlatban felhasználhatunk. Sajnos, tapasztalni lehet azonban, miként válunk eszközévé olyan szándékoknak, amelyek egyáltalán nem nevezhetőek nyíltak és becsületesnek. Ezért hát elengedhetetlennek tartom, hogy a határon túli magyarság kérdését végre valóban a pártcsatározások fölötti tartományba utalják.

– *Ismeretes, hogy a Ceausescu-időszakban a Nyugat úgyszólván a homokba dugta a fejét a romániai magyarsággal kapcsolatban. Változott-e a helyzet 1989 decembere óta?*

– A Nyugat még mindig alkalmas arra, hogy egy új román külpolitika áldozataként módosítson azon a többször hangoztatott véleményén: a Romániának nyújtandó segítség azon is múlik, miként biztosítja ez az ország a kisebbségi jogokat. Sajnos, ezeket a kisebbségi jogokat sok nyugati körben eltérően értelmezik, ami nekünk is gyakran zavart okoz. A mi hibánk és bűnünk, elsősorban pedig az RMDSZ külpolitikájának bűne, hogy keveset tett azért: a világ országainak figyelmét felhívja a helyzetünkre. Alig létezik Európában és Európán kívül olyan néptöredék, amelyről a Nyugat általában ne tudna többet, mint rólunk. Ismét ott tartunk, a legkevesebbet a romániai magyarságról tudják. Ennek oka nem csupán az, hogy a mi külpolitikai törekvéseink meglehetősen következtelenek, hanem az is: a Nyugat szívesen és boldogan tekint el fölöttünk, remélve, hogy egy gonddal kevesebb... Ha a világpolitikában nem beszélnek a romániai magyarság elnyomatásáról, a Nyugat bizonyosan boldog, mert egy újabb gond került le a napirendről... Nem terheli sem az ENSZ illetékes szerveit, sem az Európa Tanácsot és más nemzetközi szervezeteket sem. Egyszóval a Nyugatra ma még nem bízhatjuk rá magunkat. De a Nyugatnak kötelessége megadni a politikai segítséget, amelyet elvárunk tőle, éppúgy, mint más kisebbségek esetében, éppen a Nyugatnak önmagáról alkotott véleménye miatt. Egy dolog bizonyos. A romániai magyarság célkitűzései, törekvései, kétségbeesett próbálkozásai az egyenjogúság kivívásáért csak akkor lehetnek eredményesek, ha ezeket a törekvéseket az európai és általában a nemzetközi fóru-

mok támogatják. Magunkra hagyatva nem juthatunk előbbre. Ha a kisebbségi kérdést ismét Románia belügyének tekintik, a korábbiaknál is nagyobb veszedelem fenyegethet bennünket. Ha nem sikerül csökkentenünk a kiáramlást, az elvándorlást, a menekülést, akkor hamarosan elmondhatják a legvérmesebb reményű román nacionalisták, hogy az úgynevezett magyar kérdést is megoldották, miként az úgynevezett zsidó- és németkérdést is. A Ceausescu által meghirdetett és alkalmazott, vagy egyszerűen csak titkolt módon elindított endlösung be fog következni! Ha a kis lépések, a verébléptek politikai taktikája alapján egy évszázadra tervezzük céljaink megvalósítását, bizonyosak lehetünk benne, hogy a magyar endlösungről rövidesen jelentést tehetnek a romániai nacionalisták legvitézebb bajnokai!

– *Tehát ön ma is pesszimista, amikor végre úgy látszik, sikerül rést ütni a hatalom falán?*

– Az ember nem lehet sem pesszimista, sem optimista. Csupán azt ítélni meg viszonylag pontosan, milyen küzdelemre képes, milyen küzdelmet tart szükségesnek. Ha politikai harcainkat továbbra is a jelenlegi színvonalon folytatjuk, nem lehetek más, csak pesszimista. De ha küzdelmeinket sikerül dinamikusabbá tenni, ha stratégiánkat pontosan ki tudjuk dolgozni, bizonyosan reménység költözhet belénk. Van mód arra, hogy egy küzdelmet jóval elszántabban és szervezettebben folytassunk. Amíg van itt magyarság, van lehetőség és van remény! Más kérdés, felismerik-e az RMDSZ vezetői, milyen a romániai magyarság helyzete, s milyen veszedelem fenyegeti ennek a kollektivitásnak a létét. Kérdés, tud-e élni a szervezet azokkal a módszerekkel, amelyekkel eddig nem élt, kérdés, megteremti-e azokat a nemzetközi kapcsolatokat, amelyeket eddig nem teremtett meg. Ezen múlik, miként módosul a sorsunk. Talán már holnaptól...

Joggal várják az anyanemzet támogatását...

(Az Erdélyt Magyarország kérdéseire Entz Géza politikai államtitkár összevontan és egységesen válaszolt. Ezért eltekintünk a kérdések közreadásától, annál is inkább, mivel a válaszadó a bevezető részben tartalmilag ismerteti azokat.)

Az Erdélyi Magyarország kérdései lényegi problémákra irányulnak, amelyek nemcsak a magyar, hanem a világ közvéleményét is egyre nagyobb mértékben foglalkoztatják. Nevezetesen arra, hogy a jövőt tekintve hogyan alakíthatók ki a kelet-európai térségben, az ellenséges indulatok által megosztott államok között az együttműködési kapcsolatok – amelyek nélkül nincs biztonság. A helyes megoldások kimunkálására csak úgy van esélyünk, ha képesek vagyunk mi, magyarok, a szomszédos népek és a térség stabilitásában érdekelt civilizált világ a múlt tanulságait levonni.

Mindannyian tudjuk, hogy a térségünket és így a magyarságot közvetlenül érintő huszadik századi döntések a két világháború győzteseinek egyoldalú hatalmi érdekeit szolgálták, és ennek árát fizetjük a mai napig, ide értve a szemünk előtt zajló testvérgyilkos háborúkat is. Ezek a döntések ugyanis semmi-be vették a civilizációs, kulturális, etnikai, gazdasági adottságokat és a nemzeti önrendelkezés elvét.

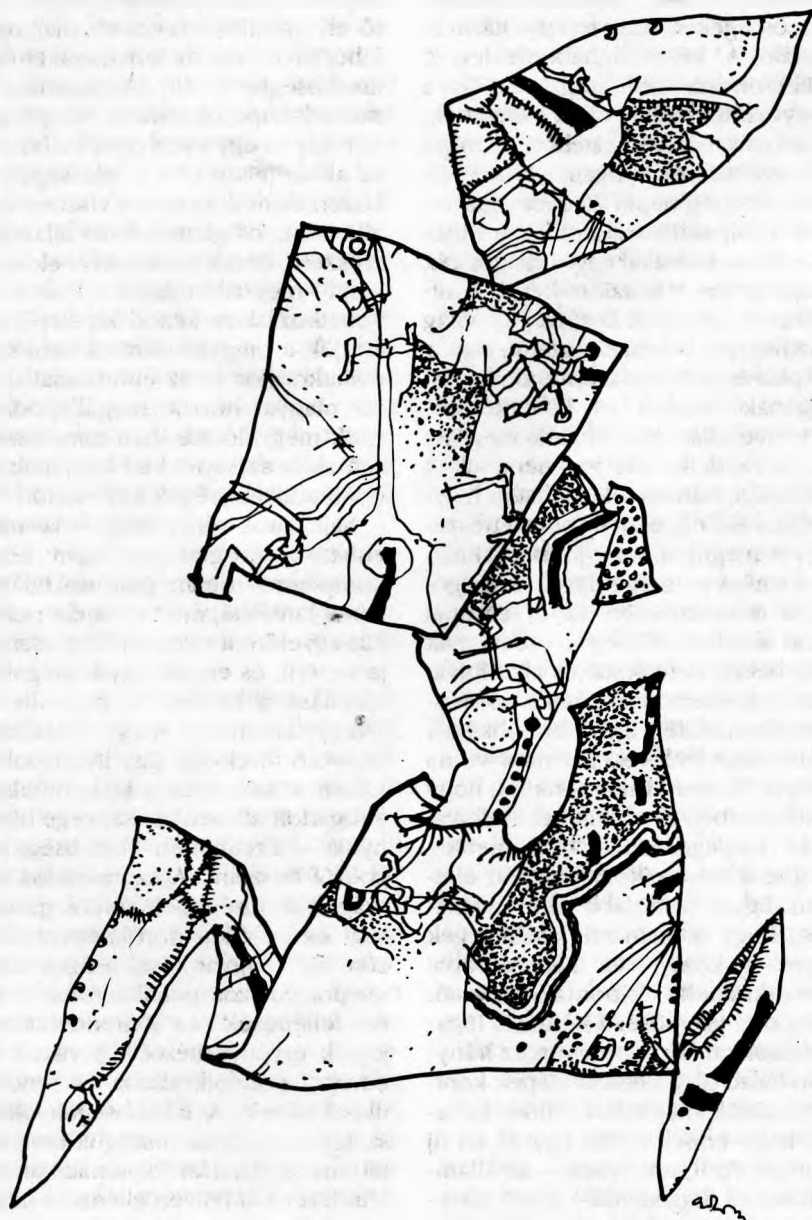
A nagyhatalmak mind gazdaságilag, mind politikai értelemben kiszolgáltatott, ugyanakkor egymással szemben ellenséges államok rendszerét hozták létre úgy, hogy a ki-

sebbségi sorsba juttatott nemzeti közösségeket tús szerepre kárhóztatták. A két világháborút lezáró békerendszerek kidolgozója a "Jaj a legyőzötteknek!" elvét követték, amelynek következtében Európa szerencsésebb nyugati feléhez képest e térség népei 70 évet veszítettek. A bipoláris világrendszer hirtelen összeomlásával egyre világosabb, hogy az ismét felszínre került konfliktusok, amelyek Európa és a világ biztonságát is veszélyeztetik, csak a népek és nemzetek önrendelkezési jogának szigorú és következetes érvényesítésével oldhatók meg. Ez az önrendelkezési jog nemcsak a többségi, hanem a kisebbségi helyzetben élő népeket és nemzetrészeket is megilleti. Az e jogból fakadó intézményes megoldások kidolgozása természetesen az új európai rend alapelveivel megegyezően, csak egy békés, demokratikus alku-folyamat jegyében képzelhető el minden érintett fél, így a kisebbségek aktív részvételével. De nem volna helyes, ha nem ismernék fel, hogy e tekintetben az elmúlt két év folyamán lényeges változások mentek végbe a nemzetközi politikai életben. Egyre szilárdabb az a felismerés, hogy a nemzeti kisebbségek ügye a közép- és kelet-európai demokráciák kibontakozásának központi jelentőségű kérdése. Inga-dozásokkal bár, de ebben az irányban halad pl. a délszláv népek konfliktusainak megítélése. Előre látható, hogy ennek során egy olyan új Európa épül, amelyben – az államhatároktól függetlenül – döntő szerepe lesz az egymással szomszédos régiók minden irányú együttműködésének. A szomszédos országokban élő magyar közösségek is csak ebben a folyamatban nyerhetik el az őt megillető jogokat. Ezeknek a felismeréseknek az elfogadtatásában a magyar kormány kezdettől fogva aktív szerepet vállalt és vállal.

A szomszédos államok közötti normális együttműködés csak a természetes gazdasági és kulturális

kapcsolatok kiépülésével képzelhető el. Egy ilyen rendben már nem lehet probléma az anyanemzet és a kisebbségben élő nemzetrészek szabad kapcsolattartása. Ugyanakkor éppen egy ilyen rend kialakulása az előfeltétele a kisebbségek jó közérzetének. Ezeket a viszonyokat alkotmányos garanciák és államközi szerződések rendszerének kell majd megszilárdítania. Ebben a vonatkozásban kezdő lépésnek tekintjük a magyar–ukrán kisebbségi nyilatkozatot és az ehhez csatlakozó magyar–horvát megállapodást. Ezek megvalósításában természetesen aktív szerepet kell kapjanak az érintett kisebbségek képviselői.

Sajnálatos tény, hogy ma még ehhez a programhoz nem lehet kompetens román partnert találni, annál kevésbé, mert a román politikát egyelőre a nemzetállam eszméje vezérli, és ennek egyik megnyilvánulása a területi revízió, illetve "Nagyrománia" megvalósítására irányuló törekvés. Egy ilyen politikában – amint ezt a közelmúltban elfogadott alkotmány szövege bizonyítja – értelmetlen kisebbségi jogokról beszélni. A szomszédos országok többségében súlyos gazdasági és politikai körülmények között élő magyar kisebbségek által megfogalmazott politikai törekvések és fellépésük az önrendelkezési jogaik érvényesítéséért a vázolt új európai gondolkodásba és rendbe illeszkednek. A kisebbségek aktív szerepet vállalnak országuk demokratikus átalakulási folyamatában is. Mindezt több helyen ellenzéki pozí-

ciókból képviselhetik, például olyan kormányzatokkal szemben, mint Románia, amelyek politikai értékrendje radikálisan eltér a fentiekben vázoltaktól. Küzdelmükhöz joggal várják el az anyanemzet erkölcsi, anyagi és politikai támogatását.

A kormányra ebből elsősorban külpolitikai feladatok hárulnak, amelyek sikeres képviseléséhez az szükséges, hogy a magyar külpolitika megőrizze az elmúlt időszakban kivívott nemzetközi tekintélyét. Ennek jegyében mindent megteszünk – és úgy érezzük, nem csekély eredménnyel –, ami a normális államközi kapcsolatok keretein belül megtehető.

Érzelmi és indulatokon alapuló politikával szemben, amelyet nem egy szomszédunknál tapasztalhatunk, nem folytathatunk hasonló politikát. Lépéseink megtételekor mérlegelnünk kell és mindig mérlegelni fogjuk, hogy azok valóban előmozdítsák a kisebbségi sorban élő magyarság hosszú távú érdekeit. Alapvető törekvésünk volt és marad, hogy kétoldalú államközi kapcsolataink építése során az esetleges megállapodásokban és szerződésekben azokkal az országokkal, ahol magyar kisebbségek élnek, a közösségek fennmaradásának és az anyanemzethez fűződő kapcsolatai szabadságának feltételei javuljanak. Ugyanígy járunk el a kisebbségi kérdésben kompetens nemzetközi szervezetekben és általában diplomáciánk egészében.

ENTZ GÉZA

Cél, az Európai Szövetség

Guy Héraud, a strasbourgi egyetem professzora, a nizzai Európa Intézet vendégtanára, az önrendelkezés és önkormányzat tárgykörének egyik legismertebb francia szakértője. Fontosabb munkái: Les peuples et langues d'Europe, Párizs, 1971; L'Europe des ethnics, Párizs, 1974. Az alábbiakban az "erdélyi kérdés" megoldását is érintő, – a kisebbségek alapvető egyenlőtlensége, és ezen helyzet megszüntetésére szolgáló eszközök című dolgozat némileg rövidített változatát adjuk közre.

(...) A kisebbségi helyzet igenis létezik; és egy veszélyes helyzet, amelyből ki kell kerülni. Ez moráltalan elfogadhatatlan helyzet is, mert az egyenlőtlenségen alapul, és ennek révén teljes mértékben ellentétes az egyének és a népek meg nem különböztetésének jelenkori etikájával.

Az uralom alá hajtott népek az alapvető egyenlőtlenség hatásait szenvedik el, amelyek őket az elkerülhetetlen elhaláshoz vezetik. Ezt a kérdést tárgyalom az első részben.

Hogyan lehet ebből kilépni? Ezzel foglalkozik a második rész, amelyben a *népek Európájának olyan vázlatát indítványozom, amely a jelenlegi történelmi államok Európájának a helyébe lép.*

I. Alapvető egyenlőtlenség

A kisebbségi helyzettel együttjáró egyenlőtlenség olyan *átfogó* jelenség, amely minden aspektusban érinti a kisebbség/többség-viszonyt.

Ez a kollektív egyenlőtlenség hat vissza azokra az emberekre, akik így, politikailag és társadalmilag, kedvezőtlen helyzetbe kerülnek a többség tagjaihoz képest – ami azt mutatja, hogy a *kisebbségeknek az egyéni jogok rendszerével történő védelme csak félrevezető ürügy.*

A.) Az alkotmányos egyenlőtlenség. Itt azt értem egyenlőtlenség alatt, ami az Alkotmányon keresztül uralkodik az állam valamennyi alapvető hatalmán belül (ezek az "alkotmányos hatalmak" az Alkotmány elfogadása és felülvizsgálata, a törvényhozói hatalom, a kormányzás, sőt a bíróságok is).

Az állam Alkotmánya – nyilvánvalóan – a többségi etnikum alkotása, amely egy olyan Alkotmányozó Nemzetgyűlés műve, ahol a többségi etnikum többséggel bír, és amelyet referendum útján fogadnak el, mivel az uralkodó nép rendelkezik a szavazatok többségével. Megállapítható tehát, hogy létezik az uralom egy demokratikus formája; így

történik ez minden olyan alkalommal, amikor az államot nem az azt alkotó különböző népességek kívánsága szerint alakítják ki. Ugyanígy a törvényeket is az uralkodó nép hozza meg; és a kormány sem lesz a kisebbségek kormánya, hanem az uralkodó nép szolgálatában álló kormány. Még a bíróságok is, amelyeket az lelkesít, hogy egy uralkodó nép patriotizmusa jellemzi őket, a leggyakrabban ezen nép felé hajlanak a kisebbségekkel szemben.

B.) Egyenlőtlenség államigazgatási téren. A kisebbségek megkülönböztetése kifejezésre jut az államigazgatási szervezet szintjén, különböző intenzitási fokokkal.

a.) A legrosszabb az el nem ismert csoport helyzete: a kurdok helyzete Törökországban ennek fájdalmas példája; az el nem ismert csoport meg van fosztva jogi személységtől és a védelméhez szükséges intézményektől.

b.) Jobb az olyan el nem ismert csoport helyzete, amelynek a nyelvet elismerik és tiszteletben tartják. Ez a *nyelvi territorialitás* alapelve, amely csodákra képes Svájcban (Graubünden kanton területének néhány csücskét kivéve). A kétnyelvű kantonok megfelelően működnek, ennek a rendszernek köszönhetően. Mindamelllett meg kell jegyeznünk, hogy ez nem akadályozta meg pl. a jurai probléma megjelenését.

c.) Az az eset, amikor egy nép nem elégszik meg egy egyszerű nyelvi védelemmel; azt akarja, hogy irányíthassa saját ügyeit. Ez a harmadik szint az *autonómia* szintje.

Sajnos a gyakorlatban annyi szemfényvesztés lehetséges! Mindenekelőtt az autonóm régió területének rossz körülhatárolásán keresztül: Olaszország például magába olvasztotta Trentinot abból az autonóm területből, amelyet a Párizsi Szerződés Dél-Tirolnak szánt, megfojtva így a tiroliakat az olasz többségben. Románia 1960-ban kettős csalásnak adta példáját: a Maros Magyar Autonóm Tartomány törvénytelenül restrikciós és törvénytelenül kiterjesztő korlátozásairól van itt szó. A gazdaság harmonizálásának hamis ürügyével a kommunista hatalom elvett ettől a 95%-ban magyar területből csak magyarok által lakott területeket, és román területeket csatolt hozzá. Végül is az autonóm terület megszünt.

Az autonómia egy másik csapdája a *gyámság*. Az autonóm terület nem olyan szövetségi állam, amely – ahogyan ez a svájci kantonok esetében is van – a bíróságok jogi ellenőrzése alatt áll. Az autonóm terület az állam gyámsága alatt van, és ez (ahogyan Olaszországban és kevésbé Spanyolországban) vallja annak jogát, hogy eltörölje a területi törvényeket és rendeleteket, nemcsak azok törvénytelenége okán, hanem egyszerű opportunizmus miatt ("a nemzeti érdekek megsértése" – mondják az olaszországi autonóm területek alapszabályai). Márpedig az etnikai védekezés valamennyi területi intézkedését *ipso facto* a "nemzeti érdekekkel" szembenállónak tekintik.

C.) Egyenlőtlenség a kényszerítésnél. A gyámság rejtélyeinél is

ismeretlenebb a kényszerítés. A joggal foglalkozók nem szeretnek erről beszélni. A kényszerítés – a hadsereg és a rendőrség, civilben és egyenruhában... Nem szabad tehát, hogy félrevezessen bennünket a látszólag nagyvonalú autonómia (amilyen például a volt jugoszláv szövetséges köztársaságoké). Tisztán kell látni azt, hogy komoly konfliktus esetén a kisebbségi népek ki vannak szolgáltatva a rendőrség és a hadsereg kényszerítő erejének, az uralkodó nép kezének.

D.) Társadalmi egyenlőtlenség. A kisebbségek a társadalmi egyenlőtlenségtől is szenvednek, ami nullára csökkenti az emberek meg nem különböztetésének (1945 óta) divatos filozófiáját. Az emberek szükség-szerűen megkülönböztettek mihelyt azoknak, akik a többséghez tartoznak, nem kell nyelvet, kultúrát és értékeket váltaniuk ahhoz, hogy sikereket érjenek el az életben.

A kisebbségek viszont kényszerítve vannak arra, hogy megtanuljanak egy idegen nyelvet, megismerkedjenek egy olyan kultúrával, amely nem övék, és ahhoz, hogy ne gyanúsítsák őket illojalitással, úgy kell tenniük, mintha a felvett nyelvet s kultúrát jobban szeretnék sajátjukénál. El tudunk képzelni egy olyan spanyol nagykövetet, aki a baszk nyelvet használja a spanyol helyett, vagy egy nagy jugoszláv vezetőt, aki – Koszovóból származván – kizárólag albánul beszél?

E.) Erkölcst elidegenedés. Az *erkölcst elidegenedés* a politikai hatalom, az oktatás, a hadsereg, a médiák, a szokások hatására következik be. Ennek értelmében a kisebbségi népcsoport eltűnik, saját magát rombolja le oly módon, hogy saját magát többségként kezeli, azon többségként, amelynek elfogadja az értékeit és az érdekeit. És minél inkább szenved, annál inkább válik az állam patriótájává, mert nem akarja, hogy ezeket a szenvedéseket a semmiért állja ki. Megfigyelhető a volt harcosok (a franciaországi veteránok – a *Szerk.*) egyesületeinek szerepe abban a harcban, amelyet az állam folytat kisebbségei ellen.

Ha a többi elidegenedés külső, az erkölcsi elidegenedés belső jellegű. *Az anesztéziás állapotban lévő kisebbség érzéketlenné válik a reálleselkedő veszélyekkel szemben, és utolsó erőforrásait használja fel saját elpusztításához.*

Ennek gyakorlati következménye az, hogy az önrendelkezés már

semmire se jó, mivel a csoport arra fog szavazni, hogy fennmaradjon az államban, sőt az autonómia-megoldások ellen szavaz majd. A jelenség több államban megfigyelhető. Nincs szükség arra, hogy idézzem ezeket.

II. A kisebbségi helyzeten való túllépés: a népek Európája

Van egy olyan erkölcsi igazság, amelyhez mindenki csatlakozni kíván, és ez a következő: komolyan kell venni azokat a nagy elveket, amelyeket proklamálunk, és amelyekre büszkék vagyunk.

Az *erkölcsi és politikai elvek* közül ilyen a demokrácia. Márpedig ez kötelezően magában hordozza az előzetes önrendelkezést. Valójában a demokrácia a nép mindennapos önrendelkezése saját államán belül. El kell, hogy az állam ténylegesen az övé legyen, és nem azé a nemzeté, amely annektálta. Ez feltételezi azt, hogy az államban a "mezsgyehatárok" kitűzése saját akaratából történjék. Ez a demokrácia *külső* és *belső* oldala. Az előbbit "önrendelkezés"-nek szoktuk hívni, az utóbbit pedig "demokráciá"-nak. A kettő azonban ugyanaz. Be kell tartani ezt a logikai és kronológiai sorrendet: *előbb az önrendelkezés, majd pedig a belső demokrácia.*

(...) Az 1966-ban ratifikált Nemzetközi emberi jogi szerződések 1. cikkely 1. bekezdése elismeri a népek jogát az önrendelkezéshez, ami nemcsak az elszakadás jogát foglalja magában, hanem annak jogát is, hogy "szabadon határozzák meg politikai státuszukat". A Helsinki Záróokmány, a Párizsi Charta csak a határok megsértését ítéli el, nem pedig a jóváhagyott változtatásokat, és magasztalja az önrendelkezést: tehát akkor?

Napjainkban a diplomáciai élet túlszűfolt: az Egyesült Államok, amely 600 000 kuvaitiért viselt háborút, kijelenti, hogy nem fogja elismerni Horvátországot és Szlovéniát. A Quai d'Orsay (1991. június 26-án) "helyteleníti azt az irányzatot, amelyet a horvátok és a szlovének követnek, azonban végül is tiszteletben fogja tartani a népek akaratát". Amikor a tengeren túli népekről volt szó, még csak ment valahogy a dolog, de amikor már Európában lévő európai államokról van szó, a dolog nem működik. Ennek a különbségnek a megindoklására kitalálták a "salt

water" elméletét' (de még ez is alkalmazhatatlan lenne Korzika vagy Szardínia esetére). Valójában ez a csábító elmélet az ENSZ gyakorlatának a *leírása*. Nincs normatív értéke, mert a nemzetközi emberi jogi szerződések nem tesznek megkülönböztetést az európai népek és más népek között (sem az ENSZ Chartája az 1. cikkely 2. bekezdésének általános rendelkezéseiben). Egyébként magukat a belső jogi rendelkezéseket (a Szovjet Alkotmány 72. cikkelye és a Jugoszláv Alkotmány előszava) sem tartják be.

Akkor mi a teendő? Azzal kell kezdenünk, hogy megkülönböztetjük azokat a területeket, ahol az önrendelkezést "materiálisan" alkal-

mazzák azoktól, ahol ezt nem alkalmazhatják.

"Materiálisan" felfogva, az önrendelkezés feltételezi a területileg csoportba szerveződött kisebbségek létezését őseik földjén. Ezek azok a népségek, amelyeknek soha nem lett volna szabad kisebbségi helyzetbe kerülniük. Ha mégis ebbe kerültek, az a *rossz szerződések* hibája. Ezeket tehát az *"emberi hiba* révén kialakult kisebbségeknek" nevezem. Eltérő a kevert népségű területek helyzete. Ilyen például a román vagy a jugoszláv Bánát (amely a török háborúk után népesült be újra), belső Erdély bizonyos területei (a német kisebbségek, vagy ami belőlük maradt, bizonyos magyar kisebbségek). Vagy bizonyos városok, mint például Brüsszel vagy Bienne Svájcban, vagy a finn vegyes városok, az erdélyi városok, például Kolozsvár. Ezekben az esetekben a különböző etnikumok népségeinek egymás mellé helyezése nem egy téves történelmi döntés eredménye, hanem egy olyan folyamat eredménye, amely természetesnek minősíthető, és amely – mint minden folyamat – hosszú idő alatt

fejlődött ki. Előtűnik az, hogy az egymás mellett élő népségek valamennyi joga egyenlő, hogy nincsenek többségek és nincsenek kisebbségek. A számszerű kisebbségek nem "emberi hiba révén kialakult" kisebbségek, hanem a dolgok hatására" létrejött kisebbségek. Az egyetlen elfogadható rendszer tehát a *kulturális autonómia* vagy a *személyi föderalizmus* rendszere.

Egy személyiség-alapú rendszerben megtörténik az illetékességek (kompetenciák) szétválasztása: közösen kezelt nyilvános (állami) jellegű kompetenciák és az egyes csoportok által külön-külön kezelt "megszemélyesíthető" (nyelvi, kulturális, vallási, karitatív) kompetenciák. A személyi állapotot meghatározó jogszabályok nehézsége ezek *garanciájában* rejlik: ahhoz, hogy ezek jól működjenek, kell lennie egy semleges hatalomnak a jelen lévő csoportok fölött. E hatalom (amely hiányzott Ciprus esetében) az Európai Föderáció lenne.

Térjünk vissza az *emberi hiba* révén kialakult kisebbségekhez. Itt az önrendelkezésnek a legteljesebb szerepet kell betölteni. A legteljesebbet (azaz beleértve az elszakadási jogot akár) annak érdekében, hogy a kisebbség létrehozza saját államát, akár annak érdekében, hogy csatlakozzon az egy etnikumú államhoz (angolul: a "Kin state"-hez). Veiter professzor, a "belső önrendelkezési jog" elméletének szerzője szerint nem lehet korlátozás. Milyen joron is lehetne korlátozni az önrendelkezést? Ez egyszerre illogikus és ellentétes a népek szabadsága és egyenlősége erkölcsi elvével; és ellentétes azokkal a nemzetközi okmá-

*Vagyis, hogy az önrendelkezés csak a tengerentúli, "sós vízzel elválasztott" népeket illeti meg. A szerk.

nem váltak volna kisebbségi népcsoportokká, ha a Wilson elnök által szorgalmazott "a népek világos és tiszta határait" figyelembe vették volna.

(...) Azt vetik az önrendelkezés szemére, hogy elaprózódáshoz vezet. Ez azonban hibás állítás.

Európában, a volt Szovjetunió nélkül, 33 állam van és körülbelül negyven etnikum. Márpedig nem valamennyi kéri a függetlenséget az elszakadni vágyó kisebbségek közül. Ha Dél-Tirol Ausztriához kerülne, hol lenne ott az elaprózódás? Ha Val d'Aoste Franciaországhoz kerülne, hol lenne ott az elaprózódás? Ha a Szlovákiában élő 700 000 magyar és a Vajdaságban élő 450 000 magyar Magyarországhoz kerülne, hol lenne ott az elaprózódás? Ha Besszarábia Romániához kerülne, hol lenne ott az elaprózódás? És ha Koszovo Albániához? És ha a görög Ciprus csatlakozna Görögországhoz, és a török Ciprus Törökországhoz – egy állammal kevesebb lenne. Ha Észak-Írország (vagy annak egy része) Írországgé lenne, hol lenne ott elaprózódás?

Európai keretek között kell gondolkodnunk. Egy szövetségben a határokon minden probléma nélkül át lehet járni; ez csak az alkalmazkodás kötelezettségével jár. A gazdaság, a pénz, a hadsereg közös.

A szövetség 3 szempontból szükséges:

- 1.) törvényeket alkotni és eljárásokat kidolgozni,
- 2.) ezeket korrekt módon működtetni,
- 3.) rendezni a vitás kérdéseket.

Természetesen szerződések útján előbből lehet kezdeni: azonban a Szövetségnek kell maradnia a célnak, mert a nemzetközi jog olyan rokkant, amelynek alkalmazását állandóan felfüggesztik. (...)

Teljesen világos tehát, a történelmi államokon kell áthaladni, azonban már elősegítve néhány módosítást, mint amilyen a balti államok, Horvátország, Szlovénia elismerése. A határmódosításoktól sem kell félni, mert ezek egyszerű adminisztratív határokká válnak majd. Ami a belső státuszokat illeti: ezeknek nagyon változatosaknak kell lenniük. Meg kell tartani a rétegződést a beékelte etnikumoknál: a csuvasoknál, a baskíroknál, a mordvinoknál Oroszországban; az összes kis etnikumnál: a ladinoknál, az isztrorománoknál Horvátországban, a Féröer-szigetekenél, a lappoknál; a

nyokkal is, amelyek "arról a jogról beszélnek, hogy mindenkinek joga van megválasztani saját politikai státuszát", ez a státusz lehet az autonómia; és lehet a függetlenség. A kisebbségeknek *emberi hiba révén* történő kialakítása két dolgot jelent:

1.) *Hiba* történt. Márpedig egy hibát ki kell küszöbölni..., ha lehetséges.

2.) Márpedig a hiba kiküszöbölhető a határ egyszerű áthelyezésével, ha népcsoportokról van szó.

Ha megnézünk egy térképet (Aldo Dami: Az európai határok magyarázó atlasza), megfigyelhetjük azt, hogy az emberi hiba révén kialakult kisebbségek a legnépesebbek, és e kisebbségeket alkotó személyek száma a legnagyobb. Európában (a Szovjetunió nélkül) számuk néhány tíz millió, míg a "dolgok kényszerítő ereje révén" kialakult kisebbségek száma alig egy millió.

Példák: 1918-ban 280 000 német és ladin Dél-Tirolban, 10 000 francia anyanyelvű Val d'Aoste-ban és az Alpok határai mentén;

1924-ben 325 000 szlovén Olaszországban és 178 000 horvát;

Jugoszláviában 1921-ben: 514 000 német, 472 000 magyar, 441 000 albán;

Csehszlovákiában (1921):

3 124 000 német, 745 000 magyar, 462 000 ukrán és ruszin;

Romániában (1926): 1 562 000 magyar, 593 000 német, 476 000 orosz és ukrán...

Természetesen ezek a számok néhány szétszóródott népességet is tartalmaznak; azonban 80 %-ban olyan népcsoportokról van szó, amelyek

nagyobb, sőt hatalmas etnikumoknál, amelyeknek – az uralkodó nemzettel együtt – közös múltjuk van vagy pedig hangsúlyos nyelvi és kulturális rokonságuk: így van ez Szlovákia esetében Csehszlovákiában, esetlegesen Bjeloruszlia és Ukrajna esetében egy keleti szláv szövetség keretein belül. (...)

Constantin Tsatsos, volt görög elnöknek a "Görögország és Európa"-ban mondott szavait idézve fejezem be: "Ami tartós és történelmileg fontos, az csak a kulturális közösségek. A nemzeteket nem biológiai kritériumok szerint kell megkülönböztetni, hanem tisztán szellemi kritériumok szerint. Egyetlen népnek sincs egy olyan vére, ami csak az ő sajátja, de mindig megvan saját kultúrája, azon erkölcsi és esztétikai értékek hálózata, amelyeket a századok során dolgoztak ki, és amelyek fizionómiájának sajátosságát alkotják. Ez az az elem, amely – még ha egy napon el is jutunk Európa egyesítéséhez – nem semmisíthető meg, és amely – Európán belül – meg fogja különböztetni az egyes európai népeket, ahogyan megkülönbözteti a személyeket az egyes civilizált társadalmakban. És ezt nem szabad megsemmisíteni, mert ebből származik – nem csak az egyes társadalmak alkotóereje –, hanem ezen összes társadalom egyesítő ereje is".

Az az Európa, amelyet "építeni" indítványozunk, a Szellem Európája leendő.

GUY HÉRAUD
(PÁRIZS)

Hányan is vagyunk?

Dr. Jakabffy Elemér (1891 – 1963) kiváló nemzetiségpolitikus Erdély Statisztikája című művében szakszerű alaposággal dolgozta fel az 1920-as népszámlálás anyagát, összehasonlítva azt az 1910-ben megejtett magyar népszámlálás eredményeivel. Kiderül belőle, hogy míg 1910-ben 1 661 110 magyar élt ezen a területen, 1920-ra 1 305 753-ra apadt a számuk, ami a háború utáni tömeges kitelepedés, a háború okozta pusztulás figyelembevételével mellett is szinte hihetetlennek tűnik.

Erdély múltja – beszédes számokban

A történelem szól hozzánk. Városok és falvak nemzetiségi összetételének fordultatos alakulásáról, látványos növekedésekről és megdöbbentő pusztulásokról tudósítanak ezek a közlések. Csak tallózni lehet roppant rengetegükben, tűnődve a volt idők talányai fölött.

Értesülünk például, hogy az egykori Alsó-Fehér megye marosújvári járásához tartozó Nagymedvésen 1920-ban összesen 519 lelket számláltak, s ebből 485 volt magyar. De minek köszönhető, ha nem a buzgó népszámlálók beavatkozásának, hogy a sepsi járáshoz tartozó Mikóújfalun 1650 lakosából 1920-ban mindössze 634 jegyeztetett be magyarként, holott ebben a székely faluban 1910-ben még 1557 magyar ember élt? Hová tűnhetett el tíz esztendő alatt közel 1000 lélek? A kalotaszegi Zsombokon viszont nem történt ilyen ijesztő apadás: a falu összlakosságát kitevő 604 fő 1920-ban is mind egy szálig magyar, és csupán 56-tal kevesebb az 1910-ben megszámláltaknál. Sokat mondó adat, hogy Petrozsénynek 1920-ban már 14 465 lakosa volt, s ebből magyar 5455. (1910-ben 4782 római katolikus, 1984 református, 268 unitárius élt a Zsil-völgyi bányavárosban, ami összesen 7034-et tesz ki. Ehelyütt is ilyen nagy lett volna a csökkenés? Hihetetlen.)

Voltak, hogyne lettek volna különféle "furcsaságai" az 1920-as

romániai népszámlálásnak. Miként az utána következőknek is... *"Amikor a szerbek tartották megszállva a várost, 1919 januárjában, Gambetta francia tábornok ellenőrzése mellett népszámlálást tartottak, ilyen eredménnyel: a talált 71 810 lakosból magyarnak vallotta magát 41 979 (56,8%), németnek 20 342 (27,5%), románnak 6053 (8,2%), szerbnek 2717 (3,7%) és egyébnek 719 (0,9%)... Hogy aztán 1920-ban a román hivatalos statisztika már 82 689 lakost s ezek között 26 185 magyart (31,6%), 15 892 románt (19,2%), 29 183 németet, 8296 zsidót és 3128 egyéb nemzetiségű lakost mutat ki: aligha sikerül ezzel a legújabb statisztika pártatlanságát bizalmat ébreszteni".* Ugyanitt olvasható: *"A Csík vármegyei Göröcsfalván az 1910. évi 474 magyar lakosból egyetlen lélek sem maradt az 1920. évi hivatalos adatok szerint, míg a román lakosság száma semmiről egyenesen 459-re emelkedett, holott 1910-ben a községben még 467 román és 7 ref. hívő volt, s akkor egyetlen gör. katib. vagy gör. keleti vallású se találtak a községben. Csaknem hasonló az eset Karcfalván is, ahol az 1910. évi 1242 magyar számát a Dictionarul szerkesztői 1920-ban leszállították 742-re, s az egyetlen gör. katib. lakos vallású lakost felszaporították 247 románra. Az is alig hihető, hogy Zsögödön az 1910. évi 10 gör. katib. hívő 1920-ra 308 románra szaporodott volna fel, míg az 1136 román katib., 5 ág., 47 ref. hívő lepadt volna 741 lélekre".*

De nézzük továbbá néhány erdélyi nagyváros 1920-as adatait. Nagyvárad: összesen 68 081, ebből magyar 40 744 (1910-ben: 58 421), román 8441, német 598, zsidó 17 880. Brassó: összesen 40 335, ebből magyar 15 137, román 12 182, német 11 293, zsidó 1505. Kolozsvár: összesen 83 542, ebből magyar 41 583 (1910-ben: 50 704), román 28 274, német 2703, zsidó 10 633. Marosvásárhely: összesen 30 988, ebből

magyar 23 178, román 3947, német 466, zsidó 3246. Szatmár: összesen 68 251, ebből magyar 39 009, román 9741, német 385, zsidó 8959.

Udvarhely vármegye udvarhelyi járásában az 1920-as népszámlálás szerint 36 olyan helység volt (a 49-ből), ahol egyetlen román sem lakott. (Háromban volt 1-1, négyben 3-3; jelentősebb arányban – 345-en – csak Homoródbenén éltek ekkor románok ebben a járásban. Ugyanitt, Homoródbenén 491 németet, 67 magyart és 2 zsidót is megszámláltak.) Székelyudvarhely és környéke nemzetiségi térképén nem történtek lényeges változások az utóbbi években sem, noha a nacionalista diktatúra körmönfont betelepítési akciókkal próbálta módosítani a Székelyföld legmagyarabb részének etnikai arculatát is. A parajdi járásban például mindössze 34 román élt 1920-ban; ma valamivel (de nem sokkal) többen lehetnek a Korond pataka menti Sóvidéken... Zetelaka betürend szerint az utolsó felsorolt helység az Erdély statisztikája című kiadványban. Nem kevesebb, mint 4421 lélek lakta 1920-ban, s ebből a városnyi népségből 4414 vallotta magát magyarnak (volt még 1 román, 1 német, 5 zsidó). Hány magyar él ma Zeteléken? Bizakodó érdeklődéssel várjuk a választ erre a kérdésre (is) az 1992-es népszámlálástól...

Hány magyar él ma Romániában? Megtudjuk nemsokára. És... Reméljük, hogy a való igazat tudjuk meg. Talán...

NAGY PÁL
(Marosvásárhely)

Magyarok, székelyek, csángók, "ungurok"

A trianoni békediktátum óta eltelt 72 év során az erdélyi magyarság összesen kilenc népszámlálást ért meg. Ebből hivatalos öt, a többiek pedig amolyan főpróbáknak számítottak, melyeknek célja "az egységes román nemzetállam", már megfogalmazásának pillanatában túlhaladott eszméjének igazolása volt. Ioan Nistor, a 20-as évek liberális kormányának belügyminisztere ki is jelentette, hogy az 1927-es előnépszámlálás "a román elem veszélyére történt. A romániai kisebbségekről 1929-ben megjelent tanulmányában a magyarságot két részre – magyarok, székelyek –, a németséget pedig három "törzsre" osztja – szászok, svábok, németek, majd egy furcsa logikai kerülővel kijelenti: a kisebbségek "a századok során a masszív román tömbbe beszivárogtak, és itt letelepedtek". Bár az akkori Románia lakosságának 26,6 százaléka a kisebbségekhez tartozott, szemebbenélkül jelentette ki, hogy Románia egységes nemzeti állam.

Az 1992-es népszámlálás is valójában ezt a mai Alkotmányban is rögzített, a múlt század elejére jellemző "tételt" hivatott bizonyítani.

A hajdani népszámlálások csúsztatásai, hamisításai joggal keltettek aggodalmat a romániai kisebbségek soraiban, hiszen ezúttal sem a pontos felmérés, összeírás volt a cél, hanem egy rögeszme igazolása. A nyugtalanító figyelmeztetések már a múlt év végén elhangzottak. A Románia liberális 1991. november 26-i számában *A hivatalos nacionalizmus szökőárja* című tudósításában arról számolt be, hogy a Vatra Româneasca kolozsvári

tanácskozáson a város polgármestere feladatként jelölte meg: a népszámlálást kizárólag románok végezzék!

A népszámlálás előkészítése, a menet közben beérkezett több ezer panasz mind-mint azt igazolta, hogy az adatok pontossága, megbízhatósága eleve megkérdőjelezhető. Ion Iliescu államelnök például az erdélyi magyarság nagy megrökönyödésére a legnagyobb nyilvánosság előtt kijelentette, hogy Romániában csak 1 millió 200 000 magyar él, közülük 200 000 Bukarestben. Így próbálta minimalizálni a becslések szerint 2–2,5 milliós magyarság súlyát, jelentőségét. A népszámlálás is mint ha ehhez a megcsappant "összlétszámhoz" igazodott volna.

A népszámlálási fvek kitöltésénél tapasztalható furcsaságok közé tartozott, hogy az anyanyelvre, nemzetiségre, vallásra vonatkozó kódszámokat utólag, valahol fent írták be, ami eleve a legdiszkriminatívabb összeírási módszer.

Az ideai népszámlálás során ismétlen bebizonyosodott, hogy az erdélyi magyarság magyarok, székelyek, csángók, "ungurok" szerinti csoportosítása (ez utóbbiak magyar állampolgárságú magyarok!) valójában a hamisítások, tudatos ferdítések egyik lehetséges fedőneve. A csángó megnevezés a hatalom elképzelése szerint arra szolgált, hogy a moldvai magyarság több mint százszázalékos tömeget egyszerűen románként minősítsék. Az RMDSZ Székelyföldi Koalíciójának marosvásárhelyi ülésén derült ki, hogy sok faluban a rendőr végigjárta a házakat, és azzal fenyegette meg az embereket: aki magyarnak vallja magát, arra börtön vár, vagy deportálják! A megfélemlítésben, sajnos, a római katolikus papok is részt vettek, akik a Iasi-i püspökségtől olyan körlevelet kaptak, hogy a lakosságot biztassák arra, vallják magukat románoknak. Brassó megyében, a keresztvári frontos polgármester a cigányokat különféle ígéretésekkel próbálta rávenni arra, hogy románként írassák be magukat.

Ceausescu hazajáró szelleme végigkísérte az egész népszámlálást. A kérdőíveken szereplő kérdések egy része még abból az időből való, amikor a szörnydiktátor beleegyezett – igaz, az ENSZ nyomására! –, hogy 1977 után Romániában is népszámlálást tartsanak. A nemzetiségre, anyanyelvre, vallásra vonatkozó beírások, a kódolással kapcsolatos sok hókusz-pókusz szintén "az aranykor", illetve a hetven éves elnemetlenítő politika fogásait, valóságghamisító manipulációit tükrözik. Így történhetett meg, hogy a kérdőíveken 15-ös kódszámmal a jugoszláv nyelv is szerepelt, holott ilyen nyelv nem is létezik!?

A megszámlálhatatlan panasz között említik, hogy egyes településekben – így Bihar megyében, Marosvásárhelyen stb. – a számláló biztosok már január 4-én, 5-én lejárták a körzetüket, s ceruzával jegyezték fel az adatokat. Nagyváradon például a nemzetiség rovathoz beírták ugyan a "magyar" megnevezést, de a 10-es kockát is bejelölték, ami a számológépen egyértelműen román jelent. A legtöbb visszaélést természetesen a 15-ös (nemzetiség), 16-os (anyanyelv) és 17-es (vallás) rovatoknál követték el. Marosvásárhelyen a Kárpátok sétány 51. szám alatti garzontömbházban mintegy 340 család lakik. A zömmel idős embernek a számláló biztos azt mondta: ne szőljanak semmit a népszámlálásról, mert ez titok. Üres lapokat írtak alá azzal az indokkal, hogy majd otthon kitöltik.

Úgy látszik, mégis többen vagyunk, mint amennyit a hatalom tudni szeretne. A Románok Nemzeti Egységpártja – a Vatra Româneasca pártja! – ennyi visszaélés, hamisítás, csalás után is közleményben tiltakozott amiatt, hogy a népszámlálás idején az RMDSZ és a Magyar Köztársaság részvételével súlyos csalások történtek! A "rögeszme" ismerős: 1990 márciusában is több tízezer magyar turistát "láttak", a MADISZ-zászlót pedig magyar nemzeti lobogónak minősítették. Éppen ezért kell közzétenni a román népszámlálások valóságghamisító adatait, hogy a magyar és nemzetközi közvélemény is végre teljes képet nyerjen arról, hogy a szélsőséges nacionalizmus, az "egy nép, egy nemzet" rögeszme milyen hamisítókkal és áldozatokkal jár!

TÓFALVI ZOLTÁN
(Marosvásárhely)

Választási látlelet

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség legfőbb döntéshozó testülete a kongresszusok közötti időszakban a Küldöttek Országos Tanácsa. A KOT létrehozása, tehát az RMDSZ II. kongresszusa óta háromszor ült össze: Kolozsváron, Aradon és legutóbb, február utolsó napjaiban, Nagyváradon. Ez a harmadik KOT-ülés nem hozott olyan szenzációt, mint a tavaly október eleji Aradon ülésező, amelyen nyilvánosságra került az oly nagy vihart, sőt politikai hisztériát keltett ún. "agyagfalvi ügy", a székelyföldi magyar területi önkormányzat, a "székely autonómia" ügye. Pedig Nagyváradon is lett volna ok a "viharra"! Csak éppen meg kellett volna tüzetesen néznie minden küldöttnök az irattartójában az Országos Titkárság által elhelyezett összesítő táblázatot, amely a helyhatósági választások első és második fordulójának országos áttekintését tartalmazta.

Meg kellett volna hát figyelmesen néznünk a beszédes számokat, és meg kellett volna beszélnünk a választási eredmények és kudarcok okait. Mert kétségtelen tény, hogy az RMDSZ tulipánja jegyében 2655 tanácsstag és 119 polgármester jutott be a helyhatósági testületekbe, sőt még a függetlenek listáján indulók között is vannak magyarok, különösen a székelyföldi megyékben. Például Hargita megyében a 37 független tanácsstag és a 7 polgármester, Kovászna megyében a 7 független tanácsstag és a 3 polgármester, sőt még Maros megyében is az 53 független tanácsstag és a 13 polgár-

mester java része vagy egy része magyar.

Nem kétséges, hogy a Ceausescu-korszak második felében a mostaninál jóval kevesebb magyar ember került be a helyhatósági testületekbe. *De ne essünk a számok bűvöletébe!*

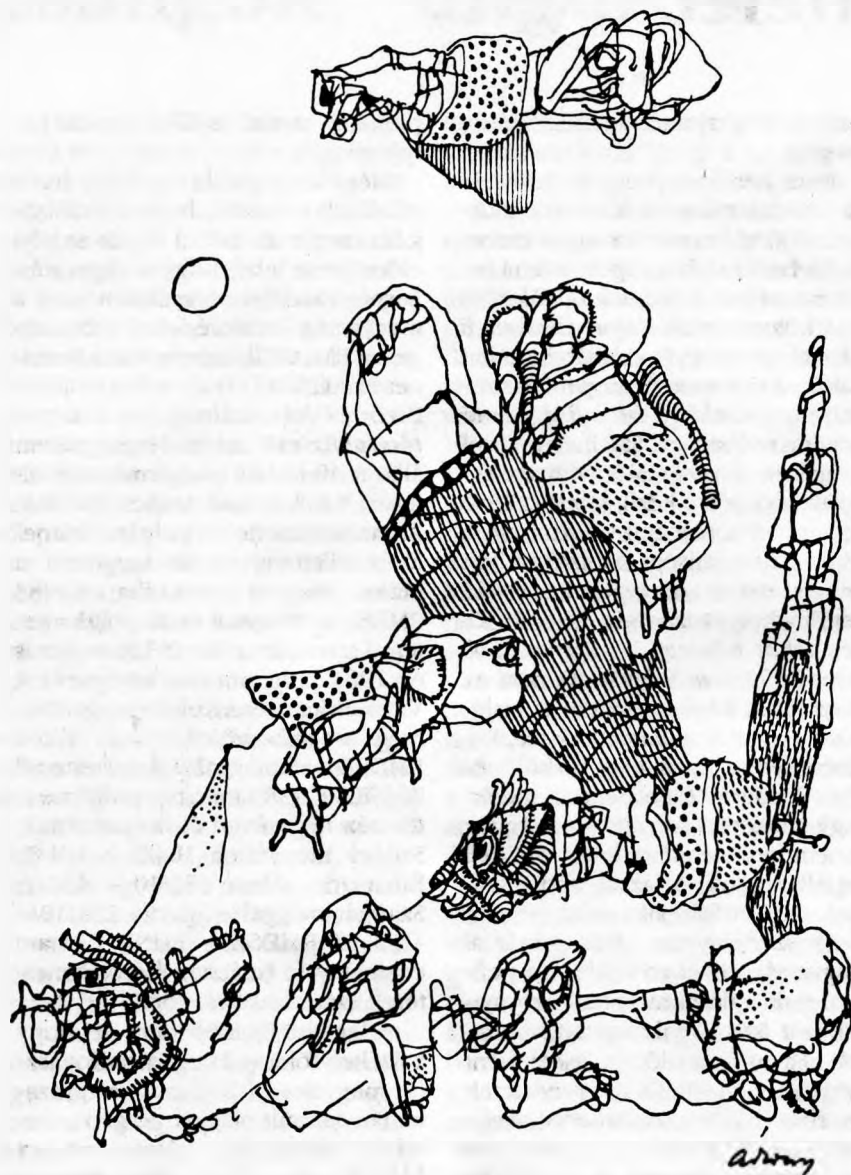
A kolozsvári *Irodalmi Almanach* háború utáni egyik számában néhai Takács Lajos nemzetiségi miniszter-helyettes *Cselekvő hazafiság* című tanulmányában a Sztálin nevével fémjelzett romániai nemzetiségi politikát dicsérve közli, hogy az 1950 decemberi néptanácsi választásokon 13 ezer nemzetiségi (többségükben természetesen magyar) képviselő került a helyi vezetőségekbe, *1950-ben tehát mintegy 10 ezerrel több mint 1992-ben*. Nyilván ha nem az abszolút számokat, hanem százalékos arányt hasonlítanánk össze, kevésbé lenne ilyen nagy a különbség. Természetesen nem az akkori vagy a mostani országos mérleggel, hanem területenkénti helyzettel kell foglalkoznunk, és azzal, ami a számok mögött fölsejlik.

A szórványban élő romániai magyarság nevében sokféle, a politikai tennivalóinkra vonatkozó nyilatkozat, sőt kinyilatkoztatás hangzott el az utóbbi időben, esetenként még a helyi RMDSZ szervezetek nevében is. *Nos, a bukaresti helyhatósági testületekbe egyetlen tanácsstagot sem juttatott be az RMDSZ; nagy eredmény viszont, hogy Bákó megyében, a moldvai magyaroknak 9 RMDSZ-tanácsstagjuk van!* Szeben megyében sajnos mindössze 1 RMDSZ-tanácsstag van; Kárász megyében 8 és a Hunyad megyei RMDSZ is 9 tanácsstagot juttatott mandátumhoz. Sőt Beszterce és Máramaros megyében sincs polgármesterünk a 34, illetve az 54 tanácsstag mellett; Fejér és Arad megyékben mindössze 1-1 RMDSZ polgármester, illetve 47 és 90 tanácsstag került be a helyhatósági testületekbe. Az ún. "együttélés" platform készítő brassyói RMDSZ-vezetés szintén nem lehet elégedett a 3

polgármesterrel és 77 tanácsosi helyével!

Még lehangolóbb a kép, ha a minőséget nézzük, hiszen a szélsőjobb meg a szélsőbal észak-erdélyi előretörése jelzi, hogy a *vegyes lakosságú* erdélyi megyékben nem a magyarság érdekvédelmi szövetsége, az RMDSZ, hanem a Vatra Romaneasca (PUNR) van offenzívában. *Bizony lebecsültük a "vatra" tömegbáztát*, amely 11 megyében állított 40 befutó polgármesterjelöltet és 1483 befutó tanácsosjelöltet! A marosvásárhelyi polgármesterjelölés dilettantizmusát kiegészíti a Maros megyei statisztika: a 483 RMDSZ-tanácsossal és 10 polgármesterrel szemben a Vatrát 394 tanácsos és 19(!) polgármester képviseli. A Vatra előretörése Kolozs megyében még szembeszökőbb: a 176/6 RMDSZ-tanácsstaggal/polgármesterrel 264/7(!) PUNR-tanácsstag/polgármester néz négy éven át farkasszemet; Szilágy megyében 164/9 – 101/1; Bihar megyében 281/10 – 152/2; Szatmár megyében pedig 220/10 – 42/2 az RMDSZ – PUNR párharc eredménye a tanácsstagok/polgármesterek számának tükrében.

A leghangolóbb tény az, hogy a Székelyföldön, Hargita és Kovászna megyéken kívül csak Nagyszalontán sikerült magyar polgármestereket választani a városokban az RMDSZ-nek, sőt még alpolgármestereket sem igen! A nyugat-erdélyi tömbmagyarság képviselői – különösen vidéken, falvakban – Szatmár és részben Bihar, valamint Szilágy megyékben, sőt még Kolozs megyében is szép választási eredménye-

ket értek el, de a városok vezetése többnyire a vatra és a front (egymástól néhol alig-alig különböző) képviselőinek kezébe került.

A "kulis" (az ún. konvenció jele) nem nyitott a magyarság képviselői

számára hivatali ajtókat sehoh: a román koalíciós partnerek részéről talán leglátványosabb cserbenhagyás a nagyváradi és a brassói volt. Mindkét megyében alaposan ki kell elemezni a szervezet vezetőségének munkáját, akárcsak Marosvásárhelyen és Székelyudvarhelyen! Kérdés azonban, hogy az RMDSZ jelenlegi válságos helyzetében lesz-e elég erő erre a feladatra.

A Székelyföldön, Hargita és Kovászna megye egészében, valamint Maros megye székelyek lakta részében többségükben magyarok 1992-től a polgármesterek és a tanácsosok is. Itt a retrográd erők, a vissza-

rendeződés erői természetesen az őket képviselő magyar etnikumú jelöltek állításával próbálkoztak. Helyel-közzel, mint például Korondon vagy Székelyudvarhelyen az ilyen színezetű jelölteknek sikerült az RMDSZ tulipánja mögé bújniuk, de szerencsére a választók a független jelöltekre szavazva kibuktatták őket. (Természetesen a független jelöltek sem mind a magyarság érdekeinek bajnokai!)

A "vatra" meg a "front" a székely megyékben is előretört. Az RMDSZ, a "független", a "front" és a "vatra" eredményei Hargita megyében (tanácsstag/polgármester): 623/37 - 35/7 - 34/1 - 24/1; Kovászna megyében: 379/26 - 7/3 - 22/1 - 12/0; Maros megye egész területén: 484/10 - 56/13 - 168/8 - 394/10.

Az RMDSZ erőit megosztó belső hatalmi harcok, az elbizakodottság, valamint a bukeresti kormányzat céltudatos magyarelles, a "vatra" és a hasonló szervezetek támogatásával irányított politikája vezetett a fent vázolt választási kudarcainkhoz. A sok céltudatos mellébeszélés helyett (amellyel az ún. kormánypárti RMDSZ-politikusok a Szövetség megalakulása óta elterelni igyekeznek a figyelmet a lényeges és esetenként halaszthatatlanul sürgős tennivalókról) el kellett volna végezni a helyhatósági választások elemzését. Vagy talán az akasztott ember házában nem ajánlatos a kötelet emlegetni?

TENKEY MIHÁLY
(Székelyudvarhely)

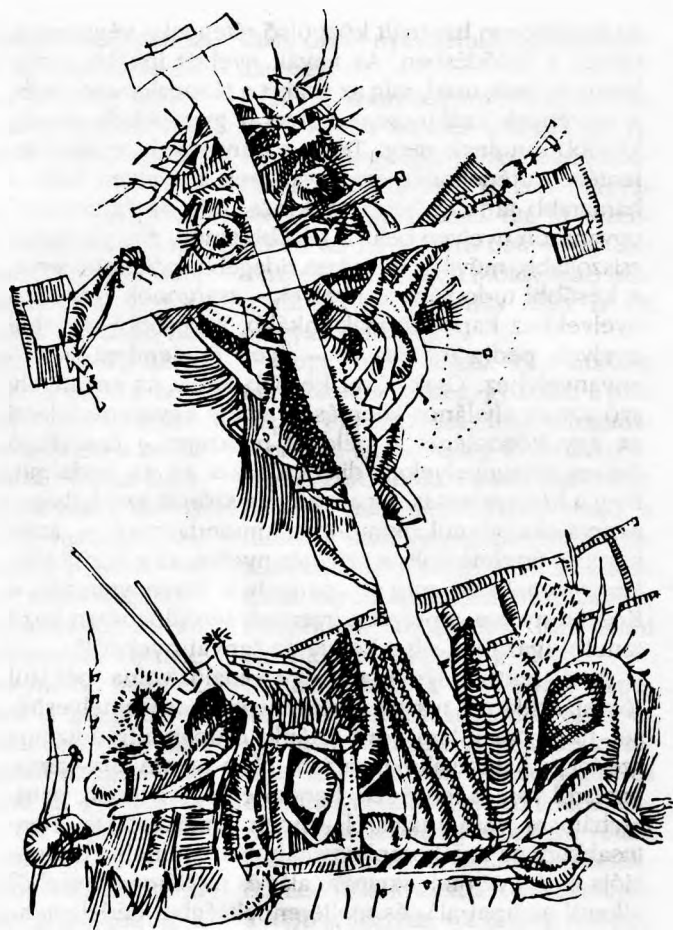

Tűnődések az anyanyelvről (II.)

1. Sokan azt hihetnék, az anyanyelv kifejezés valamiféle szimbolikus, költői szó, amivé lett, holott eredeti értelme nagyon prózai: az anyának a nyelve. A szóban a szóalkotó nézőpontja visszanyúl az időkbe, amikor a törzsi életmódban anyai ágon számították a rokonságot. Ez viszont még messzibbre mutat: a kisebb gyermekek akkor is az anyánál maradtak, ha az apa elveszett, vagy kiléte ismeretlen volt. Képzelnék el tehát a hordakorszak életét. A vándorlásban a terhes anyák lemaradnak, vagy otthagyják őket, amikor a többiek elindulnak jobb, gazdagabb fedezék, más vidékek felé. A lemorzsolódottakból aztán anyatörzsek alakulhattak ki, akik között néhány öreg vagy beteg férfi maradt és persze: apró fiúcskák. Ezen társaságban nyilván az életerős nők lettek a meghatározók. A legtöbb matriarchátusban élő későbbi törzs a "maradék"-ból, "lemaradók"ból alakulhatott ki. A le hagyottak aztán eme keserves emlék miatt – akár dacolva is – megteremtik az anyajogúság kemény rendjét, s persze a férfipusztító háborúk is közrejátszottak ebben. Az ilyen közösségek később, amikor átalakulnak patriarchális törzsekké, egy ideig még megtartják a szokást: anya-ágon számítják a rokonságot, nem férfi – apai – ágon. Mindennek a többnejűség éppúgy kedvezhet, mint a többférjűség. Utóbbi világos, hogy miért: az asszony a családfő. A többnejűségben is van hierarchia: az első asszony. Tehát a gyermekek rangja az anyák rangja szerinti.

Az anyanyelv fogalmának mélyén tehát az ősi matriarchátus, illetve a patriarchátusra (apajogú társadalomra) való átmenet szemléletének emléke munkálkodik. Csak később társul hozzá a jelképszerű sugallat a kultúra szülője, mindkét szülő nyelve stb. Jelentése is kitisztul, lásd: anyakultúra, anyaország, anyaföld..., sőt: zenei anyanyelvről is beszélünk...

2. Szinte kínálkozik az "apanyelv" szó. A patriarchátus megszilárdulásával ez lesz a majdani államnyelvek őse. A férfiuralom közös nyelve, "fogalomtára" lesz. A férfiaknak a belső nyelvváltozatokon felül és ezekből ki kell alakítani egy közös nyelvet: a közös vadászat, a szertartások, a háború, a hadi és egyéb tanácskozások – szóval végül is a felsőbb törvények nyelvét... Elmondható tehát, hogy a törzs vagy a törzset megelőző lazább alakulat (horda stb.) legelőbb is olyan családi vagy nagycsaládi (klán) nyelvekkel rendelkezik, amelynek van egy közös szókincsalapja, de vannak benne a tagok számára ismeretlen, alig ismerős vagy eltorzított szavak is. Egy intim szóréteg, mely családian bensőséges, ezt mindenekelőtt az anyák adják szájról-szájra gyermekeiknek. Egy általában ismert és használt nagycsaládi, és egy némileg hivatalosan titkos, az apák ősi "közéleti, adminisztratív" szókincse, amely az uralom nyelve, a vezetése, de amely nem függetlenül alakul ki a meghitt családi, vagy a nagycsaládi (klánbeli) nyelv-

változatokból. A két szélső réteg, az intim és a közéleti is hatnak egymásra, persze mindegyik réteg táplálkozik mindegyikből. Ilyen értelemben a későbbi államnyelvek őst nyugodtan nevezhetjük apanyelvnek, mert a közélet, a közös munkák, a vadászat, s a legfőbb törvények nyelve. Egyetlen példa: nyilván a férfiharcosok rangbeli elnevezései vagy a varázslók szertartásszövegei stb. nem tartoznak az anyák intímusabb szókincséhez. A gyermekek tehát ilyen értelemben is az anyák nyelvét tanulják meg előbb. Ez a kettősség – illetve hármasság,

az általánosan használt közbülső réteggel – végig megmarad a fejlődésben. Az anyák nyelvét inkább a dialektusok őrzik majd, míg az apákét a társadalmiszervezés, a törvények szókincse, amelyet a gyermekek mindig később tanulnak meg. Tehát az anyanyelv eredeti jelentése történelmileg ez: ugyanazon a nyelven belül a hamarabb tanult, ősbibb szókincs, míg az "apanyelv" ugyanazon nyelven belül a később tanult, egy valamivel csiszoltabb, művibb, s egyben ridegebb szókészlet lehet. A későbbi tudományos nyelvek – zsargonok – az apanyelvekhez kapcsolódnak inkább, a későbbi irodalmi nyelvek pedig inkább az – ilyen értelemben vett – anyanyelvhez. Csak jóval később kapja az anyanyelv szó azt az általános jelentését, amely egyszerre jelenti az egy közösséget – például nemzetet – összefogó összes rétegnyelveket, dialektusokat és az irodalmi, meg a köznyelvet is. Az anyanyelv szónak kezdetben – akarva-akaratlanul, kimondva-kimondatlanul – szűk konkrét értelme volt. A születés nyelve, az e körüli időké, gyermekkori, míg az apanyelv a Törvénytanulás, a Közélet nyelve, amelyet a gyermek serdülőkorban kezd tanulni igazából, elszakadva az "anyai nyelvtől"...

3. A fentiek fényében egy oldalú volna például József Attilának azt az emlékezetes megszemélyesítést, hogy "az állam zord apánk" csupán a freudizmus szerint és hatásával magyarázni. Nem pusztán apa-komplexusról van és lehet szó, hanem egy őstörténeti, patriarchátusra való utalásról, ennek emlékérdől is. Pontosabban: az apa-komplexusnak van történelmi dimenziója is. A gyermek az anyai alá- és mellérendeltségből átkerül az apai alá- és mellérendeltségbe: dédelgetettből szigorúan nevelt harcos lesz, vadász stb. Erre az egészséges anyai szeretet már fel is készíti kissé (a hősről meséléssel, játékkal stb.). Komplexusai csak azon utódoknak lesznek, akiknél ez a nevelés hibádzik vagy öröklötten notórius. Ennek ellenére kétségtelen, hogy az anya világa a meghitt gyöngédség iránti nosztalgiaikat – az apáé a harcot, a létküzdelmek parancsát jelenti. S ez az utód lelkében bizonyos törést is okozhat. De másoknál: épp, hogy serdülőkori lázadás figyelhető meg az "anyai nyelv" ellen (babusgatás). Mindenesetre – időben nagyot ugorva –, akik ma anyanyelvüket végleg elhagyva egy másik nyelvet tanulnak

meg, hogy azzal éljenek tovább, némi joggal mondhatják: náluk az anyanyelv helyét az apanyelv vette át. A bensőségesség, az ösztönök után az ész idejének hidegebb, számítóbb világa következik. Egy "örökbefogadó apa" – állam, ország – nyelve. Aki lehet, a mostohánál is mostohább. Tehát: "mostoha-apanyelv".

4. Figyeljük meg azok lélektanát, akiknek az államnyelv egyben anyanyelve is, és azokét, akiknek az államnyelv obligát (kötelező), ám nem az anyanyelvük. Utóbbiak biztonságérzete az államnyelvben akkor is kisebb, ha tökéletesen beszélnek azt. Ezt a nyelvet ők aligha fogják valaha is ösztönösen használni. Egy-két, tán három nemzedéknyi időnek is el kell telnie, míg elnyerik az önfeledt használat örömét, amikor jólesően, jóízűen beszélnek. Eltűnik még a tudat zugából is hogy ők most egy másik nyelven szólnak...

5. Kérdezd meg azt, akinek az államnyelv egyben anyanyelve és a másikat, akinek nem, hogy: lehet-e az államnyelv gyöngéd? Az első harsány igennel, a másik félénk nemmel válaszol, ha egyáltalán felel, vagy nem udvariaskodik.

6. Államnyelven beszélni mindenről, bármiről, majd-nem olyan, mint némán szerelmeskedni, mint a hal.

7. Regényírók is leírták már, hogy két idegennyelvű egyén a szerelmeskedés legmeghittebb vagy ekstázis pillanatában anyanyelvi szavakat használ. A legöszönösebb réteg feltörése ez..., az önfeledtség, extázis a legrégebb tanult nyelvet dobja felszínre..., ennyi a kommentárom. Az áradás ugyanis az iszapot is felszínre hozza. A nemiség és anyanyelv kapcsolatának területe még jórészt feltáratlan – írom Szexualitás és beszéd című tanulmányomban.

8. A magyar anyanyelv elleni román *nyelvháború*-hoz tartozott az is, amikor az erdélyi magyar színházak két tagozatúak lettek. Ekkor az államnyelv beköltözött az anyanyelv régi fészkebe is. Tehát nemcsak az iskolák! De az anyanyelv elleni háború rejtett formája volt a kommunisták *ateizmusa* is. A *kisebbségi vallások* templomaiban a magyar nyelvű prédikáció összehasonlíthatatlanul szélesebb szerepet játszik, mint például Magyarországon. Tudniillik: a hatásait tekintve. Nos a templom az egyház elleni minden támadás az anyanyelv és a *nyugati vallások* elleni támadás is volt egyben. A bolsevik párt és a pravoszláv papság kollaboráns részének közös támadása. Az ateizmus így szövetségbe a kollaboránsokkal az asszimiláció, a homogenizálás útjait egyengette. Az erőszakos beolvasztás négy évtizedet...

9. A két vagy többnyelvűség csak ott nem ütközik az emberi és kisebbségi, közösségi jogokkal, ahol az anyanyelv erős, széles, kialakult fundamentumára épül minden tudás és életszervezés.

10. A titkot elfecsegők nyelvét egykor kivágták – büntetesképp. De a nyelvkivágó bakó téved, ha azt hiszi, hogy az ő *néma* – szándékait tekintve – hentesmunkája nem sokkal fecsegőbb...

11. Az embernek joga van önmagát *megnevezni*. Például egy népszámlálási lapon. (Lásd: romániai antidemokratikus visszaélés.) Még a legprovinciálisabb kis törvényszéken is leültetik azt a prókátort, aki szájába adva a szót, befolyásolni akarja a tanút. Úgy látszik, a román államvezetés a legvidékebb bíróságon is túlesz, ami a jogállamiság tragédiáit sejteti. A jogállamét, amely ott még oly messzire van.

Trianonizálódott nemzettudat

Sokfelől riogatják a magyar társadalmat a nacionalizmus veszélyeivel. Állítólag ez lenne e szerint a fő fenyegetés a demokráciára nézve, és emiatt veszítjük el a Nyugat rokonszenvét is.

A tartózkodásra intő "bölcös" intelmek azonban azért is semmitmondóak, mert a nacionalizmus talán a legtisztázatlanabb politikai fogalom. Nem csak nálunk, külföldön is. Hiszen nyilvánvaló, hogy ha a nemzetközi (és magyar) sajtó egyaránt nacionalistának nevezi az egymással szembenállókat, azokat is, akik ütnek, és azokat is, akik védekeznek, akkor a fogalomnak semmi értelme sincs.

Nekünk nem általában a nacionalizmusról, hanem a nemzetünk állítólagos (pejoratív értelemben használt) nacionalizmusáról kell beszélnünk. Az európai látókörben tetszelgők ismételt vádjá, hogy a nacionalisták minden baj forrásának Trianont teszik. Mondják: már túl vagyunk rajta, foglalkozzunk inkább a jövővel. Nem veszik észre, hogy az ő gondolkodásuk is a trianonizálódott nemzettudat terméke. Hiszen annak hirdetése, hogy Trianonon túltehetjük magunkat, nem más, mint az érdekelődés természetes állapotként történő felfogása. A magyar "nacionalizmust" annak a tudata táplálja, hogy a magyarság egyharmada, bár itt él a közvetlen közelünkben, lassú pusztulásra van ítélve. Nem feltétlenül fizikai értelemben, de ha az elkövetkező nemzedékeknek "csak" magyarságuk kopik le az elszakított területeken, az is a nemzet részleges kipusztulását jelenti! Az ebbe való belenyugvásunk az anyaországi magyarok részleges pusztulása is. Gyarapodhatunk mi anyagiakban, válhatunk fogyasztói társadalommá, de a beteges önkortozás következtében szétroncsolt öntudatunkkal soha többé nem lehetünk egészséges nemzet.

Ha tehát az ezt eredményező Trianont, mint megváltoztathatatlan status quo-t elfogadjuk, az a nemzet

teljes erkölcsi, tudati szétzúllásához vezet. Hiszen aki az önfeladásban ekkora ugrást már megtett, annak számára már a további lépések csekélységnek, vállalható kompromisszumoknak tűnnek.

A nacionalizmus tehát nem azáltal töltődik negatív tartalommal, hogy hívei a nemzeti öntudat gyógyításán, a nemzet érdekelismerési képességének újraélesztésén fáradsz, hanem ha kettős mércét állít fel. Azaz, ami jár az egyik népnek, az nem feltétlenül jár a másiknak is. Számtalan példát lehetne felhozni a kettős mércés gondolkodásra, Nyugat-Európából is. De maradjunk csak a minket közvetlenül érintő szomszédságnál. A szerb felfogás szerint például – és ez ott nem csak a "szélsőségesek" felfogása – a szerbeknek joguk van ahhoz, hogy egy államban éljenek, de emellett fel sem merül, hogy ez a jog más népeket is megillessen. Különösképpen érdekes, hogy miközben a saját jogukat hangoztatják a külföld felé, nem is gondolnak arra, hogy ez az elv rájuk nézve veszélyes lehet. Hiszen ez a jog megillessen az albánokat, akik több mint 90%-os többséget alkotnak a Rigómezőn (Koszovo), és a magyarokat is, akik Bácskának a Ferenc csatortól északra eső részén jelentik a túlnyomó többséget.

Ha pedig az albánok a fenti többségükre hivatkoznak (a magyarok részéről sajnos ez nem hallható), szemrebbenés nélkül védekeznek azzal, hogy – úgy mond – Koszovo Szerbia bölcsője, tehát a történelmi jog szerint (is) az övék. És mi van mások "történelmi jogával"? Gondoljunk bele: ilyen alapon mi a Száva – Al-Duna vonaláig terjedő területre hangozthatnánk a történelmi jogainkat, hozzátéve, hogy a török kor előtt túlnyomóan magyarok által benépesített területről van szó.

Hasonló elv képezi Románia létezésének "legitimitását" is. Minden terület román, ahol románok is élnek. Ez ma minden – demokrata vagy nem demokrata – román szá-

mára olyan nyilvánvaló, mint az egy-szeregy.

A mi szemszögünkből nézve az ilyen kettős mércés felfogás azt jelentené, hogy igényünket hangozthatnánk Moldvára, hiszen magyarok (csángók) is élnek ott. Itt kézenfekvő lenne a "történelmi jog" érvényesítése, hiszen Moldvában már a román bevándorlás előtt is élt magyar etnikum.

Hogy miért alakult ki a másság iránti türelmetlenség, gyűlölet, a más népek egyenjogúságának elfogadására való képtelenség Kelet-Közép-Európában, annak oka az első világháború után létrehozott, majd a második után lényegében megerősített békemű. A nagyhatalmak diktátuma olyan államokat hozott létre, melyeknek nincsenek történelmi előzményei, gyökereik.

Államalkotóvá tett olyan népet, melyeknek hiányzott az egészséges nemzeti öntudata, politikai kultúrája, államalkotói bölcsessége, és ezen helyzetükből eredő feladataikra, sőt kötelezettségeikre nem voltak felkészülve. Az új uralmi helyzetükből adódó kihívásokra – mint amilyen a több százézes, sőt milliós nemzeti kisebbségek léte újonnan kapott államaik határain belül – csak türelmetlen, erőszakos módon voltak képesek válaszolni. Új helyzetükből csak jogokat eredeztettek (és eredeztetnek) maguknak, érvényesítik, hogy aki hatalmon van, az szükségképpen a különb, a jobb. Ezt a fajta mentalitást szokás tehát azonosítani a magyar nacionalizmussal. Butaságból, tájékozatlanságból, cinizmusból, hatalmi érdekből. Itthoni azonosítóinknál ezen okok közül feltehetően csak az utóbbi hiányzik, pedig mi csak azt követelhetjük saját népünk számára, amit mások javára is elismerünk. Úgy tűnik tehát, hogy mi vagyunk az egyetlen nép e térségben, amely az igazságos rendezés alapjául szolgáló észszerű és igazságos elvet, az etnikai elvet maradéktalanul elfogadja.

DOMONKOS CS. LÁSZLÓ

Önépítő kisközösség

Biztató üzenetet kaptam régi csángó-magyar barátomtól, Magdó János doktor úrtól. Az öröm nevében kopogtatott be hozzám. Elújságolta, hogy Szecselevárosban – amely négy egymásba épült faluból alakult ki: Türkösből, Bácsfaluból, Csernátfaluból és Hosszúfaluból – újraindították az önálló magyar középiskolát. Hangsúlyozta, hogy nem új iskolát létesítettek, és nem is egyszerűen magyar tagozatot, hanem a régi, nevezetes hosszúfalusi gimnáziumot állították vissza jogaiba. Ugyanis a hajdani Hosszúfaluban (a négy település legnagyobbikában) a múlt század óta működött magyar polgári iskola. A nagy gazdasági világváltság fojtotta meg 1929-ben, majd a negyvenes évek második felében éledt újjá. Nem sokáig. Az iskolák "egyesítésének" bukaresti gyakorlata, amely népek testvériségére hivatkozott, sokszázados magyar középiskolák sorsát teljesítette be. Annál fájdalmasabb, mivel Hosszúfaluban valamikor kiváló tanárok tanítottak. Istók János szobrászművész, a budai Bem-szobor alkotója – Bácsfalu szülötte – élete végéig büszkén emlegette, hogy első mestere Kupcsai János volt, a hosszúfalusi iparművészeti iskola igazgatója. Ilyen tanintézet is volt ebben a helységben, amelyet lakosainak száma és fejlettsége okán Orbán Balázs Csángóvárosnak keresztelt el. Városi rangját meg is kapta jóval később, de már nem mint a csángók városa. Magyar elnevezése egyszerűen a román helységnevének – Sacele – csúnya "magyarosítása" volt.

Tehát ama régi magyar iskolát

hívták életre megint "Csángóvárosban". Igaz, hogy a bukaresti kormányzat ehhez csak a lehetőséget biztosította (illetve, nem tagadta meg), épületről már nem gondoskodott. A hajdani iskolában nem kaptak otthont. Szükségmegoldásként a türkösi elemi épületét alakítják át erre a célra. Ez meglehetősen sok pénzbe kerül, de a barcasági csángó-magyarok többet is áldoztak már az anyanyelvükért. Bár a tanítás már folyik, pénzhiány okán megkérték az iskola felavatásával. 1992 október második felére tervezik. De már el is keresztelték: Zajzoni Rab István líceumnak. Egybekapcsolták a névadó költő szobrának leleplezésével, s a jövőben szeretnék kiadni a hétfalusi oktatás történetéről készülő kötetet és Rab István összes munkáit.

A csángó-föld első költője 1832-ben született a barcasági csángók földjén, Zajzonban. Brassóban tanult, ott érte meg a szabadságharcot, amely mélyen érintette a lelkét, szellemét. (Tamási Áron is szerepeltette a fiatal forradalmárt Hazai tükkör című regényében.)

Zajzoni Rab István érettségi után Pesten és Bécsben a török nyelvet tanulmányozta, hogy megismételhesse Kőrösi Csoma Sándor útját a magyarok őshazájába. Bécsben császárellenes ifjúsági tüntetésbe keveredett, börtönbe csukták. Súlyos betegen szabadult, aztán könyöröményekből élt, míg két évvel később, 1862-ben, Brassóban meghalt. Életében három könyve jelent meg: A magyarok kürtje, Kordalok és Börtöndalok. Egyetlen "frissebb" kötete: válogatott versei, Halász Gyula gondozásában, 1959-ben a bukaresti Irodalmi Könyvkiadónál jelent meg.

Mindezeket a biztató üzeneteket annál lényegesebbeknek érzem, mivel időben egy másik, riasztó, borzongató híradással csengenek össze. Ez pedig Gheorghe Funar frissen megválasztott kolozsvári polgármester nyilatkozata a magyar

iskolák felszámolásáról. Funar úr a Vatra Romaneasca által támogatott jelöltként fenyegetőzött először, hiszen szüksége volt a voksokra. A magyar iskolák pusztaságát letét szeparatizmusnak nevezte, sőt egyenesen "szegregációnak" (ez esetben nyilván a szegény román diákok tekintendők "feketének", míg a magyar kisebbség fiai "fehéreknek"). Ebben nincs is semmi új. A beállítás két esztendő óta mindig ugyanaz: az erdélyi magyarok pusztaságának ragaszkodása létükhöz, anyanyelvükhöz, kultúrájukhoz "többletjog" meg "kivételezés", amely a többségi románok ellen irányul. Így tartja ezt az állam elnöke, Ion Iliescu is. Elképzelhetőnek tartottam, hogy a helyhatósági választások sodrában, csatározások hevében efféleket mondott a "jelölt úr" – másutt egyenesen Erdély azonnali elcsatolásával riasztgatták a román választókat a magyar jelöltek győzelme esetén –, ám az, hogy Funar úr hozzá is látott "gyesítő" terveinek megvalósításához, már a húsunkba, a jövőnkbe vág. És villámfényt vet egy ellentétre: Kolozsváron megint végveszélybe került az önálló magyar oktatás, miközben a Barcaságon, Brassó megyében új magyar iskolát készülnék felavatni – egyelőre hatósági ellenállás nélkül.

Ennyire különböznék egyazon ország, sőt egyazon Erdély két vármegyének állapota, a magyarság sorsát illetően? Mégcsak nem is a Székelyföld és a szórványok eltérő helyzete ez. Mert hozzátartozik a mai erdélyi képhez, hogy 1989 után a székely városokban önerőből visszaállították a megszüntetett magyar középiskolákat, kiépítették az elsorvasztott magyar művelődési intézményeket, otthonosabbá tették a városokat, és a falvakat nyolc évszázada ott élő székely lakóik számára. A bukaresti román nacionalizmus mindegyre üvöltözik emiatt, jelzői dél-afrikai fogantatásúak – ma már ott sem használják ezeket! –, a parlamentben vérvadásokat hangoztatnak a székelyek ellen, amiért úgy mond "elűzték" a szegény, kiszolgáltatott román tanárokat meg rendőröket, akiket Ceausescu rendszere azért küldött volt a Székelyföldre, hogy románá tegyék az ifjúságot, és némává a felnőttek társadalmát. A Székelyföld népe eléggé hozzáédződött a Ceausescu-diktátúra nemzeti nyomorához, hogy állni tudja az újabb ostromot. Az erdélyi magyar szórványok azonban tovább

porladoznak, s ami igazán aggasztó: nem bíznak önnön erejükben, jövőjükben...

Erdély mai magyar politikai életének egyik visszahúzó, elbátortalanító jelensége a szórványok keserű szembefordulása a "többségi" székelységgel, amikor a Székelyföld népe erősebb hangon szól saját jogairól, fellép iskolái, intézményei mellett, vagy netán éppenséggel az autonómiát emlegeti. Pedig ez az eszmény az Európáé lett Keleten és Nyugaton egyképpen. Bevonult a nemzetközi politikai gyakorlatba, országok s még inkább nemzetek, népcsoportok egymás közötti kapcsolataiba, megoldást kínálva évtizedes vagy évszázados nemzeti sérelmek, ellentétek megoldására. De sajnos, ha a székelység visszautasítja az őt érő alaptalan román rágalmat, és mondjuk, a román "vérvádra" válaszul gyűjteni kezd másféle tényeket, igaz és való eseteket a román nacionalizmus, nemzeti türelmetlenség, az asszimiláció tényeiről, az erdélyi magyarságot ért és továbbra is érő jogsérelmekről, akkor a szórványok szisszennek fel legelőbb: könnyű nektek a magatok számbeli többségében, de mi annál kiszolgáltatottabbak leszünk, minél keményebb a ti hangotok. Gondolatok reánk, és hallgassatok, tőrjetek, járjátok a kis lépések útját, nehogy magunkra haragítsuk a románságot. Öszinte kétségbeesés szól a szórványok hangjából, az elesettség, a félelmetes tapasztalatok, amelyek a lelkek mélyére, a génekbe húzódtak. A kisebbségi életvitelt észrevétlenül kisebbrendűségi életézzé torzították.

Nincs erre orvosság kisebbségi létben?

Barcaság magyar népe, csángósága is szórvány a javából. Szám szerint, vagy éppenséggel a románokhoz viszonyított arányszámát tekintve nem nagyobb, mint Hunyad vagy Alsó-Fehér megyék magyar népessége. Mi a magyarázata a csángók életerejének, mely nemcsak most mutatkozik meg ez, az 1989 után megnyílt (hamar becsukódott) lehetőségek közepette? A barcasági csángók a Ceausescu-diktatúra magyargyilkos világában is módot, lehetőséget találtak arra, hogy önkörükben őrizzék nemzeti identitásukat, anyanyelvüket, ápolják kultúrájukat és hagyományaikat. Rab István emlékére 1972-ben országos csángó folklor-ünnepet rendeztek

Zajzonban. A múlt századi költőt szónokok, szavalók a magyar nemzeti öntudat serkentőjeként idézték meg. És Zajzonban támasztották fel újra, hosszú feledés után a borica csángó népitáncot (Bartók Elemér tanár vezetésével). Zajzonban földművesek, ingázó munkások és értelmiségiek együtt álltak színpadra, hogy a magyar szó ne halkuljon el a Kárpátok lábainál. És ami máshol elképzelhetetlen lett volna szórványban – hogy román állami köztisztviselő magyar kultúrát ápoljon –, az a csángók körében hagyománnyá vált. Mert a tízezernyi barcasági magyar kikövetelte ezt magának!

Zajzoni Rab István 1862-ben Brassó evangélikus temetőjében hantolták el. A diktatúra egy jó évtizeddel ezelőtt lezárta a Brassó város központjában lévő temetőt, mert a párturalom egyöntetűségét zavarta a magyar egyházi ének. Előbb csak lezárták a temetőt, majd kidöntötték a sírköveket, felbolygatták a halottak nyugalomát. Zajzon népe összefogott: pénzt gyűjtöttek, engedélyt szereztek, és Zajzoni Rab István földi maradványait hazavitték a költő szülőfalujába, a brassói sírja fölé emelt kőoszloppal együtt.

De a Barcaságban esett meg az is, még 1969-ben, hogy a brassói magyar hetilap (akkor Új Idő volt a neve) vetélkedőt rendezett Szecselevárosban a csángók múltjáról, jelenéről, népköltészetéről, s hogy miben

nyilatkozott meg ragaszkodásuk Kossuth Lajoshoz és a 48-as szabadságharc eszméjéhez. (A kormányzóelnök halálakor, 1894-ben a csángó nők, Bereczki Anna irányításával, szemfedelet, halotti párnát varrtak, azt a türkösi templomkert rózsaleveleivel töltötték meg: Kossuth e szemfedő alatt, ezen a párnán alusza örök álmát a Kerepesi temetőben.)

Kérdés, hogy mi a magyarázata a szórványokétól annyira elűtő, másféle légkörnek? A nagy iparváros, Brassó közelsége? Kétségtelen, hogy a barcasági csángó-magyarság polgárosodott népesség. Az otthoni szűkös életlehetőségek nemzedékeket kényszerítettek vándorlásra. A Balkán országútjain egymást érték a csángó szekeresek. A mai Bukarest felét pedig – így mondják – csángó kőművesek építették fel. Világjárta emberek voltak, akik nem féltek annyira saját sorsuktól, mint elzárt dél-erdélyi magyar szórványfalvak lakói. Talán nem feledhető el az sem, hogy nagyon közel a Székelyföld, és még közelebb volt az egykori szászok telepe. Mint a két helyről az etnikai öntudat ereje sugárzott feléjük.

Önépítő, magát okosan védelmező kisközösség a Barcaság csángómagyar népe. Ez az önépítés a sorsukkal való rendelkezés egyik formája. Valójában önrendelkezés. Éppen ezért a legkorszerűbb életfelfogás Erdélyben, de éppígy az egész zaklatott kontinensen, Európában is.

BEKE GYÖRGY

Üzenet Bácskába

Régebben, amikor hazagondoltam, mindig láttam képzeletemben a kis galambcsapatot is, amely ha felriadt, a házunk és kertünk fölött kerengett tapsoló szárnyakkal. Hozzá tartozott röptük ahhoz a képhez, amelyet őriztettem magamban a Vajdaságról. Manapság sötét tónusra változott ez a kép, mert nem galambcsapat kering a házak és kertek fölött, hanem nehéz röptű, fekete varjak csapata suhogtatja szárnyát, vészjóslóan károgra.

És ez a széthulló, keret nélküli kép annak ellenére, hogy egyre komorodik, bennem fényes emlékeket ébreszt mégis. Egyre gyakrabban hazaképzem magam Temerinbe, körülöttem a régi cimborákkal, parasztyerekkel. Emlékszem, milyen lelkesedéssel mutattam meg nekik titokban új szerzeményemet, ami nem volt egyéb, mint egy régi huszárgomb. Egyszerű rézgomb magyar címerrel.

“Negyvennyolcas honvédgomb!” – hengegtem, és úgy éreztem akkor, hogy nekem van a legértékesebb kincsem. Büszke voltam a gombra, és hittem benne. Ha valami apró nehézségbe ütköztem, benyúltam a zsebembe, megtapogattam, és azt mondtam háromszor, mint a varázsigét szokás: “Segíts rajtam, magyarok Istene!” És az segített. Szinte láttam közben, hogy vezeti rohamra a tépett kis sereget az a láthatatlan Isten. Igaz ugyan, hogy azt a forradalmat elbuktuk, de azért a hit megmaradt, égett bennem. A szelleme. Így lettem egyre büszkébb arra idegen környezetben, hogy magyarnak születtem.

Egy napon, iskolából jövet, Jovan, a cseneji szerb fiú kitépte a kezemből a huszárgombot: “Mi ez a hülyeség?” – kacagott. És én akkor akadozó szerb tudásommal elmeséltem neki a negyvennyolcas csodát, a magyarok hősiességét a szabadságért. Egy ideig összehúzott szemmel nézett rám, aztán fogta a gombot, és dühös mozdulattal az éppen mellénk érkező villamos alá dobta.

Sírtam. Otthon, a hét végén elpanaszoltam az esetet nagyapának. Ő sokáig hallgatott, aztán félrevont, és elmesélte, hogy negyvennyolcban a környéken élő szerbek felgyújtották a magyar Temerint. A falu minden lakója földönfutóvá vált. És azt is mondta, hogy azért csak tegyem el a gombot, az így, laposan is értékes. Olyan, akár a tépett zászló csata után.

Eltettem. Sajnos azóta elvesztettem. A nagyapa is régen meghalt, s azóta ha bánat ért, csak a mamához szaladtam, de ő riadtan nézett rám ilyenkor szelíd őszszemével, és a hajamat simogatta. Velem sírt. De már ő sincs.

És nem galambcsapat kereng a házunk fölött se. De házunk és kertünk sincs, lopva jöttem el egy éjszaka otthonról, mert részeg partizánok kerestek. Talán Jovan is közöttük volt. Akkor már három tömegsír árulkodott bosszújukról Temerinben, de sok tucatsnyi Bezdánban, Becsén, Zentán, Zomborban, Kanizsán és Péterrévén. Lehet, hogy azok unokái érkeztek vissza, akik valaha felperzselték a magyar Temerint?

Akkor, azokban a szörnyű, véres napokban röppent fel a fekete varjúcsapat a galambok helyett. 1944 őszén, amikor megjelentek azon a tájon is a vörös csillagosok. S azóta ül dermedten a riadalom a Bácska fölött, s tart még ma is, fokozódik a félelem, bár a csillag leáldozott.

Nem tudom, hányan jöttek el újabban arról a szent földről, amelyet én Bácskának nevezek? És hány ártatlan, véres áldozat hever a jeltelen tömegsírokban, kis magyar falvak temetőárka mellett? De azt látom, hogy nagyon megritkult az ott élő magyarság.

A második világháború után 70–80 ezerrel csökkent a számuk. Hányan maradhattak élve közöttük, s hányan vettek vándorbotot a kezükbe? Mindszenty, akkori bíboros és hercegprímás szerint negyvenezernyi magyart öltek meg a bevonuló partizánok Tito tudtával és beleegyezésével. Ennyiről tudott Illyés Gyula is. De egyes források szerint még ennél is több az áldozat.

Tőlük tudom, hogy amikor negyvennyolc vérvizátara után a magyar lakosság visszatelepedett Temerinbe, azzal a feltétellel tért vissza, hogy oda többé nem telepítenek szerbeket. Akkoriban ezt megígérték nekik. Ma Temerinben, amely tiszta magyar etnikum volt, csak a lakosság 39 százaléka magyar. A többi bosnyák, csergatorci és szerb. Most építik pravoszláv templomukat.

Olvasom egy tanulmányban, hogy a Vajdaságban ijeszítően csökken a nemzetiségek száma. Míg 1948-ban (pedig már ezelőtt is feltöltötték a vidéket szerb telepeseikkel) a szláv lakosság 58,8 százalékban volt jelen, ma már arányuk elérte a 73,9 százalékot. A magyarok 1948-ban még 25,6 százalékban éltek a Vajdaságban, ma csak 16,9 százalékban vannak képviselve.

A polgárháború iszonyata elől menekülve ma is százak és százak hagyják el otthonaikat, és csak azt viszik magukkal, ami kis batyujukba belefér. A félelem csattogtatja szárnyait a táj fölött. Írják a rokonaim, akik még ott maradtak, hogy már kora délután bezárják a kapukat, eloldják láncokról a kutyákat. Éjszaka járnak behívókat kézbesítve a fegyveresek, akik a magyarokkal aláíratják azt a nyilatkozatot is, hogy azok önkéntesen vonultak be Jugoszlávia egységét védelmezni.

“Félünk! Nem tudjuk, mit hoz számunkra a holnap! Mit tegyünk, adj tanácsot!...” – érkezik az üzenet egyre-másra. Mit üzenjek vissza? Azt, hogy én is félek? Nincs már meg az a régi huszárgombom, s én se tudok kitől tanácsot kérni. Rozika ángyom azt írta a múltkor, hogy egyik távoli rokonunk családotól irkoltözött. Oda ők már soha többé vissza nem térhetnek. Másodszor is elvesztették hazájukat, most már házukat is.

Ha élne nagyapa, akkor tanácsot kérnék tőle. Tudom, nagyapa azt tanácsolná, hogy tíz körömmel kell a földbe kapaszkodnunk, ha nagy a vihar ereje. Belekapaszkodni és megtartani. Ezt üzenhetem helyette én is azoknak, akik hisznek még a nép hitében és erejében.

ILLÉS SÁNDOR

“Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók”

Zrínyi Miklós gróf

“Arany” szavak Shakespeare-től

Csendben elmúlt egy jubileum. Minden nagyobb csinnadratta nélkül – bensőnkben legalább jó lélekkel – megemlékezhattünk a 175 esztendővel ezelőtt, 1917. március 2-án, Nagyszalontán született Arany Jánosról. Így jó ez, felhajtás nélkül – de főhajtással.

Arany, a nagy nemzeti válság költője most a Kerepesi temetőben nyugszik. Ő nem hagyott el bennünket a legnagyobb válságában sem, amelyet nemzetünk múlt századi története során megélt.

Amikor Zrínyi Miklós gróf fenti mottójával e sorozatot útjára indítottuk, arra gondoltunk, hogy bemutatjuk nemzetünk nagyjai közül azokat, akik magyarként is az egész emberiség javát szolgálták: az egyetemes szellemi kincs gyarapítóiként.

De miként tette ezt Arany János, akit – egyebek között – a jó barát, Petőfi Sándor világhírneve jórészt kiszorított az egyetemes irodalomtörténet “hírnévszótárából”?

Arany János nyelvzeniként tette mindezt. Mégpedig – elnézést a leegyszerűsítésért – tette ezt oda-vissza. Vagyis nemcsak a magyar nyelvet emelte költészetével – egyetemes mércével mérhetően is – világszínvonalra, hanem műfordításai révén a világirodalom klasszikusainak őelőtte magyarul mindaddig rejtve maradt szellembriliánsait is ajándékolta nekünk, magyaroknak.

Amikor Magyarország három legnagyobb múlt századi költője: Vörösmarty, Petőfi és Arany elhatározták, hogy közösen lefordítják Shakespeare drámáit, mindegyikőjük

– természetesen – önmagára nézve is jellemzően választott. Vörösmarty a Lear király, Petőfi a Coriolanus, a lelkiismeretével folyton-folyvást küszködő Arany János pedig a Hamlet mellett döntött.

Arany János nagy “beleélő” költőként egyaránt azonosult más magyar géniusz (Petőfi, Madách stb.), vagy a lángész Shakespeare világával. Arany János *érzelmi intelligenciája* egyszerre jelentett kivételes művészi adottságot és amolyan veleszületett ráadást a sorstól, amellyel megajándékozta őt – s így bennünket is. Nyelvtelensége pedig arra teremtette, hogy a legeredetibb magyar nyelvzamattal, sajátos hangzással adja vissza – mégpedig roppant pontos hűséggel – az alapművet.

Ha az eredetivel vetjük össze Arany Shakespeare-fordításait (János király, Hamlet, Szentivánéji álom), mindig azt tapasztaljuk, hogy az ő műfordításai értelemre közelebb állnak az eredetihez, mint a világon bármelyik más, hasonlóan nagy formátumú (pl. Schlegel) műalkotóé.

Arany Shakespeare-művei tömörek (akárcsak eredetiben), gondolatközvetítései pedig precízek, átgondoltak, pontosak – s még a Shakespeare-i lírai báj, az angol könnyedség visszaadásában sem marad adós. (Talán a Hamlet ebből a szempontból a legjellemzőbb, s talán éppen azért, mert a dán királyfi személyében Arany János rokon lélekre talált.)

Shakespeare igazán nem fukarkodott az angol nyelv szókincsének használatával. Majdhogynem pazarolta is. (Képzettársítások végtelen halmaza, szóösszetételek elképesztően új meg új szülése – páratlan asszociációkkal.) És Arany János képes volt őt követni. Sőt! Olykor túlszárnyalja teljes értékű magyar változatban. (Érdemes például a János királyt összehasonlítani.)

Művész még soha nem volt nagyobb ura a nyelvi eszközöknek, mint a mi Aranyunk. Hozzávetőle-

ges becslések szerint negyvenezer szóváltozatot használt (Shakespeare kb. tízezret). És miféle színt öltenek szavai, amint egymásba ölti azokat, valósággal felragyognak! Nyelvészek például az *állani* ige használatát elemezték, kutatták, értelmezték Arany költészetében: vagyis, hogy sokféle jelentését milyen dúsgazdagsággal birtokolta! Több tucat értelmezési változata csupán ennek az egyetlen szónak is azt bizonyította, hogy nyelvérzékének kivételes a finomsága.

Arany rendkívüli tehetség: géniusz. De miként? Hiszen zseniális lehet akár egy mindenkori színművész is, aki más ember lelkét éli meg saját testével, szellemével, érzelmével, olykor éppen akár sajátjának megtroncsolása, feláldozása árán is: csakhogy híven elevenítse meg az alkotó – a másik ember – gondolatát, érzésvilágát.

A költészet felsőfokon más: Arany János kivételességében is az érzésmódját úgy adja vissza – hajszálfinom lelki rezgésével együtt, több mint másfél évszázad múltán is –, mintha most is itt élne közöttünk. Elevenen. Shakespeare-rel együtt... Ez az igazi csoda a művészetben, amely Arany Jánoséban kristálytisztán jelenik meg.

SZŐKE SÁNDOR

Erdély kövei

Megjelent egy könyv és megindult egy könyvsorozat Stockholmban; a könyv címe *Vándor idő balladája*, és az 1989–1990-es esztendő, azaz a romániai változások krónikáját beszéli el erdélyi magyar írók műveivel. A könyvsorozat címe: *Erdély kövei*, és abban kíván segítséget adni, hogy a jelen rendkívül nyomorúságos erdélyi könyvkiadási viszonyai között lehetővé tegye legalább néhány értékes munka megjelenését. (Azóta napvilágot látott a könyvsorozat második darabja is, egy Bajor Andor írásaiból válogató kötet.)

Az Erdély kövei megindulását a Svédországban élő (általában menekült) erdélyiek áldozatkészsége tette lehetővé: közel négyszáz előfizető – mémőkök, orvosok, tanárok, erdészek – fogott össze azért, hogy az erdélyi magyar könyvnek új műhelye legyen. "Sokan érezzük – írta Veress Zoltán, az egykor Kolozsvárott és most Stockholmban élő kiváló író –, hogy közünk van Erdélyhez. Ez természetes az erdélyiek és érthető a nem-erdélyiek részéről, bármilyen

nemzetiségűek, anyanyelvűek, hiszen ami Erdélyben történni fog, az az európai civilizáció becsületbeli ügye." Ebben az érzésben a stockholmi Erdélyi Könyv Egylet tagjai a valamikori Kós Károly által létrehozott Erdélyi Szépmíves Céh hagyományait követik, minthogy nekik is meggyőződésük, hogy az irodalom ügyében végül is az olvasóknak, a könyvbarátoknak kell lépniük.

E klasszikusnak mondható erdélyi tradíció jegyében szerkesztette meg a könyvsorozat első kötetét Kántor Lajos és Veress Zoltán – Kányádi Sándor és Szilágyi István, Horváth Imre és Kiss Jenő, Sütő András és Farkas Árpád, Lászlóffy Aladás és Markó Béla 1989-es, 1990-es műveiből. A *Vándor idő balladája* így arról ad képet, hogy miként élte át az erdélyi magyar irodalom a román diktatúra bukásának történelmi eseményeit. Ezúttal az antológiába foglalt írások közül választottuk ki szépirodalmi rovatunk anyagát.

POMOGÁTS BÉLA

EGYED EMESE

SIRATÓ

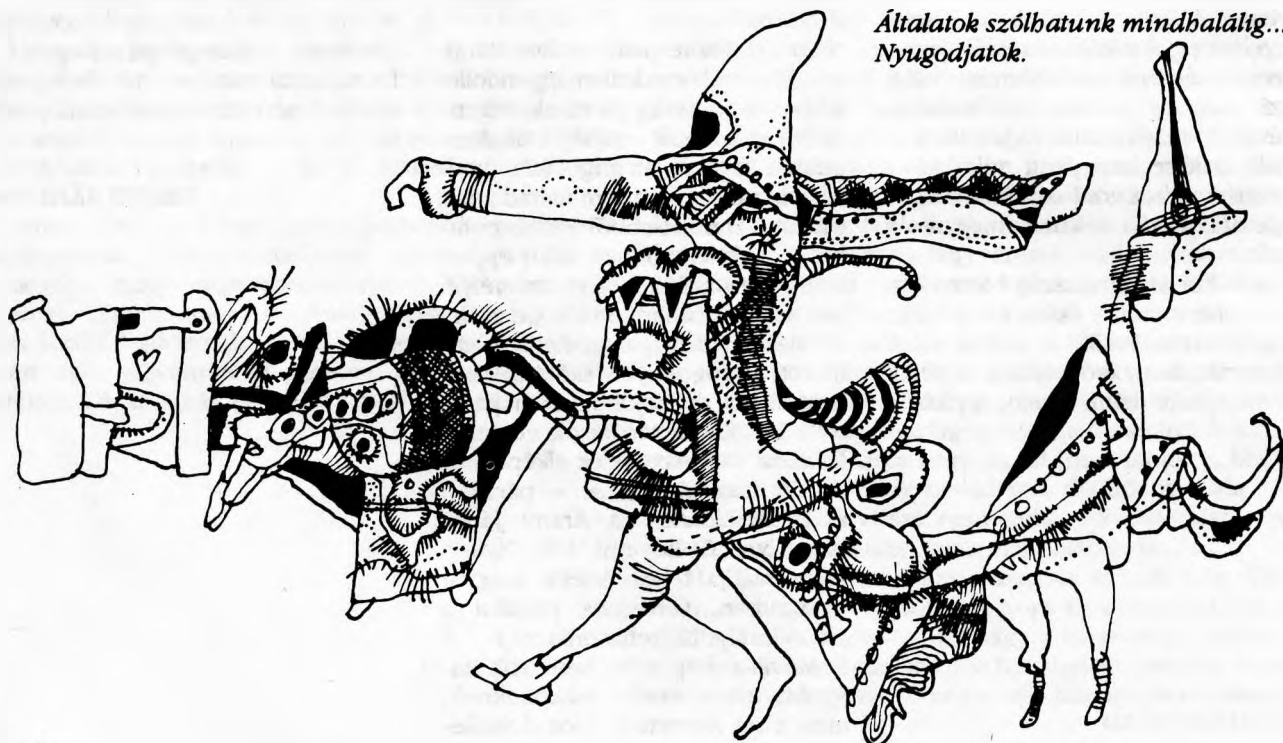
*Nyugodjatok békében, testetek
öleljék fehér fenyőgyökerek,
hajoljon felébetek rózsáig!*

*Tisztessel hagy békén a világ:
lángot gyűjt néha emléketekért.
Anyafölddé lesz kéz, tekintet, térd;
s ha elstrattunk rendre, napjaink
fodros vízén már tervek kompja ring:*

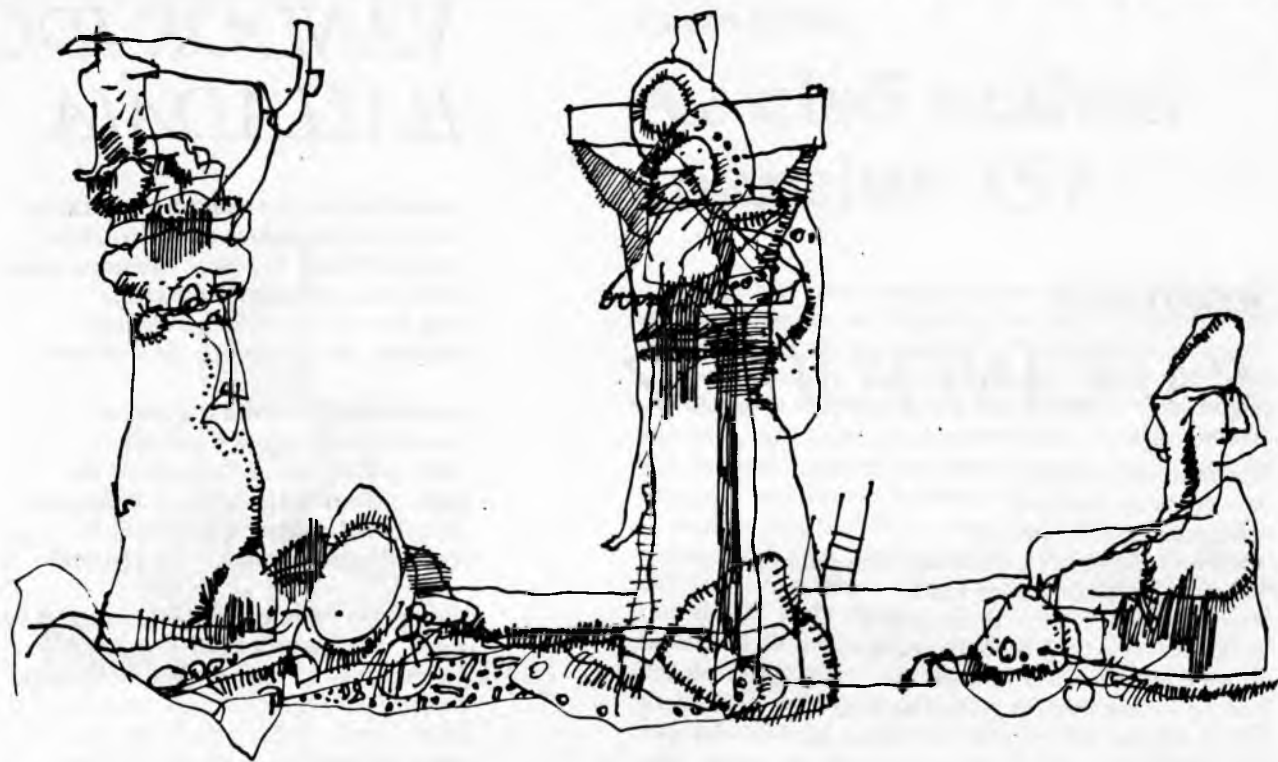
*nyugodjatok. Kinek eszébe jut
utcát nevez el rólatok, falut,
s bálákat ad. Hisz életben maradt:
üldögélhet lámpák, lombok alatt,
kézen foghatja társát, gyermekét,
s van idő jóvá tenni, hogyha vét,*

*örülhet ennek-annak, bosszúság
is redőzheti lelkét, homlokát,
mert él! Túlélte áldozatotok,
szívetek benne dobban, eltiport
sorsotok benne könnyű, tetté válik.*

*Általatos szólhatunk mindhaláltg...
Nyugodjatok.*

A. Kiss

LÁSZLÓFFY CSABA

A TŰLÉLÉS JÁTÉKAI

*Miért volna az költészet hogy
veszélyben a templom a barokk
s gótikus az egytoronyú a kéttoronyú?
bát az ami már nem okoz gondot a letört
írógépbillentyű? (igaz még rajta a betű
el ne kallódjék fejfel lefele gurul!)
szinte felelőtlenül örül
hogy nem kell többé bejelenteni*

*miért volna költészet a "nincs más
választásunk csak (a trikolór tragikus
paradoxona) az egyszínű szocializmus?"
vagy az hogy a koravén szemrészben
a birkaflaggyú láttán vigyázzban áll
a mobóság: "éljen! éljen! éljen!"
a tábornok a tévében magasba löki karját
és felharsan a kelet-európai kórus*

*miért volna az költészet hogy a soron
következő tömeg sorban áll
A NAGY HALOTT KITERÍTVE álomért?*

miért ne volna költészet?

1989. december 16.

KISS JENŐ

MEG, MEGLEHET

*Egy olyan esztendőbe léptünk,
amelyben
sokminden eldőlt, ledől,
bogy a helyébe
valami más, valami méltóbb
kerüljön, emelkedjék.
Meg, meglehet,
bogy vér lesz a piros,
aszály a sárga,
ütés nyoma a kék,
bolt ember arca a fehérr –
bogy ami elkezdődött, véget ér.
Meg, meglehet,
egyetlen év se ölelt még magába
ily számos lehetőt:
eldől majd, mi dől le,
s mi ért el a hegytetőt.*

1989. január

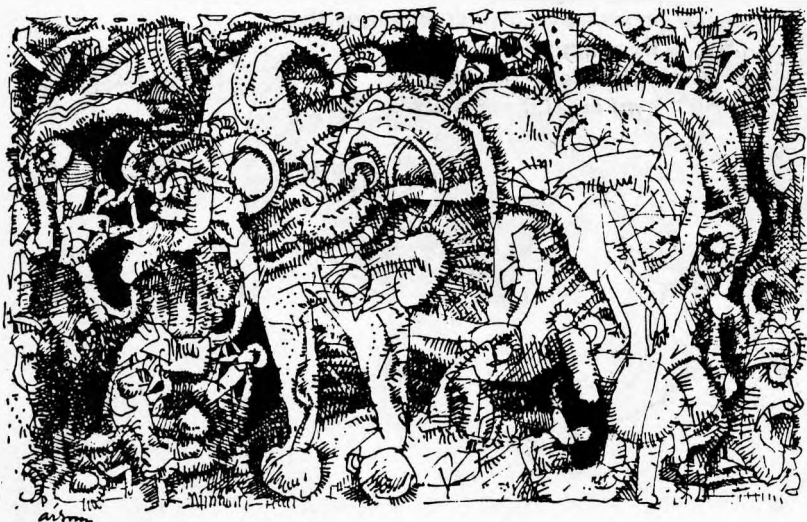
VÁNDOR IDŐ BALLADÁJA

MARKÓ BÉLA

BALKÁNI FOHÁSZ

Balkáni vonatokban
bőröndök sejtjet között
aluszna keserű emberek,
mennyi fullánk egy kaptárban összezsúfolva!
mennyi egymáshoz bűvő halál!
mennyi virágos peron álmaimban!
lecsordul a vér, a könny az ablakon,
muzsikálnak a vonatkerekek,
s ktröppennek majd a gyilkos méheid,
olyan vagyok, akár a mézbe mártott kés
egy fehéer asztalon,
lángol fölöttem a délelőtti nap,
lángolnak megédesített késeid,
mézzel bekent fullánkjaid,
mire használtál engem, Istenem?
mire használnak engem barátaim?
mire használnak engem szerelmeim?
mire használnak engem gyermekeim?
Veronika kendője a világ:
folyók, hegyek, csillagok, vérnyomok!
fenséges kaptárak zúgnak,
elmocskolódott balkáni vonatok,
mire való vagyok?
nincsen már bennem félelem,
múlik a nap,
múlik a táj, az éjszaka leszáll,
s köröttem egymásra borulva megpihen
százezer halál.

Bukarest, 1990. július 27.

Decemberben, ha nincs hó a batáron,
vándor népek kelnek át egy batáron;
ptngált Párizs, mű-Bécs, Róma-paraván
felé tartva festői egy karaván...
Jóra fordul, mára fordul életünk,
telelünk, de nyaralunk, de telelünk!

Ideért a dátum, mint a gyorsvonat;
postavagon: leadják a gondokat,
váltó kattan, unott forgalmista int,
pontos címre bázhoz jön a tél megint,
jóra fordul, mára fordul életünk...
telelünk, de nyaralunk, de telelünk!

Messziről jön, messze hord a hang, a szó.
Amít eddig megtanultál, olvasó,
három árva sír magában – ne feledd –
összebújva: hit, remény és szeretet
s jóra fordul, mára fordul életünk,
telelünk, de nyaralunk, de telelünk.

A rádió napok óta mondja itt:
Ágnes asszony osztja, osztja rongyait;
mire mindent boldogan elfeled ő,
talán össze-/visszaáll a lepedő.
Jóra fordul, mára fordul életünk,
telelünk, de nyaralunk, de telelünk!

Minden népnél volt Mobács és Trianon,
nem kell végleg összemenni még azon,
enyém-tiéd, enyém is a tiéd lesz,
úgyis kezdjük előlről az egészet:
jóra fordul, mára fordul életünk,
telelünk, de nyaralunk, de telelünk!

Itt a gázló, már az első eleredt,
nosza gyorsan átkelnek a szekerek,
míg a sor a jeges vízben elakad
s bánatában minden hajcsár ktfakad.
Jóra fordul, mára fordul életünk,
telelünk, de nyaralunk, de telelünk!

Belementünk, benne vagyunk derékig,
nyúlunk alá, jussunk el a kerékig.
Milyen jó lesz, amikor majd lucskosan
gyönyörködünk: a karaván hogy roban!
Jóra fordul, mára fordul életünk,
telelünk, de nyaralunk, de telelünk...

Decemberben, gyalog, bintón, batáron,
népvándorok kelnek át egy batáron,
két kezükben valuta és útlevel,
míg a világ: aki él, az visszaél.
Jóra fordul, mára fordul életünk,
telelünk, de nyaralunk, de telelünk.

(Kolozsvár, 1990. december)

CSEKE PÉTER

Az első szabad március 15?

A segesvári várban megkoszorúztuk Petőfi mellszobrát, majd utunk az Ispánkúthoz és a fehéregyházi Petőfi-emlékműhöz vezetett. Az Ispánkútnál már százak vettek részt a koszorúzásban, az emlékműnél pedig ezrek. A fehéregyháziak méntéktartó, bensőséges, méltóságteljes ünnepséget szerveztek. A megjelent írók és művészek végre megfogalmazhatták, ami a diktatúra évtizedei alatt kimondhatatlan volt.

Markó Béla költőt, a marosvásárhelyi *Látó* című irodalmi folyóirat főszerkesztőjét hallhattuk, az Etéden élő (az ünnepség után nemsokára Magyarországra menekülő!) Gelu Pateanu műfordítóval, kultúránk régi barátjával ölelkezhetünk össze az emlékműről messze világló *Világszabadság* felirat alatt. Gábos Dezső tanár, az RMDSZ helyi szervezetének képviselője méltatta e nap jelentőségét, amikor négy évtizedes sötét elnyomás után újra tiszteleghetünk Petőfi Sándor emléke előtt. Éspedig azokkal a román barátainkkal együtt, akik egy szabad, demokratikus, teljes jogegyenlőségen alapuló társadalomépítés hívei. Híjtük, hogy végre megvalósul Bem tábornok Erdély népeihez intézett felhívása: "Magyarok, szászok, románok: nyújtsatok egymásnak testvérkezeti!"

Sajnos, az újra fellángoló sovíniszta indulatok bemocskolták ünnepünket. Másnap már egyfolytában csengtek a telefonok: hallottuk-e, mit történt Szatmáron, Marosvásárhelyen? Betörték az RMDSZ székházába és a református egyházi hivatalba, Sütő András kórházba került, szélsőséges uszítók Tőkés László és Király Károly felakasztását követelték... Hová vezet, hová vezethet mindez?!

A józanul gondolkodó kolozsváriak március 18-án bejelentették, hogy felzárkóznak a romániai forradalom szülővárosá, Temesvár mögé; elítélték a mesterségesen kiélezett román-magyar viszályt, az országszerte tapasztalható uszítást és manipulációt, a diktatúra hajdani hangadóinak ma is zavart keltő csaholását. Mindenképpen útját kell állni a teljes destabilizációnak, le kell csillapítani az indulatok, különben másutt is elkezdődik a kirakatok bezúzása, ártatlan emberek bántalmazása. Hiszen a Vatra Romaneasca újabb tüntetéseket jelentett be ellenünk.

(1990. március 19.)

Francia diplomácia a trianoni béke ellen

A második világháború befejezését követően, Franciaország el akarta kerülni az első világháború után elkövetett tragikus hibákat, s ezért a Magyarország és Románia közötti határ olyan revízióját (módosítását) irányozta elő, hogy a politikai határ egybeessen az etnikai határral.

Fülöp Mihály történész, a Magyar Külügyi Intézet igazgatóhelyettese, az École Pratique des Hautes Études (Sorbonne) IV. osztályának meghívott tanulmányi igazgatója felidézi azt a kontextust, amelyben e javaslatok felvetődtek. A Nouvelle Europe részéről a beszélgetésben Roland Lomme főszerkesztő vett részt.

Nouvelle Europe: – Milyen elvek vezérelték Közép-Európában a második világháborút követő béke-rendezést?

Fülöp Mihály: – A második világháborút – szemben az elsővel – nem követte békeszerződés megkötése Németországgal, vagy egy háborút lezáró nemzetközi békekonferencia. A győztes nagyhatalmak béke-céljai jelentősen különböztek egymástól, sőt néha élesen szembeálltak és ütköztek. Franciaország és az Egyesült Államok igyekeztek a Versailles-i békerendszer hibáinak megismétlését elkerülni. Franciaországnak nem lehettek többé közvetlen érdekei a térségben, s így a béke-rendezés alapelveinek új meghatározására törekedett. A Szovjetunió és Nagy-Britannia meg akarták büntetni a legyőzött országokat, többek között a területi rendezéssel.

A háború alatt a Szovjetunió megígérte Magyarországnak Erdélyre vonatkozó területi követeléseit támogatását, azzal a feltétellel, hogy Magyarország nem üzen hadat a Szovjetunióknak. A magyar hadbalépés után azonban szovjet részről végleg visszaléptek a magyar igények támogatásától, és az 1944. szeptember 12-i moszkvai fegyverszünetben Erdélyt (vagy annak nagyobb részét) – az európai béke-rendezés megerősítésétől függően – Romániának ítélték. Észak-Erdélyben viszont az 1944. november 12-én bevezetett szovjet katonai közigazgatás előírta a magyar kisebbség jogainak tiszteletben tartását és a Román Kommunista Párthoz közel-

álló Magyar Népi Szövetséget bekapcsolja az észak-erdélyi közigazgatásba. 1952-ben Magyar Autonóm Tartományt hoztak létre Erdélyben, amelyet Nicolae Ceausescu 1968-ban szüntettet meg.

Az amerikai kormányzatnak túlságosan az egyéni emberi jogokat védelmező felfogása volt ahhoz, hogy a nemzeti kisebbségek jogát következetesen védelmezze, azonban 1945 őszétől kezdve – mivel elleneztek a szovjet politikát és a kommunista befolyás alatt álló Petre Groza kormányának eltávolítását kívánták – Magyarországot pártját fogták Románia ellen – s mint a francia diplomácia – közös határok megváltoztatása (revíziója) mellett szállt síkra.

Az angolok ugyanakkor megelégedtek volna a kisebbségi jogok nemzetközi garanciájával és ebben az értelemben javasolták, hogy Magyarországnak legyen joga az ENSZ Biztonsági Tanácsához fordulni ilyen kérdésekben.

Franciaország viszont éppen ellenkezőleg arra törekedett, hogy a politikai határ keletre tolásával és lakosságcserével a Magyarország és Románia között a határt a két népet elválasztó vonallal hozza összhangba. Erdélyt Magyarországtól a Partium (keleti részek) választotta el, ahol román többség alakult ki. A francia diplomácia – akárcsak a szovjet – a közép-európai nemzeti-nemzetiségi problémák egyik lehetséges megoldásának tartotta a lakosságcserét.

– A francia diplomácia területi javaslatát konkrétan felvetette Magyarországra nézve?

– Franciaország javaslatai nem egy

átfogó rendezési terv részeként jelentkeztek. Szovjetunió volt az a nagyhatalom, amely ellenezte Franciaország részvételét a közép-európai béke rendezésében, és ezzel megakadályozta, hogy a Quai d'Orsay-n uralkodó hangulat a közép-európai határok megvonásánál az önrendelkezési elv következetes érvényesítésének és tiszteletben tartásának igénylésévé váljék. Viatcheslav Molotov szovjet külügyminiszter 1945. szeptember 20-án a Külügyminiszter Tanácsa londoni ülésén Románia háborúból való kiugrására, a második bécsi döntés

érvénytelenítésének szükségességére és az etnikai összetételre hivatkozva a trianoni határ visszaállítását szorgalmazta Magyarország és Románia között. Az amerikaiak 3000 négyzetmérföldnyi terület Magyarországhoz csatolását javasolták, az angolok a területi rendezés további tanulmányozását igényelték. Mivel a nagyhatalmak nem tudtak megegyezni, 1946 áprilisában Sztálin és Molotov – az amerikaiak és angolok egyetértésével – felszólították a magyar kormányt, hogy közvetlen tárgyalásokat kezdeményezzen a román kormánnyal. Groza és Tata-

rescu addigra viszont már biztosítékokat kapott a Szovjetuniótól, hogy a magyar területi igények támogatásukat nem élvezik, s így a Bukarestbe küldött Sebestyén Pál kormány megbízott nem érhetett el eredményt. A román kormány hajthatatlannak bizonyult: területi kérdésekről nem bocsátkozott tárgyalásokba.

– *Magyarország követelt-e a második világháború utáni határai módosítását?*

– A párizsi konferencián a magyar kormány hiába követelte mintegy 4000 km²-nyi határmenti sáv Magyarországhoz csatolását. A nagyhatalmak területi döntésének elfogadására kényszerült, s feladta területi igényeit. A magyar diplomácia ezután a határok politikai jelentőségét kívánta megváltoztatni, azok átjárhatóságát, valamint a nemzeti kisebbségekkel szembeni méltányos bánásmódot biztosítani. 1946 tavaszán kidolgozták a Kisebbségi Kódexet, vagyis az önrendelkezés elve alapján álló kisebbségvédelmi szerződés-tervezetet, amelyet a Külügyminiszterek Tanácsa elé terjesztettek. A Kódex az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagjainak garanciájára építette volna Magyarország és szomszédai között kötetlen sokoldalú szerződés formájában a kisebbségek védelmét. A magyar diplomácia azóta is állandóan a határok "légiesítésére", a magyar–román határ átjárhatóságára, az "emberek és eszmék szabad áramlásának" megvalósítására törekszik, hogy megkönnyítse a határ két oldalán élő magyarok közötti érintkezést.

(*Nouvelle Europe*, 1991. május)

Városaink tegnap és ma

Marosvásárhely

Акár személyes élmények alapján, akár történelmi ismereteink tükrében, esetleg az éter hullámain érkező hírekből, kinek-kinek elképzelése van Marosvásárhelyről, e történelmi székely városról. Székelyvásárhely néven említik az első oklevelek a XIII. században, többször országgyűlési székelyhelye, szabad királyi várossá emelte Bethlen Gábor, 1704-ben itt választották meg II. Rákóczi Ferencet Erdély fejedelmévé. A szellemi nagyságok közül itt élt a két Bolyai, Aranka György, Köteles Sámuel és a zenélő kutató építő (hű mása a Margitszigeten található) székely ezermester, Bodor Péter.

1918 óta valamelyest változott ugyan a város arculata, mivel a Bodor-kút helyére, valamint az 1912-es párizsi világiállításán díjat nyert szecessziós stílusú Kultúrpalota szomszédságába egy-egy méreteiben kirívó ortodox templomot emeltek, de a régi épületek maguktól beszélnek.

Közben hosszú évtizedek teltek el, már az is a régmúlté, hogy Marosvásárhely a Magyar Autonóm Tartomány központja volt a hatvanas évek elejéig. A diktatúra mégsem nyúlt az utcanevekhez, a műemlékekhez, szóval nem bolygatta a múltat, csupán a jövő megalapozását tűzte ki célul azzal, hogy erőszakosan telepítette be a román tömegeket, és a város lakosságának összetétele "kiegyensúlyozódott", hozzávetőlegesen fele-fele arányú lett 1989 decemberéig.

Innen kezdődik a város szomorú, "legújabb kori" történelme: a

marosvásárhelyi véres március – előzményeivel és következményeivel együtt. A régi vezetés új erőre kapott, a prefektúra fokozatosan bevezette az önkényes hatalmat, és egyik napról a másikra a prefektúra épületén (a csodálatos óratomyos volt Városháza) egyszerre két fényes emléktábla jelent meg az alábbi, csak román nyelvű szövegekkel (nyersfordítás):

"Örök dicsőség a nemzet újra-egyesítéséért vívott harcban (1916–18) elesett derék román hősöknek, akiknek az áldozata lehetővé tette, hogy 1918. december 2-án, 14 órakor Maros megye lakossága dicső fogadtatásban részesítse a Traian Mosoiu tábornok vezette 7. tűzészeti ezred katonáit.

Az emléktáblát 1919. december 2-án leplezték le Marosvásárhely lakói,

1940 őszén a horthysták tönkretették, majd helyreállították 1991. szeptember 28-án."

valamint

"Örök bála és elismerés a román badseregnek és annak a 15 000 hősnek, akik a harctéren estek el Maros megye horthysta uralom alóli felszabadításáért 1944 őszén. Négy év megaláztatás után, 1944. október 11-én 13 órakor Románia szent zászlóját erre az épületre tűzte ki Ion Dumitrache ezredes vezényletével egy csoport hős hegytáncos."

Maros megye lakói leplezték le 1991. szeptember 28-án."

Nemrég pedig a latinitás jelképének a felavatására került sor, és azóta az anyafarkast szopó Romulus és Remus szoboregyüttese található meg Marosvásárhely központjában, a Bernády György polgármester építtette Kultúrpalota és Városháza között. Szövege az alábbi:

"Latinitás emlékműve: 'Lupa Captiolina' (Capitoliumi Farkas) – 1924-ben állítottatott fel ezen a helyen, de Tordára menekítették a horthysta megszállás ideje alatt, és 51 éven át gondosan őrizték a tordaiak. Visszaállítottatott az eredeti helyére 1991-ben, és december elsején, Románia nemzeti ünnepén leplezték le."

Íme, Marosvásárhely a történelmi, műemléki, civilizációs kontrasztok városává lett. A tavaly márciusban Bolyai fejét követelő hodáki parasztember most már elégedett büszkeséggel legeltetheti a szemét a latinitás emlékművén. Mindkettő: farkas, Farkas – egyre megy. Az erre járó és románul is kitűnően tudó külföldi turista pedig arról értesülhet, hogy micsoda vitézek éltek e tájon, akik még e leggonoszabbakkal, a horthystákkal is szembe mertek szállni. És hála Istennek, a Jó legyőzte a Gonoszt.

De ez már mítosz a javából, hiszen szinte minden mítosz a Jó győzelmével ér véget. Akkor hát így vált a mítoszok városává Marosvásárhely, egykori Székelyvásárhely, mai Tirgu Mures.

(- ÁN)

Székely migráció és emigráció a dualizmus korában

A történelem során annyi viszonytárságban senkinek sem volt része, mint a magyarság székely ágának. Egymást érték a természeti csapások – az 1717–19-es pestis és éhínség idején csak Csíkban 11 348 ember halt meg, az életben maradtak száma alig volt több 14 438 személynél. Háborúban a török, a tatár, békeidőben a német tizedelte, végül több román rezsim tűzte ki célul elrománosításukat. Nem felelne meg a valóságnak, ha minden szenvedésért, mellőzésért másokat tenének felelőssé. Mátyás király óta küzd szabadsága visszaszerzéséért a székely nemzet, amely katonáskodás fejében adómentességgel és önkormányzattal bírt. És bizony a Monarchia idején Székelyföld Bécstől, Budapesttől egyaránt messze esett.

A határ pedig kelet felé, a román fejedelemségekbe, majd a királyi Romániába a tömösi, ojtosi, bodzai, tölgyesi, gyimesi szorosokon át mindig nyitva volt.

Akárhogy nevezzük azt a jelenséget, amelynek lényege, hogy a székelyek elhagyták szülőföldjüket: bujdosásnak – már Mihai Viteazul Havasalföldre menekült székelyekkel tört be Erdélybe –, menekülésnek az 1717–18-as éhínség, 1763–64-ben a határörvidék erőszakos szervezése idején, az 1848–49-es forradalom bukása után; kivándorlásába a dualizmus korától napjainkig: Románia, Kelet- és Nyugat-Európába, Amerikába, pótolhatatlan vesztesége a magyar nemzetnek, mert az őket körülvevő idegen népek tengerében talán örökre elvesztek számunkra.

Az, hogy a székely nép nemes volt és szabad, nem jelentette egyúttal azt is, hogy az összes életfeltételek birtokában volt. Magyarországgal, de még Erdéllyel egybevetve a 16 368 km²-nyi Székelyföldön volt legkevesebb a mezőgazdasági termelésre alkalmas szántó és kert, és itt voltak a legnagyobb kiterjedésű erdőségek, amint az a fentiekből is kitétszik:

	Székelyföld	Erdély	Magyarország
szántóföld	22,7%	28,5%	47,8%
kert	1,4%	1,7%	1,4%
rét	15,9%	15,2%	9,7%
szőlő	0,1%	0,2%	1,1%
legelő	11,7%	14,2%	12,4%
erdő	48%	39,9%	27,2%

Amiből a székely családoknak meg kellett élni: 2–5 hold, 2–4 szarvasmarha, néhány háziállat, 50–100 juh, kisegítő háziipar, közös legelő- és erdőhasználat – mindössze ennyi volt. A földek állam által elrendelt tagosítása és arányosítása az ő hátrányukra történt: az 1884-es magyar–román vámháború az ő ipari termékeik romániai és balkáni útja előtt zárta el az utat; hitelfelvétel esetében a bankok 10–22 százalék kamatot kértek tőlük; az út- és vasúthálózat fejtségi szintje rendkívül alacsony volt.

Székelyföld népének óvása azért lett volna fontos, mivel kivéve Maros-Torda megyét, döntő többségében magyarok lakták. A különböző népszámlálási adatokból világosan kitétnik: arányszámuk már a múlt században csökkenő tendenciát mutatott, ellentétben a románokkal,

akik száma egyre nőtt. 507 községből 211 színmagyar volt, 7 községben a románok száma 99%-ot tett ki, 91-ben voltak többségben, 105-ben azonban a számuk 1% alatt volt. 212 községben szászok is laktak, de csak 5-ben képeztek többséget.

1880–1939 között Székelyföldön a természetes szaporulat 9,2 ezrelék volt, Magyarországon: 8,7 ezrelék. Számokban kifejezve ez azt jelentette, hogy 1880–1930 között 145 000 lélekkel nőtt a székelyek száma. Ez azonban csak 5 ezrelékes szaporulatot jelent! 10 ezrelékes szaporulat esetében 290–300 000-rel kellett volna nőjön a számuk. Hová tűnt 145 000 székely?

A székelyek országának természeti–földrajzi viszonyai határozták meg a lakosság foglalkoztatottsági statisztikáját:

	Erdélyben	Magyarországon
mezőgazdaság területén	76,5%	66,5%
iparban	10,6%	15,2%
kereskedelemben, közlekedésben	1,8%	5,5%
egyéb	11,1%	12,8%

Jelentős számú munkaerőtöbblet jelentkezett, ők azonban csak a román királyságban, Óromániában találtak munkát. Az történt ugyanis, mint a korábbi századokban, amikor az erdélyi földbirtokosok szívesebben dolgoztattak román jobbgyokkal, parasztokkal, beleértve a havasalföldiek és moldvaiak behívását. Például többszáz szlovák idénymunkást szerződtek le Erdélyben – kb. ugyanannyi székely

volt kénytelen Romániában munkát vállalni az aratás idején; 450 szlovák munkás dolgozott Marosvásárhelyen a cukorgyárban – épp ennyi volt azoknak a székely munkásoknak a száma, akik a bukaresti Mandrea gyárban helyezkedtek el. Székelyek dolgoztak Azugán, Pitestiben, Brailában a század elején; 4–5000-en Ploiestiben, 1200–1500 fő Galaccon, Constancán. A legnagyobb székely város: Bukarest volt. 1900-ban kb. 26 000-re emelkedett a számuk. Marosvásárhelynek ekkor 17 284, Csíkszeredának 2622, Sepsiszentgyörgynek 8030 lakosa volt. A román főváros tele volt magyar nevet viselő cégtáblákkal, a Calea Mosilor külső részét a lakók származása után Csíknak hívták. A hivatalos román források 100 000 Erdélyből származó és Romániában élő egyénről tudtak. Igen elismertek voltak a "nyugatról jött" önálló székely iparosok és kereskedők, munkások, mezei munkások, cselédek. Nem nagy dicsőség, hogy Barabás Endre szerint Bukarestben fel lehetett volna állítani a székely szakácsnő és a székely cseléd lány szobrát. Az pedig különösen nem, hogy a rosszlányok negyedében a megesett magyar cseléd lányokat bizony valamennyi román városban, kikötőben meg lehetett találni.

A székelység társadalma egyre inkább kezdte felvenni a csonkatársadalom arculatát: a tendencia ugyanis nem a polgárisodás, komolyabb humán és szakértelmiségi réteg (közép- és felsőszintű) kialakulásának irányába mutatott, mint más egészséges európai társadalmaknál, hanem az elproletarizálódás felé. Ezt

a folyamatot azután 1920-tól minden lehetséges eszközzel siettette a román rezsim.

Amikor 1901-ben Szentersébetről elindult Amerikába szerencsét próbálni 23 székely legény, közösen felvették az úrvacsorát, elbúcsúztak a templom előtt a falu népétől, és a megkondított harangszó még sokáig kísérte őket. Ezzel kezdetét vette a székelyek tömeges kivándorlása. Egy részük legálisan, útlevéllel ment ki – ezek száma pontosan tudható –, másik részük illegálisan, többnyire a román kikötőkből. Constancán ekkor az Atlanta Romanica nevű ügynökség intézte a hivatalos teendőket. Állítólag állás- és földszerzéssel is foglalkoztak. Erdélyből az odaút 170 forintba került. Ezt az összeget hitelbe veték fel a meglévő földcsekékre, vagyonra. A családfe, a fiatal legények, ha nem csapták be őket a közvetítők, vagy részletekben küldözgették haza a bérüket – 3–5 forintot naponta – vagy egy összegben hozták haza. 1901-ben Udvarhelyen még csak 84 útlevelet adtak ki. 1902-ben ennél valamivel többet. A kivándorlás 1903-ban tetőzött: több mint 10 000 útlevelet adtak ki a hatóságok. Pontos adataink vannak arról, hogy 1899–1913 között hányan hagyták el Székelyföldet, és mi volt az úticél.

székelység romlásának, a kivándorlásnak? A mezőgazdaság reformja, a tőkebefektetések mellett az úthálózat kiépítése, a kézműipar, háziipar támogatása, székelyföldi kereskedelmi, közgazdasági egyetem felállítása, mindenekelőtt az iparosításban látták megmenthetőnek Székelyföldet. Erre minden feltétel megvolt: az ásványkincsek (szén, vas, réz, ólom stb.) és a munkaerő mindenekelőtt.

Sajnálatos, a különböző társaságok, társulatok, egyletek programjából vajmi kevés valósult meg. 1914-ig a központi segítség volt igen szerény, 1920-tól napjainkig vagy elmaradt az iparosítás, vagy amikor a 70-es években megindult, nem azok látták hasznát, akik évszázadok óta Székelyföld szülőttei. Számukra ma sincs más megoldás, mint az ingázás, az elvándorlás Románia más vidékeire, a kivándorlás a há-

	Amerikába	Romániába	Németországba
Csík vármegye	152	2829	7
Háromszék megye	258	4476	4
Udvarhely megye	5881	3837	35
Maros-Torna megye	1790	1738	22
Marosvásárhely megye	219	45	1
Összesen	8300	12 925	69

A székelyek kényszerű utazási láza egybeesett a románok, svábok és zsidók kivándorlásával. Érdemes megemlíteni, hogy ugyanebben az időszakban – 1899–1913 között – egész Erdélyből 95 390 személy távozott Amerikába, 87 838 Romániába és 8559 Németországba. Legtöbbször Kis- és Nagykovácsfalvából: 32 782 fő. Azonban 1910-ben az USA-ban élő erdélyiek 57,7%-a magyar volt.

A Csík-Tusnádon 1902 augusztus havában a Székely Kongresszuson egyetlen napirendi pontot vitattak meg: hogyan lehetne útját állni a

zastárs jogán például Németországba vagy Izraelbe, és az átköltözés Magyarországra.

Átgondolva, hogy az utóbbi években, tegnapelőtt, tegnap, ma hányan vettek vándorbotot a kezükbe, és hányan vesznek még, igaznak kell elfogadnunk azt az állítást, hogy "valamennyi székely falunak a világon megvan valahol a megfelelője". (1890 és 1940 között összesen 101 789 székely hagyta el szülőföldjét.) A felelősség emiatt csak részben hárítható el rólunk, magyarokról.

A román antiszemitizmus inasévei

Az Erdélyi Magyarság 8. számában írtuk, hogy Trianon után az új történelmi helyzetben Románia nemcsak jelentős területekkel, hanem nagyszámú nemzeti kisebbséggel gyarapodott. A közel kétmillió magyar kisebbség mellett nagyszámú zsidósággal növekedett a lakossága. A hatalomra kerülő és egymást felváltó kormányok fő törekvése az volt, elsősorban e két kisebbség befolyását, szerepét csökkentse, s miközben megpróbálták a gazdasági-politikai életből őket kiszorítani, olykor drasztikus intézkedésekkel próbálták felgyorsítani a nemzeti kisebbségek erőszakos asszimilációját. A nemzetiségek bármiféle ellenállása, szembeszegülése a diszkriminációs politika ellen felütelte a román nacionalista, sovinszta körök idegengyűlöletét, magyarellenességét, antiszemitizmusát.

A zsidók esetében tovább komplikálta a helyzetet, hogy különösen a területszerzéssel Romániához került újabb tömegek különböző nyelveket, de nem a román tekintették anyanyelvüknek. Például Erdély 180 000 körüli zsidósága túlnyomó többségében a magyart tekintette anyanyelvének (egy kisebb rész a Máramarosban, Naszód megyében és a Kárpátok egy részénél lakók közül a jiddist), ugyanakkor a Romániához csatolt Besszarábia zsidósága túlnyomó többségében jiddis, kisebb részben német anyanyelvű volt.

A hivatalos román politika a választások kezdetén arra irányult, hogy a magyar zsidókat – mintegy 150 000 embert –, statisztikailag is leválasszák a magyarságról, csakúgy, mint a rég elmagyarosodott őrményeket vagy Szatmár körméki svábokat, így akarva demonstrálni a magyarság megcsappant létszámát. (Köztudott, hogy a zsidóságot Trianon előtt csak mint vallást, de nem mint külön nemzetiséget tartották nyilván.)

A Trianon utáni román rendszer kezdetben beérte volna annyival is, ha a zsidóság külön nemzetiség-

ként deklarálja önmagát, s az ifúság megtagadja a magyar nyelvű tanintézetek látogatását. Ennek a kívánságnak az erdélyi zsidóság túlnyomó része nem tett eleget, ezért rövid időn belül szigorú rendeletek tiltották meg a zsidó tanulók magyar iskolákba történő felvételét. 1921 szeptemberében dr. Petru Groza, az akkori kormány Erdélyért felelős minisztere Nagyváradon járt, s látogatása alkalmából a város nagytiszteletű főrabbija, Kecskeméti Lipót a következőképpen adta elő az erdélyi magyar zsidóság sérelmeit: *"Román uralom alá került egykori magyar zsidók vagyunk, magyar anyanyelvű zsidók, akik eddig nem találtunk megértésre. A román kormány zsidó nemzet gyanánt kezel bennünket. Vannak nacionalista zsidók, mi nem vagyunk azok. A mi nyelvünk magyar, s ezért nyomja lelkünket a tanügyi hatóságok azon rendelkezése, hogy zsidó iskola nem taníthat csak héber nyelven, és a magyar nyelvű zsidó gyermek nem járhat más felekezeti iskolába. Miniszter Úr! Mi megtanuljuk az állam nyelvét nemcsak az élet kényszerítő parancsából, megtanulunk az állam iránti hódolatból is, de anyanyelvünk magyar..."* (Magyar Kisebbség, 1923/28.1.)

A magyarul kitűnően tudó miniszter, a későbbi – 1945–1952 közötti miniszterelnök –, aki mentes volt ugyan az antiszemita indulatoktól, de a rabbi kérésével szemben – csakúgy, mint nálánál ellenségesebb kollegái – érzéketlen maradt. Héber vagy román iskola! – volt a hivatalos verdikt, s amikor élve a választási lehetőséggel Nagyváradon, Kolozsváron, Temesváron a magyar zsidók a héber iskola mellett döntöttek, a miniszteri utasítás már félreérthetetlenül változott: ezekben az iskolákban is, csak a vallást lehetett héberül oktatni, a többi tantárgyat román nyelven!

Az erdélyi zsidók hamarosan a nyílt tettelegességgel, a brutális in-

zultusokkal, véres verésekkel találták magukat szemközt. A zsidóellenes atrocitásoknak Románia Erdélyében egyaránt volt zsidó- és magyarellenes jellegük. A magyar nyelvű zsidóknak, csakúgy, mint azoknak, akik a jiddis mellett tartottak ki – nyelvük miatt is szenvedniük kellett. Az antiszemita kilengések mögött mindig jól szervezett, s az értelmiséget, különösen az egyetemi ifúságot befolyásoló erők álltak. A kolozsvári román egyetemisták hetilapja, a Dacia Nou (Új Dácia) például így írt a zsidókról: *"Sokáig tűrtük már. Inzultusaitkat... Kesztyűs kézzel bántunk velük, ezután az öklünket fogjuk igénybe venni. Ha itt az országunkban tovább is támadni fognak, vérbe fojtjuk őket. Összeüzzük fejüket, mint mérges viperát, s széjjel loccsantjuk agyvelőjüket... Szükségünk van hullára az anatómiai intézetben..."* A kolozsvári Új Kelet című lap nyílt levelet intézett Balasan nevű főügyész úrhoz (1923. január 18.) az antiszemita atrocitások ügyében, s e levélben idézik a kolozsvári egyetemisták fenyegető sorait. Nem sok sikerrel. A nap-nap után ismétlődő antiszemita kilengések megfékezésére a hatóságok többnyire tétlenek maradtak, nemcsak azért, mert maguk is olykor hallgatólagosan, máskor nyíltan egyetértettek a "zsidóverésekkel", hanem azért is, mert a zsidók ellen folytatott hecc-kampányra a tettelkövetők vagy "a rend hivatalos őrei" a legfelsőbb körökből kaptak biztatást.

Ha fellapozzuk a szenátusi ülésekről készített és a Monitorul Offi-

cial (Hivatalos Közlöny) által közölt jegyzőkönyveket, megtaláljuk a tömeghisztéria forrásait egyik-másik szenátor úr személyében. A jelzett Hivatalos Közlöny 1923/45-ös száma az 1923. március 19-i szenátusi vita felszólalásait közli. A zsidók Valeriu Gaitia szenátor úr által összeállított "bűnlajstroma": a zsidók Nagy-Románia születésénél, Gyulafehérváron sem vettek részt az ünnepeken, egyetlen zsidó sem állt ki Erdély Romániával történő egyesítése mellett. Éppen ellenkezőleg: szerinte a zsidók a legnagyobb ellenpropagandát fejtették ki az egyesítés ellen! Az ország bevételei, jövedelme a zsidók kezén vannak, az egyetemeket és főiskolákat több mint 50%-ban zsidók látogatják, a román sajtó 95%-ban a zsidók kezén van. "Még az országban született zsidók részéről sem tapasztaltam a legkisebb jelét sem annak, hogy román érzelműek lennének, a besszarábita moszkoviták maradtak és németül beszélnek, a volt magyar részek zsidói pedig magyar sovíniszták." Ilyen és ehhez hasonló fejtegetések nem voltak ritkák a román szenátusban és parlamentben, mint ahogy ma sem azok. Néhány nappal a már idézett román szenátor felszólalása előtt, március 13-án kapott szót ebben a kérdésben Nicolae Ioan, Kolozsvár, Felek Vád ortodox metropolitája. (Felszólalását a Hivatalos Közlöny 1923/40. sz. szó szerint közölte.) "Azt mondják rólunk, hogy antiszemiták vagyunk. De az antiszemitizmus hazája Magyarország, s ennek ellenére a mi zsidóink adják a pénzt,

fizetik a lapjokat, és pénzelik az összes ellenségeinket..." És nem marad el a főpapi szónoki kérdés sem: "Uraim, és mindez miért? Azért, mert ez volt a mentalitásuk, hogy közösen összefogjanak ellenünk, akiket sötétségben és elnyomásban akarnak tartani..." S mint-ha e "figyelmeztetés" nem lett volna elég buzdítás az antiszemiták felé, a főpap felemelt ujjakkal ecsetelte: "Ha végig mennek Önök Kolozsvártól az erdélyi Mezőségen át Szászrégentől Biharig, és még fentebb, nem fognak találni egyebet, mint zsidó üzemet, gyárat, vállalatot..., amelyeket nem ma kaptak, hanem még a magyarok adták nekik, hogy segítsenek nekik a magyarosításban..." De az illusztris főpap nem érte be ennyivel sem, hanem tovább uszított: "... a zsidók ennek ellenére nemcsak elégedetlenek, hanem szövetkeznek a mi ellenségeinkkel, a magyarokkal, akiknek nyelvét beszélik, és nem az állam nyelvét gyakorolják, hanem most is a magyarokét". Mi következhet mindebből? A főpap szerint: "Éppen ezért elérkezett a döntő idő, hogy cselekedjünk, hogy az erkölcsstelenségnek ez idegen és kártékony fészkeit felszámoljuk!" Csoda, hogy e felhívásnak rögtön volt fogantatja?

A romániai antiszemitizmus hullámvérése rákerült a világlapok oldalaira, számos országban, több cikkben foglalkoztak a zsidók elleni atrocitásokkal. Több lap (köztük számos francia) tette szóvá az új, megnagyobbodott állam "nem éppen méltó" közállapotait. A román politikusok, a kormánykörök tagjai magyarázkodásra kényszerültek. Nicolae Iorga történész és államférfi nyilatkozott a párizsi Univers Izraelita című folyóiratnak, s bár a tényeket ő sem tagadhatta le, azon volt, hogy a romániai antiszemitizmust Magyarország nyakába varrja, mégpedig úgy, hogy a romániai magyarságon is üssön, mondván, hogy minden a romániai magyar elemektől ered, akiket Budapestről irányítanak. Nyilatkozatában ígéretet tett arra, hogy a román állam megoldja azoknak a zsidóknak az ügyét, akik "egyetlen idegen nemzetséghez sem tartoznak...". A célzás világos volt: azok számíthattak más bánásmódra, akik megtagadták hagyományaikat...

A korabeli román sajtó is magyarázkodásra kényszerül. Legalábbis az a része, amely nem járt élen az

uszításban. A Timpul (Idő) című lap március 3-i száma a zsidókérdést európai kérdésként tünteti fel, s a felelősséget próbálja megosztani azokkal az országokkal, ahol közismert az antiszemitizmus. Ez ügyben színvallásra kényszerült Octavian Goga is, a megbukott Averescu kormány kultuszminisztere, aki váltig állította, hogy a kormány – akár csak a múltban, most is rendet fog teremteni. A Nagyvárad Napló 1923. március 22-i számában közölt Goga interjú még egy érdekes passzust tartalmaz, amely a magyar zsidókra vonatkozik: "Erdély zsidósága a magyar kultúra jegyében nőtt fel, és ennek a kultúrának a hatása alatt áll ma is. Jogos követelés, hogy az erdélyi zsidóság lelkileg is közeledjen a vezető román néphez, és teremtsen vele olyan erkölcsi és kulturális kapcsolatot, amilyen a regáti zsidóság és a román nép között fenn áll. Sokat tehetne ennek érdekében Erdély zsidósága, ha a specifikus magyar kultúra mellőzésével összhangot teremtene a maga mozgalmi és a regáti zsidóság hazafias törekvései között. Ezért szükséges, hogy a zsidóság hivatalos vezetői keressék az összekötést a románság és az állam illetékes faktoraihoz, és mondják meg, mik azok a feltételek, amelyek ezt a kétségkívül jogos törekvést elősegítik. Meg fognak róla győződni, hogy ezeknek a törekvéseknek Romániában nincs akadályuk..."

Goga ekkor még alkut ajánlott, amelynek azért nem lehetett hitele, mert az antiszemitizmus nem kímélte a "regáti hazafias zsidóságot" sem. Egy évtized múltán azonban Goga sem akart már alkudozónak tűnni, és a zsidóság teljes kitelepítését szorgalmazta Európából Afrikába!

A józanabb hangok ilyen légkörben nem érvényesültek. Mindig akadt utánpótlás és fórum, ahol teret kapott Romániában az antiszemitizmus.

Xenofóbia, idegengyűlölet, antiszemitizmus, magyarellenség... Nem mai találmány Romániában.

DÉZSI ZOLTÁN

Aki megelőzte a Führert

Az Erdélyi Magyarság 7. számában már felhívtuk a figyelmet Ion Antonescu tábornok szerepére a romániai zsidók tömeges kiirtásában, ám azóta nemzeti hőssé léptették elő: utcákat neveztek el róla, és könyveket adtak ki rehabilitására.

Mindeközben a román tömegkommunikáció mélyen hallgat a közel 400 000 áldozatot követelő román fasizmusról.

Ezt a csendet törte meg Ion C. Butnaru könyve a Martiriul evreilor din Romania (A romániai zsidóság mártíromsága. Sajtó alá rendezte Ara-Kovács Attila.)

Az alábbiakban részletet közlünk e műből, annak szemléltetésére, hogy ki is volt tulajdonképpen az a Román Conducător: Antonescu, akit oly látványosan vall ma hősének a román nacionalizmus.

Hitler 1942. október 4-én tartott beszédében a következőket mondta: *“Egy dolgot ígérhetek a világ minden zsidójának, elmegy majd a kedvük a nevetéstől”*. E tekintetben Ion Antonescu, Románia Conducatora jóval megelőzte a Führert. Néhány nappal a háború megkezdése után egy, 1941. július 8-án tartott minisztertanácsi ülésen világosan kijelentette: *“Vállalva a kockázatot, hogy egyes hagyománytisztelők, akik még önkök között lehetnek, ne értsenek meg világosan, mégis kifejtem: én az egész besszarábiai és bukovinai zsidó elem erőszakos kitelepítése mellett vagyok. Ezeket először is a batárokon túlra kell deportálnunk. (...) Számomra közömbös, hogy barbároként kerülünk-e be a történelembe vagy sem. A jelenkor szemében a római császárság egy sor barbár tettet követett el, és mégis a legnagyobb politikai intézménye volt a történelemnek. (...) A román történelemben nem lesz még egy ilyen alkalmas pillanat. Ha szükség van rá, géppuskával végezzenek velük.”*

A “román katona” azonban nem várt a Conducator ötleteire. Egy nappal az általános offenzíva megkezdése előtt – 1941. július 2-án – a román csapatok a szovjetek ellenálló erejének kifürkészése végett előrenyomultak Noua Sulita helység felé. A klasszikus ürügyet felhasználva – hogy a zsidó lakosság rálőtt a román csapatokra – válogatás nélkül és azonnal több mint 800 zsidót mészároltak le itt; a helység egész zsidó lakosságát.

Az általános offenzíva napján, 1941. július 3-án Bukarestben a minisztertanács alelnöke, Mihai Antonescu a Belügyminisztériumban titkos megbeszélésre hívott össze minden olyan közigazgatási felügyelőt és tartományi kormányzót, akiket később a “felszabadított” területekre – Észak-Bukovinába és Besszarábiába – terveztek küldeni. A kapott rendelkezések zöme e területek “politikai és etnikai megtisztí-

tására” vonatkozott, illetve arra, hogy milyen szigorú és hajthatatlan magatartást kell majd tanúsítania a román hatóságoknak az e vidéken élő zsidókkal szemben.

“A legátfogóbb és legkedvezőbb történelmi pillanat adatott most meg számunkra a teljes etnikai felszabaduláshoz – hangzott el a tanácskozáson. – Abhoz, hogy nemzet felülvizsgálatot tartsunk és nemzetünket megtisztítsuk az idegen elemektől, melyek fagyöngyként nőnek, elhomályosítva jövőnket. Kérlelhetetlennek kell lennünk, különben ezt az egyedülálló pillanatot óhatatlanul elszalasztjuk. (...) Az etnikai megtisztulás menete: minden zsidót eltávolítunk a társadalomból és munkatáborokba zárjuk őket, olyan helyekre, ahonnan nem tudják majd áldatlan tevékenységüket tovább kifejteni. (...) Az etnikai megtisztulás művének kiteljesítése érdekében – ha szükség lesz rá – a tartományi kormányzóságok intézkedni fognak a zsidó elem erőszakos elköltöztetése felől is. (...) Őket a batáron túlra kell deportálni, nem lévén mit keresniük Besszarábiában és Bukovinában akkor, amikor mi, a nemzet jogokat mindörökké visszaállítjuk ezeken a területeken”.

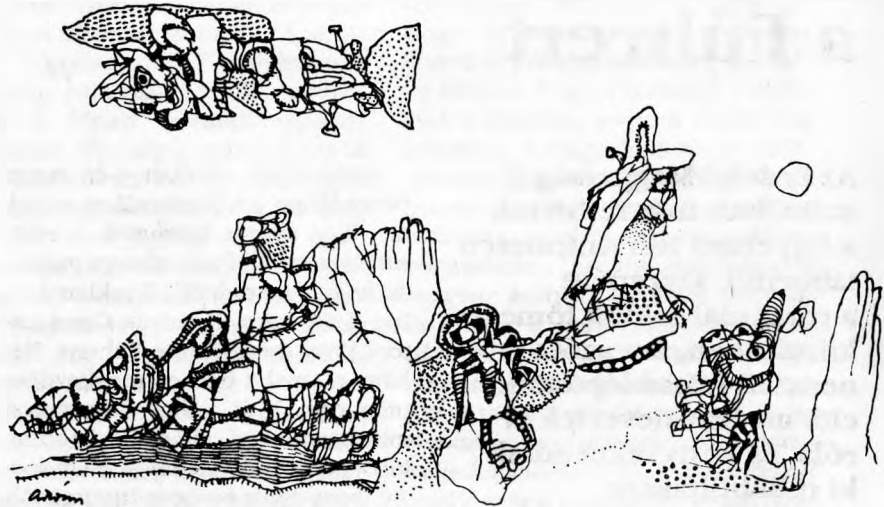
Mindaz, ami ezt követően, a zsidók deportálásával és kiirtásával kapcsolatosan Bukovinában és Besszarábiában történt “teljes egészében a román fasizmus és csakis a román fasizmus műve – állapítja meg a szemtanú, Matatias Carp –, körülbelül 450 000 ember akik közül 340 000 el is pusztult – nem német követelésre és nyomásra

kényszerült végigjárnia kálváriáját. A Besszarábiában és Bukovinában 1941 júliusában és augusztusában történt mészárlásokat – melyekben a legtöbben veszítették életüket – a román hadsereg egymaga hajtotta végre”.

Az első helység, amit a román csapatok visszahódítottak, Ciudei falu volt; ez közvetlenül a határ közelében helyezkedett el. Egy évvel ezelőtt – vagyis 1940 nyarán –, amikor a szovjet csapatok elfoglalták a területet, a Valeriu Carp őrmagy vezetése alá rendelt 16. gyalogezred visszavonulás közben még szakított időt, hogy néhány zsidót megöljön itt. Ez alkalommal ugyanaz az ezred, ugyanannak a "rettenthetetlen hősnék" a vezetése alatt ciudei egész lakosságát kipusztította.

A román és német csapatok előrenyomulása itt rendkívül könnyen ment, mivel a német seregek támadása a középső, lengyelországi frontvonalon a déli fronton elhelyezkedő szovjet erőket bekerítéssel fenyegette. Ebben a helyzetben – jórészt mentesülvén a jelentős harcok terhéért –, a román hadsereg új "front-ra" lélt: hozzáfogott a zsidó lakosság kiirtásához. Példátlanul barbár cselekedetek történtek, melyek az emberiség legelemibb szempontjait sem vették figyelembe. Ezeknek a tetteknek – végrehajtásuk kegyetlensége miatt – nincs párjuk abban a katasztrófasorozatban, ami a második világháború folytán a zsidó lakosságra szakadt.

Észak-Bukovinában Storojinet volt az első "felszabadított" város. Még be sem fejeződött elfoglalása, ami-

kor a mészárlás már kezdetét vette. A zsidókat kihurcolták a házakból, pincékből, padlásokról, és helyben agyonlőtték őket, anélkül, hogy az asszonyokra, gyerekekre, öregekre tekintettel lettek volna.

Amikor a központi szervektől még semmilyen zsidók elleni rendelkezés sem érkezett, Flondor földbirtokos, Dimitrie Rusu polgármester és Stefan Tomovici – volt liberális szenátor – polgármester-helyettes részvételével máris gettó szervezésébe kezdtek a helybeliek. Következésképp, a helybeli románság azonnal kirabolt minden zsidó házat. Ez persze nem volt kivétel, hisz a helyi lakosság mindenütt, legteltesebb odaadással segédkezett a felszabadítói szerepkörben tetszelgő román hadseregnek a gyilkosságokban és rablásokban. Nem szabad elfelejteni, ezek voltak azok a tartományok – Bukovina és Besszarábia – ahol, már évekkel korábban fel-feltűnedeztek fehér lovaikon a legionárius "arkangyalok" és cusaista "lándzsások" gyűlöletre, gyilkosságokra és önkényeskedésre buzdítva a népet.

Érdemes egy példát idézni, ami nemcsak egy pillanatnyi közhangulatot jellemez, hanem azt a bizonyos légkört is, a teljes romlottság állapotát, amelyet annyi év antiszemita propagandája idézett elő.

A Szeret folyó mellett levő Banila község lakosai 1941. július 5-én – Moscaliuc polgármester és egy bizonyos Barbaza vezetésével – megölték 15 zsidót; közöttük egy 80 éven felüli öregembert is, név szerint M.

Satrant. A meggyilkolt zsidók közül kiválasztották Jacob Breschert tetemét, melyet darabokra vágtak, majd a kifolyatott vérel a szekerek kerékagytá kenték meg.

Másnap, 1941. július 6-án, vasárnap, Banila község ortodox papja, Stefanovici megtagadta, hogy istentiszteletet tartson, s a falubeliekért könyörögjön. Az égre tekintve a pap feltette a kérdést, vajon létezik-e még Isten? Vajon milyen nyáj fölöött pástorkodott, amely ilyen tettek elkövetésére volt képes?

Mielőtt a román hadsereg bevonult volna Mília községbe, a parasztok 176 zsidót öltek meg. Az áldozatok között volt Jacob Gelier orvos is, ismert cionista vezető, aki Cernăuți-ből menekült családjával együtt a községbe. Vasvillával szurkálták agyon. Utána feleségét és gyermekét is megölték. A falu rabbiját szuronnal szúrták keresztül. Másokat – mint egyébként Banilában is – favágó kecskelábon fűrészeltek darabokra. Úgy tűnik, hogy ez az "eljárás" rendkívül értékelt helyi újítás lehetett. A Viata című újságban riport is megjelent az esettel kapcsolatban, melyben idézték Antonescu tábornokot is, aki bukovinai látogatása során kijelentette: "A zsidók nem érdemlik, hogy golyó által haljanak meg. Ez csak hősöknek jár ki. A zsidókat az országútra kell kivetni és lusta emberekre bízni, hogy fűrészszel darabolják fel őket, és így szenvedésük tovább tartson".

ION C. BUTNARU

A hodáki és libánfalvi "hagyomány"...

Nagy nemzeti költőnk, Csokonai Vitéz Mihály már 1794-ben megírta, hogy Marosvásárhelynél húzódik a sötétség és a fény határa. Ezt az 1849. évi események is igazolták, amikor az osztrák zsoldban álló román népfelkelők a Mezőségen, Görgeyvárosában elképzeltetlen kegyetlenséggel mészároltak le, akasztottak fel, égették meg ezer meg ezer védtelen magyar asszonyt, gyereket, öreget.

A görgeyvárosiak (Hodák és Libánfalva román lakói) a későbbiekben is jeleskedtek, ha védtelen magyarok terrorizálására vagy legyilkolásáról volt szó. Így például az 1937. december 20-i választások alkalmával a román csendőrök megsebesítettek, illetve lelőttek tíz nyárádmogyorósi székelyt. A hatóságok, hogy a panasznak elejét vegyék, bezárták a magyar párt vásárhelyi székházát, büntetéssel, börtönnel fenyegették az áldozatok hozzátartozóit. Ezután számunkra a közelmúltból ismerős jelenet következett: a véres választások után behívták a hegyekből a románokat, akik Marosvásárhelyen ölmosbotokkal tönk össze a magyar és zsidó kereskedők üzleteit... Akár csak az 1989. decemberi puccs után is, amikor néhány napig úgy tűnt, hogy lehetséges a magyarok és románok közötti megbékélés. Az illúzió azonban tiszavirág életűnek bizonyult. 1990. januárjától a Ceausescu nélküli totalitarizmust visszarendező politikai erők, nem csak megengedték a szélsőséges sovinszta kilengéseket, hanem szervezték, ösztönözték is azokat. Már január elején Maroshévíz és Déda környékén magyarellenes röplapokat terjesztettek, azaz megkezdték a görgeyvárosiak vásárhelyi rokonaikhoz való vasvillásbotos látogatásának előkészítését. De akkor már a Vatra is nyíltan hirdette, hogy a magyar nyelvű oktatás a diverzió, a kiváltságok eszköze, és nyelvi nyomorékokat termel. Február közepén, azzal az ürüggyel, hogy a műsor fásztja a dolgozókat, megszüntették a vásárhelyi tévé adásait...

A homogenizálás ezzel újra a román nemzetépítés központi eszméjévé lett.

Ezt bizonyítja, hogy a vásárhelyi rádió február 17-i adásában a tanügyminiszter helyettes már így nyilatkozik: "nincs szükségünk arra, hogy a móccok lejöjjenek a hegyekből Kolozsvár felé vagy Marosvásárhely felé. Isten elleni vétek lenne". Nyilvánvaló tehát, hogy a miniszter úr ismerte a közvetlen jövő forgatókönyvét. Aztán március 8-án a Vegyipari Kombinát vezérigazgatója és a későbbi megyei prefektus vezetésével egy negyven tagú csoport megakadályozta a "Tirgu Mures – Marosvásárhely" helységnévtábla felszerelését, ismét bizonyítva, hogy a romániai forradalmárok hogyan értelmezik a nyelvek egyenlőségét, és milyen tapintatosan gondoskodnak arról, hogy a magyarok otthon érezzék szülőföldjükön magukat.

Ilyen és hasonló előzményekkel készítették elő az 1990. március 19–20-i tragikus eseményeket. Dokumentumok bizonyítják, hogy március 15-én már megrendelték azokat az autóbuszokat, amelyeken "a több mint kétezer éves kultúra vasvillás, fejszés, dorongos hordozóit" Vásárhelyre szállították.

Március 16-án leszaggatták a polgármesteri hivatal magyar nyelvű feliratát, majd leverték a magyar utca neveket... Ami ezután következett 19. és 20-ik között, a pogrom részletes leírása több könyvnyi terjedeleme rúgna. Csak azt szeretnénk kiemelni, hogy a román kormány és az ország elnöke nem tett semmit, hogy megakadályozza a 296 sebesültet és 6 halálos áldozatot követelő vérontást.

A pogrom után bekövetkezett az, ami Trianon óta gyakorlattá vált az utódállamokban. Az addig tétlen rendőrség gyors ütemben letartóztatta, az igazságszolgáltatás operatíván elítélte – a magyarokat és cigányokat; azaz a szenvedő felet... Március 29–30-án már a vádlottak padján ült az áldozatok első csoportja. A vád hangoskodás, a közvagyon

rongálása, ellenforradalomban való részvétel volt. A görgeyvárosiak barbár támadása ellen védekező maroszentgyörgyiek egy csoportját testi sértés, huliganizmus vádjával törvénytelenül kilenc hónapig tartották vizsgálati fogságban. De a "független és pártatlan" román bíróság ennél is többre vetemedett: azt a jászrégeni román sofőrt, aki Ernyében halálra gázolt egy embert és örökre megnyomorított még néhányat, nem csak hogy nem tartóztatta le, hanem az ügyész megkérdezte tőle, hogy milyen kártérítési követeléssel kíván élni? A gyilkos szerény volt; megelégedett ez esetben 10 000 lej kártérítéssel kocsirongálódás címén... A marosvásárhelyi pogrom történetében mai adat, hogy negyvennégy magyart és cigányt tartóztattak le, de egyetlen románt sem... Érthető. A hatalom sohasem ritkítja csatlósai sorát.

A görgeyvárosi románok (Hodák, Libánfalva) magyarellenes fellépése nem új keletű. Már 1849-ben és 1944-ben, miként 1990. márciusában is elvégezték az idegengyűlölet "piszkos munkáját". S ez utóbbinak hatása máig gyűrűzik: 1992. februárjában letartóztattak még négy iklandi magyart... Persze a magyarok szenvedésének ez sem az utolsó akkordja. A helyhatósági választásokat követően a szélsőséges román erők előretörése Erdély egyes részein újabb pogromok rémképét vetíti előre. A jogiért küzdő erdélyi magyarság továbbra is veszélyben van – és nem csak Marosvásárhelyen.

SZÉKELY ATTILA
(Marosvásárhely)

Az elrománosítás titkairól

(Részlet az Erdélyi Magyarság pályázatának II. díjas munkájából.)

A román betelepítési politika azonos időben több síkon is zajlott. Egyrészt felduzzasztották a városi lakótelepeket, másrészt a nagyvárosok közelében lévő községközpontok lakótömbjeibe is elsősorban románokat telepítettek. Ez történt pl. a Marosvásárhely melletti Marosszentgyörgyön, Nyárádtón, Bánffyhunяд közelében stb. Nemcsak a városok, hanem a falvak etnikai összetétele is földcsuszamlásszerűen megváltozott. A szászok kitelepítésével, a román-ság betelepítésével így lett román többségű a szász vidékek szinte minden faluja.

A betelepítési politika eredményeként jelentős mértékben megváltozott a korábban magyar többségű megyék összetétele is. Szatmár megyében pl. a magyar–román államhatár közelében levő egységes magyarságot a két világháború között román telepes falvak létrehozásával, 1944 után pedig a földreform révén lazították fel. Szatmárnémetit és Nagykárolyt 1941-ben még 92–93%-ban magyarok lakták, jelen pillanatban az arányszámuk 53, illetve 69%-ra esett vissza. A legdöbbenetesebb példa mégis talán Görgény-Szentimréé, ahol néhány évtized alatt a magyar lakosság részaránya 90%-ról alig 4–5%-ra zsugorodott!

Az 1977-es népszámlálás összesített adatai szerint Erdély területére 1920–1976 között 2 492 268 személyt telepítettek be. Ha elfogadjuk, hogy ennek a "migrációnak" egy bizonyos százaléka a nemzeti kisebbségek sorából verbuválódott, akkor is a betelepítés révén több mint 2 250 000 román anyanyelvű költözött

át Erdélybe. A tényleges betelepítés ennél jóval nagyobb méretű.

1977 után újabb, soha nem tapasztalt méreteket öltő betelepítés kezdődött el. Ezúttal a párt és állami vezetés gondosan vigyázott arra, hogy a betelepítési adatok a legtitkosabbak maradjanak.

Az 1989 decemberi események idején szerencsés véletlen folytán került napvilágra az a szigorúan titkos dokumentum, amely a marosvásárhelyi betelepítések elképesztő

méreteire derít fényt. Íme a fordítás: "Kimutatás Marosvásárhely municipium népességének nemzetiségi összetételéről:

Az 1977-es népszámlálás Marosvásárhely municipium lakossága 130 051 főt számlált.

Köztük: 46 558 román (35,8%)

81 151 magyar (62,4%)

3 342 más nemzetiségű (1,8%)

1985. január elsején Marosvásárhely municipium lakossága 154 904 főt számlált, akik közül.

66 420 román (42,9%)

85 176 magyar (55,9%)

3 308 más nemzetiségű (1,2%)

Azért, hogy a románság lélekszáma Marosvásárhely municipiumban a következő két évben elérje az 50%-ot, szükséges, hogy jóváhagyják ebben az időszakban mintegy 7600 román anyanyelvű személy alkalmazását a szocialista ipari egységekben. Családonként átlagban három személlyel számolva mindez 22 800 főt jelent, ami lehetővé teszi, hogy a következő öt éves terv végére (1990 végéig) a román nemzetiségű lakosság részaránya Marosvásárhely municipiumban mintegy 58–60 %-ot tegyen ki. Marosvásárhely, 1985. nov. 1.”

A három példányban készült, szigorúan titkos dokumentum az akkori megyei első titkár jelentése.

Hasonlóan perdöntő bizonyíték "a zárt városok" rendszerét meghatározó dokumentum is, amely mindennél jobban bizonyítja, hogy a

betelepítés révén románok tízezrei jutottak lakáshoz, munkahelyhez, anyagi előnyökhöz. Bár írott dokumentumunk nincs, de személyi beszélgetések sorai bizonyítják, hogy nem csupán kitalálás a 30–40–50 ezer lejes "betelepítési honoráriumról" szóló híresztelés.

A zárt városokról hozott törvény, amint azt a felsorolt statisztikai adat is meggyőzően, egyértelműen bizonyítja a betelepítés, a városok elrománosításának fontos eszköze volt. Az egyes városokba betelepedők számát évente kiadott, természetesen titkos elnöki rendelet szabályozta, végrehajtásáért pedig a megyei pártbizottságok első titkárai feleltek, akik a megyei néptanácsok elnöki funkcióját is betöltötték. 1985 után a városokba való betelepedésre vonatkozóan elnöki rendelet nem jelent meg, és azután az egyes vállalatoktól kapott névsorok alapján a megyei néptanács-elnökök – azaz az első

titkárok ideiglenes letelepedési engedélyt és ennek alapján, teljesen törvénytelenül, lakásvásárlási engedélyt adtak ki.

A Maros megyei néptanács-elnök titkos dossziéjának másolata, amely a Marosvásárhelyre, 1985–1980 között ideiglenes letelepedési – és esetenként lakásvásárlási – engedélyt kapott személyek nevét, számát, nemzetiségét tartalmazza. Ennek alapján közöljük 15 intézményből és gyárból a következő adatokat:

Sor- szám	Az intézmény neve	Letelepedési engedélyt kapott – összesen	Román	Magyar	Megjegyzés
1.	Mezőgazdasági Vezérigazgatóság	43	42	1	–
2.	Metalotehnica–gépgyártó Vállalat	77	61	16	–
3.	"Augusztus 23" bútorgyár	87	82	5	Az adatok 1984–1988-ra vonatkoznak
4.	"Electromures"	83	65	18	Hét magyar a jégheki csapat tagja
5.	Földgázkutató vállalat	107	101	6	
6.	Földgázkitermelő vállalat	38	34	4	Az adatok 1984–88-as időszakra vonatkoznak
7.	Helyi közszállítási váll.	31	28	3	1986–1988
8.	Megyei Egészségügyi Igazgatóság	63	56	7	
9.	Vendéglátóipar	62	59	3	1986–1988
10.	Közüzemek	26	22	4	
11.	"Imatex"	138	122	16	
12.	Hűsítőipar	15	14	1	
13.	Területi elektronikus számítási vállalat	16	16	0	Mivel titkos adatokkal dolgozik, ma egyetlen magyar sincs az intézményben
14.	Vasúti fűtőház	40	38	2	
15.	Vegyipari kombinát	46	45	1	

A többi vállalatnál is hasonló volt a helyzet. A municipiumi néptanács elnökének joga volt letelepedést adni azoknak, akik legalább 10 éve a városban laktak. Hányan kaptak, nem tudjuk, de úgy gondoljuk, hogy a felsorolt példák is meggyőzően bizonyítják az elrománosítási politika gyakorlatát. Persze mindez az

internacionalizmus, a testvériség nevében történt! Ez volt a gyakorlat nemcsak Marosvásárhelyen, hanem Erdély valamennyi városában.

CZIRE DÉNES
TÓFALVI ZOLTÁN
(Marosvásárhely)

Ábrándok és realitások

A román történetírás azon az ismert állásponton áll, hogy a románság bölcsője Erdély, és hogy így ennek a területnek egyedüli jogos tulajdonosa a román állam. Származik pedig ezek szerint a mai román nép a Trajanus hadjárata utáni dák-római vérkeveredésből. Ezzel a román elmélettel, amely egyébként nyugaton, főleg Francia- és Németországban is meghallgatásra talált, nem kívánunk vitatkozni. Éspedig több oknál fogva:

1. Mert abban nem kételkedünk, hogy a románoknak valami, bár nagyon közvetett és csekély kapcsolatuk van úgy latin, mint balkáni trák elemekkel. (Igaz, legalább annyi a közük szláv, görök, török, tatár és cigány népelemekhez is.)

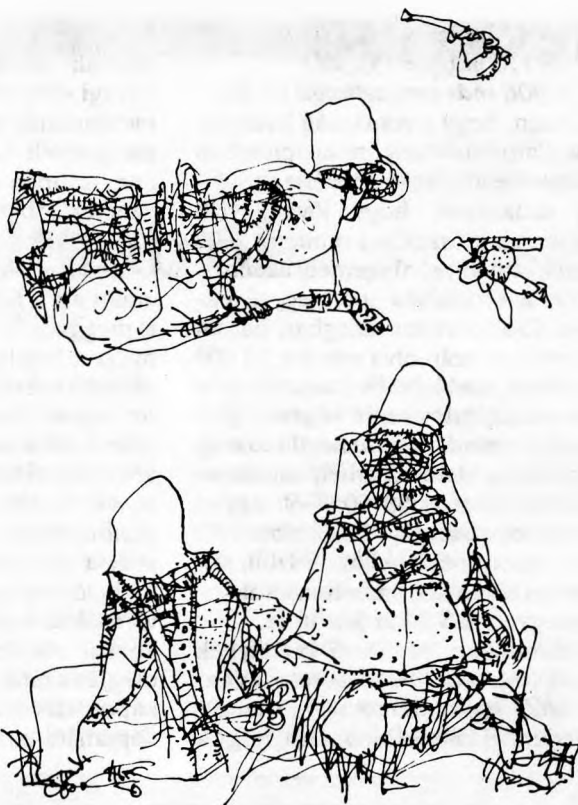
2. Mert a román nép Erdélyben való keletkezését és erdélyi kontinuitását kizártnak és abszurdnak tartjuk, amire komoly tudományos okaink vannak.

3. Mert szerintünk a kérdés nem a politikára, hanem a történetírást tartozik, tehát történészek, régészek és nyelvészek ügye.

4. Mert hiába tulajdonít a románság politikai fontosságát ennek a kérdésnek: a dák-római származás és kontinuitás tanának; az politikailag lényegtelen. Ha politikában történelmi érvek ténylegesen érvényesülhetnek, akkor csakis az államalkotás kérdése az, ami számít.

Ez a kérdés számunkra körülbelül az egyetlen tisztázandó pontja a román történelemnek. A származás kérdéséről az Egyesült Fejedelemségek megalapításáig, 1859-ig pedig nincs semmi, ami mást, mint történetész érdekelhetne. A két oláh-román államocská, Muntenia (Havasalföld) és Moldva politikailag nem sok vizet zavar, legjelentősebb tevékenységük is passzív jellegű: nyitott kapuként szerepelnek a török hadak útjában a magyar bástya felé. Viszont a 16. század felén túl a fejedelemségekben fennálló középkori állapotok, valamint éppen a törökök túlzott otthonossága – a kettős teher elől menekülésre készíti a lakosságot: a nagy- és kisbojások (nemesek), valamint a török adószedők elől egész népvándorlás indul meg a biztonságos magyar Erdély felé. Így jön létre az az erdélyi román lakosság, amely később a dák-római teória, és így a román politika archimedesi pontja lett.

A XIX. században azután az európai politika mellékeseiményeként orosz, francia, magyar és német szellemi

és anyagi segítséggel felszínes újkori rend kezd a két fejedelemségben meghonosodni; *Erdélyből visszatérő, magyar iskolázottságú és kultúrájú románok ébresztgetni kezdik népüket. És ekkor, a római-dák háborúk után 1700 évvel állapítja meg ez a nép származását, amiről addig nem tudott.* A század nagy politikai-szellemi áramlatai – magyar közvetítéssel – hozzája is eljutnak: liberalizmus és nacionalizmus. Ezek a szellemi tényezők, valamint egyes nagyhatalmak területi és politikai érdekei és politikai kényszerhelyzetek végül is megteremtik a Cuza Sándor fejedelem alatt egyesült Fejedelemséget, Nagy-Románia első közvetlen őst. Ettől kezdve az új állam legfőbb politikai célja "az összes románok egyesítése" lett, elsősorban a "nemzet bölcsőjének", Erdélynek minden áron való megszerzése. Ez Románia életében körülbelül olyan szent cél és olyan axióma, mint Magyarország számára a keresztény Európa védelme kelet támadásai ellen. Bármit tett azóta Románia, bármi volt hivatalos álláspontja, igazi célja mindig az összes "románlakta területek", elsősorban Erdély birtoklása volt. És ne áltassuk magunkat: a román felfogás és politika ma sem változott. (...)

Természetes, hogy minden állami élet, így Romániáé is, sok és sokféle kérdéssel foglalkozik; Románia sorskérdései, húsz éves politikájának alapproblémái mégis a következők voltak:

1. Nemzetiségi kérdések.
2. Külpolitikai kérdések.
3. Belső, pártpolitikai kérdések.

Hogy pedig ezek a kérdések oly végzettszerűek lettek, annak oka az, hogy Nagy-Románia megalakulása nem alapult történelmi tényeken és folyamatosságon, hanem ábrándokból fakadt; a realitástól régen eltért román állameszme pedig az ésszerű megoldásokat kizárta, lehetetlenné tette. (...)

ZÁDOR MIKLÓS

(Forrás: Zádor Miklós – Nagyromán politika, Cserépfalvi kiadás, 1943.)

Kevert románság

A magyar befogadásra és méltányos bánásmódra válaszul az első román krónikások merészen megkockáztatják a latin eredet hirdetését, főleg azért, hogy nemzeti öntudatot adjanak a *kevert* románságnak. Az erdélyi protestáns fejedelmek, majd az egyesülés után a kat. egyház által is tanított román gör. kat. papok és tanárok (az úgynevezett "Erdélyi iskola" tagjai) voltak azok, akik a latin eredet mellé a románság erdélyföldi folytonosságának még kevésbé bizonyítható tételét próbálták a köztudatba belecsempészni. Kútforrásaik: kétes értékű középkori humanista krónikások művei. Céljuk: a románság felébresztése és mint őslakók részére jogok kiharcolása. Kezdetben náluk még megtalálható a magyar történelmi határok tisztelete és követelődéseikkel is az államhoz fordulnak. Náluk tehát még nincs meg a Kárpátokon túl való kacsingatás, mely később általános lesz, és minden megegyezés akadály. Ez érhető annál is inkább, mivel az Ókirályságbeli állapotoknál hasonlíthatatlanul jobb sorsa volt az erdélyi románságnak. Kulturális szintje is messze fölötte áll amazénak.

Változást hoz az erdélyi román vezető papok, tanítók, tanárok életében a Kárpátokon túli románságnak a török előli 1877–78-ban bekövetkezett felszabadulása, valamint az 1881-ben létrejövő két fejedelemség egyesülése Románia név alatt. Ekkor kezdenek kialakulni kulturális kapcsolatok a Kárpátok két oldalán élő románság között (Astra), illetve kezd az addig csak egyirányú, és pedig a műveltebb erdélyi románságnak hatásával szemben egyre erősebbé válni az Ókirályságbeli román hatás az erdélyi románság vezetőinek szellemi életére.

Ez a hatás az, mely a Habsburg-politikának a nemzetiségeket a magyarság ellen hangoló tevékenysége mellett a legfontosabb szerepet játszotta a román irredenta megteremtésében. Röviden: amikor a magyar királyság ezeréves fennállását ün-

nepli, az alig 15 éve létező Románia irányítólag kezd hatni az erdélyi román vezetőkre, és munkája folytán a románság bizonyos része boldogulását már többé nem a magyar államhatolmtól, hanem kinti erőktől várja.

Már kirívó példáját láthattuk ennek az 1906-os bukaresti kiállításán. Itt, aki érdeklődni talált a kiállított tárgyak származási helye iránt, a tárgymutató alapján, újból kitűnt a földrajzban való *kétségbeejtő* járatlansága. Az ausztriai oláhok tárgymutatójában felsorolt helységnevek után még el lehet igazodni, mert azok a térképeken felfedezhetők, de szeretném azt a földrajzi tudóst látni, nem is beszélve az átlagos műveltségű emberekről, aki eligazodik.

A kiállításon dicsekedett el az "Albina", egy a sok román pénzintézet közül, hogy *egymaga a 1903-as évig 250 ezer koronával támogatta a román nemzetségi törekvéseket.*

Nem tartozik szorosan a kiállítás ügyére, de ennél a jelenségnél mégis rá kell mutatnunk arra is, hogy Erdélyben minden nemzetiség az *őkülön* kultúrájának támogatására használja pénzintézeteit, míg a magyar pénzintézetek mindmáig a magyar kultúra segélyezéséről ugyancsak tartózkodnak.

A GOZSDU-alapítványra vonatkozó táblázatokból a következők érdekelhetik a magyar közönséget:

1872-ben 25 román tanuló részesült ösztöndíjban, 1905-ben *pedig már 170 tanuló, 1870-1905. év között összesen 2788 román nyelvű magyar tanulót segélyezett ez az alap 1 063 853 korona értékben.*

Az egész világon már ekkor a románok a magyar elnyomást hirdették, ugyanekkor a kiállításon otthon a következő statisztikával dicsekedtek:

"Változások (bár Erdély nevét elhallgatták, itt) 1850-től 1900-ig"

Elrománosodott:		Román községből:	
magyar község	309	magyar lett	42
német község	42	német lett	13
szerb község	11	szerb lett	6
összesen	362	összesen	64

Tiszta nyereség tehát az 1850-1900-ig a 298 elrománosított község!

Íme egy félszázad év eredményei!

E félszázad év alatt 40 hazai román nyelvű hírlap, közöttük két német nyelvű hirdette *ittthon és külföldön* a magyar faj *barbár magyarosításait*: hirdette, hogy az anya emlíőről *szakítjuk le a román nyelvű csecsemőt*, hogy *magyarrá* tegyük, holott Magyarországon csaknem annyi *román tan nyelvű* népiskola van, mint a kétszer több lelket számláló egész Ruméniában. Átestünk a hírhedt "memorandum-pör"-ön, mikor a művelt világ előtt védekeznünk kellett a mi román nyelvű "honfitársaink" és a romániai "kultúrliga" felháborítóan

vakmerő *bazugságot* ellen, s most a félszázad év végén maguk a mi "elnyomott, elmagyarosított" román nyelvű honfitársaink dicsekszenek el a világnak egy *szomszédos* állam területtől, élvezve annak vendégszeretetét és elvonulva a "közös haza" lá-

tőköréből, hogy *félszáz éves nemzetiségi küzdelem a rumen fajnak Magyarországon 298 elrománosodott községet eredményezett tiszán, mely idő alatt azonban 309 magyar község lett -román jellegűvé, és csak 42 román nyelvű község jellege tudott magyarrá változni!*

Még ez sem volt elég a feleszméltetésünkre, mert nálunk a magyar politikusok másképpen gondolkodtak, túlzó nagylelkűségüket igyekeztek tanúsítani háládatlan nemzetiségeinkkel szemben, s amikor a jogegyenlőség alapján az általánosan kötelező törvényeket meghozták, a nemzetiségi érdekek külön védelmére megalakították a *nemzeti törvényt, mely egyes nyelvcsoporthoz – az összeseket kötelezőn felül – külön jogokat biztosított.* Úgyhogy valójában a magyaroknak kevesebb joga volt az ő országában, mint más lakosságnak: hiszen a magyar már természet szerint is el volt zárva attól, hogy a román, szerb stb. nyelvű lakosság által élvezett *külön jogokat* élvezhesse, sőt *ezek vidékein a minden magyar embert megillető jogokról is le kellett mondani.* Így pl. a gör. kat. és gör. keleti iskolákban, melyek fenntartását és nyilvánossági jogát a magyar állam biztosítja, valamint a tanítók nyugdíját is, a *magyar gyermek csak román nyelven tanulhat,* sőt egyes magyar miniszterek erre *kényszerítették* is a magyar szülők gyermekeit.

Az ún. nemzetiségi vidékek közigazgatása *nem magyar nyelven történik,* s így az ott élő magyarság természetes jogától meg van fosztva.

Egy félszáz esztendő beigazolta,

hogy eleink *belytelenül* cselekedtek, így tehát már a józan ész is azt diktálja, hogy a jövőben más elgondolást kell követnünk.

Természetesen az eleinte kis számú izgató gyarapodott. Egy kezdetben alkalmazott gyökeres és kemény intézkedés a magyar kormány részéről jó időre végét vetette volna annak a román izgatásnak, amit az értelmiség kis része végzett. Azonban a magyarság akkor még nem ismerte azokat az eszközöket, amelyeket később vele szemben a románok és a többi utódállambeliek alkalmaztak. Egyébként sem tehetett volna sokat, mert a legfelsőbb vezetés és irányítás idegenek és idegen szelleműek kezében volt. Ezek a vezetők nemzeti célok és dinamizmus nélkül nevelték és vezették a magyarságot úgyannyira, hogy az ha mindent látott is, amiről Erdély lakosságának

99%-a még csak nem is álmodott, és amit nem kívánt, hogy Erdély 1918-ban külső erők hatására román fennhatóság alá került. A megszállás éve alatt a román vezetők mégis megpróbálták – és ezt teszik ma is –, úgy tüntetni fel a dolgot, hogy Trianon nem külső erő és nem a vakszerencse következménye, hanem Európa lelkiismeretének felébredése és az ezeréves román nemzeti álom megvalósulása. Érdekes megvilágítást adja múltbeli nemzetiségi politikánknak Haniunak Zilahon tartott egyik beszéde, ahol is feltette hallgatóinak a kérdést: "Tudjátok-e, mi döntötte meg Magyarországot?" És mindjárt felelt is rá: "A románság megerősödése és a magyarok ostobasága!" Ez utóbbi abban nyilvánult meg, hogy nem segítették saját népüket.

SZŰK ÖDÖN

Lelkek félárnyékban

(részlet)

(...) Néhány esztendő alatt a környező országok közvéleménye elfogadta, hogy a térségben minden rossz okozója a magyarság, s ezzel a magyar államot visszamenőlegesen is bűnbaknak minősítette.

A vádak semlegesítésére és a sürgetőnek mutatózó új politikai koncepció kimunkálására azonban az ellenforradalmi rendszer képtelennek bizonyult. A kurzus kevesebbet törődött a jövővel, mint a múlttal. A magyar nemzetet ért sérelmek orvoslásának szándékát képtelen volt összekapcsolni megfelelő diplomáciai tevékenységgel, nemzetközileg is rokonszenvvel kísérhető rendezési tervvel.

A kormányzat mint annyiszor már történelmünk folyamán, megint a nemzet érdekei ellen cselekedett, s ezzel *állam és nemzet érdekellentéte újra reflektorfénybe került*. Mindez pedig csak azért történhetett meg, mert a politikai-társadalmi viszonyok századokon át megnyomortották a személyiséget: félárnyékban tengtek a lelkek. *Az állam taktikai érdeket följibe kerekedtek a nemzet stratégiai érdekeitnek.*

Ebben a "lehetetlenségi állapotban" a személyiség morális dilemmája végzetesen konzerválódott; nyomatékosan amiatt, hogy megvallhatatlan volt: a személyiség az állam-nemzet konfliktusban csak nemzetpárti lehet. A társadalom egészséges léte másként aligha képzelhető el. Hiszen a történelmi tapasztalatokat összegező elme számára érvényesnek tűnik az a paradoxon, hogy *a nemzet életében az állam jelenti az ideglenességet; míg az állam működésében a nemzeti érdek fejezi ki az állandóságot...* A csak látenszen változó nemzethez képest az állam – mint "a mindenkor uralkodó osztály legfőbb hatalmi szerve" – állandó átalakulásban van: a változás lényegéhez tartozik.

A történelmi érvényű szükségszerű különbségtevést állami és nemzeti érdek között az utóbbi évtizedek eseményei is indokolják. Ami egyúttal azt is jelenti, hogy a polgárnak belső szükséglete, hogy végre szabadon megnyilatkozhasse, hogy kikerüljön az árnyékból, ahonnan csak lelkének egyik felét mutathatja meg.

A hatalom sáncain kívül élők észrevételezése azért is indokolt, mert a mindenkorinak van egy olyan rétege, amely igyekszik függetlenedni a változásnak kitett politikai struktúráról, s magát nem csupán csálhatatlannak, de helyettesíthetetlennek is gondolja. Ez a bürokrata réteg a tényleges politikai hatalmat is képes a maga szolgálatába állítani, s így tulajdonképpen a politika valódi célja megmásul a hivatalok útvesztőjében. Lehet tehát egy ponton közös érdeke a nemzeti érdekeket érvényesítő stratégiai szemléletű személyiségnek és a politikai vezetésnek: az pedig a bürokrácia hatékony ellenőrzésének megszervezése. Erre az ellenőrzésre annál is inkább szükség van, mert saját struktúrája védelmében a legingerültebben kritikaellenes épp a bürokrata rend. Miközben ugyanis a maga eszköz voltát

hangoztatja, minden kritikát úgy fogalmaz át, hogy azok ideologikusnak tűnjenek. Ezzel a játékkal a bürokrata rend a hatalom és a vezetettek közé furakszik, mintegy a társadalom felettség státuszát követelvé magának.

A különböző típusú társadalmi berendezkedések elégtelen demokratizmusa miatt szerte a világon a gondolkodó embereknek az a megoldhatatlannak tűnő feladatuk, hogy közösségi kérdésekben miként nyilatkozhatnak meg úgy, hogy véleményük ne pártállást jelentő politikai elkötelezettséget jelentsen. Különösen a humán értelmiségre jellemző a dilemma, hogy megfogalmazza-e a "dolgok állásáról" a maga vélekedését, eszméjét, hitét, avagy továbbra is inkább rejtegesse lelkének egyik felét, s ezzel vállalja magára a belső konfliktus megoldhatatlanságát, a lélek torzulását, amely óhatatlanul a nemzet tudatzavarát konzerválja.

A fejlődés iránya azt látszik ígérni, hogy a társadalmi demokrácia olyan védelmet biztosít majd, amely az embert lélekben is szabadabbá teszi, s így bárki megfogalmazhatja nemzetpárti eszméit.

Szerény jelek azt bizonyítják, hogy az emberiség fejlődése – minden törés, visszaesés és kudarcok ellenére – a társadalmi méltányosság felé tart. A parlamentáris demokráciákban ennek a gyakorlatnak látványosabbak az esélyei, de ismervén a polgári demokráciák torzulásait, nem bizonyos, hogy a jövőnek ez a csálhatatlan útja. Könnyen megeshet, hogy a társadalmi demokrácia más úton-módon érvényesebben is megvalósítható.

Egyelőre csak annyi tűnik bizonyosnak, hogy az agórára minden társadalomnak szüksége van, mert ennek hiányában a legszebb szándékokat is sorvadás érheti. Az agóra, a szószék, a parlament megléte, biztonságos funkcionálása a személyiség igazi fölszabadulásának is lényegi föltétele. A társadalomnak jogos igénye, hogy az emberi én szabadon, minden korlátozás nélkül a félárnyékból kilépve vívhassa meg a maga belső: isten-ördög vitáját, hogy azután önnön küzdelmei után mondhasse el jobbító szándékú észrevételeit, érveit.

Csak a lelkek teljes fölszabadulásával teremődik meg annak igazi föltétele, hogy a társadalom a nemzet jövőjét is alakítva tegye többé önmagát.

KÖTELES PÁL

Az európai kisebbségvédelem

Ez a tanulmány – írja Püspöki Nagy Péter, a fordító – eszményi megoldásokat nyújt a kisebbségek, a mi esetünkben Szlovákia legnagyobb kisebbségének, a gyakorlatban jól körülhatárolható tömbben élő magyarság helyzetének alkotmányjogi rendezésére. Újszerűsége abban rejlik, hogy a hosszú távú, gyümölcsöző egyetértés, a problémák forrásait gyökeresen kiküszöbölő területi autonómia, majd egy majdani részszuverenitást nyújtó államszövetség távlatát vázolja fel. Meggyőződésünk, hogy a kérdés svájci típusú megoldása felé haladó kodifikáció biztosíthatja egyedül időtállóan az immár hetven éve vitatott, de soha meg nem oldott kisebbségi kérdést.

(...) Ámbár az első világháború után a győztes hatalmak egyik célkitűzése az európai nemzetek örendelkezési jogának biztosítása volt, az újonnan keletkezett államok határait és a vesztes államok új határait a békekonzferencián nem úgy rajzolták a térképre, hogy minden nemzet a maga portáján éljen. A népszavazás, vagy más olyan forma, amelyből az illető lakosság közvetlen véleménye vált volna megismerhetővé, csupán kivételes volt. Európa egyes területein, különösképpen a Balkánon, a lakosság etnikai tekintetben olyan sokszínű mozaikot alkot, hogy a gyakorlatban lehetetlen volt nemzetállam létrehozása. Ezért ott többnemzetiségű államok keletkeztek kisebb, más nyelvű csoportokkal. Ezek sorába tartozik Csehszlovákia is, melynek vezető nemzete, a cseh, mindenképpen nemzetállam létrehozására törekedett. Az alkotmányban ezért a fiktív "csehszlovák nemzet" fogalmát rögzítette, hogy az számában felülmúlja a német, magyar, lengyel és ruszin kisebbséget. Csehszlovákia nem volt a monarchia egyetlen kisebbségekkel bíró utódállama. Jugoszlávia és Románia hasonló helyzetben volt.

Az első világháború után Európa más államaiban is szaporodni kezdtek a nemzetiségi problémák. Franciaország megkapta a részben német nyelvű Elzászt és Lotaringiát. Német kisebbség keletkezett Dániában, Belgiumban és Olaszországban (Dél-Tirol). Az utóbbi Trieszt vidékén szláv lakosságú területet is nyert. Ausztriában szlovén kisebbség maradt, Lengyelországba ukránok kerültek. Azoknak az eseteknek a száma, ahol egymás mellett különféle etnikumok éltek, de köztük csupán az egyik volt államalkotó, nem csökkent, hanem emelkedett. Hiszen a baszkok, katalánok, bretonok, gallegók problémái Spanyolországban és Franciaországban, a skótoké meg a walesieké Nagy-Britanniában, hogy csupán a legismertebbeket említsem, már megold-

dásra vártak. A konfliktusok ebben a megoldásban már benne rejlettek. Tudniillik azok az államok, amelyek ahhoz a fiktív eszméhez ragaszkodtak, hogy "egy ország–egy nemzet", nem akarták megengedni, hogy területükön más elemek is szabadon fejlődjenek. Az asszimilációjukra törekvő politikát pedig egészen jogosnak tekintették. (...)

Mindannyian tudjuk, hogy a II. világháborúnak, amelyet Németország robbantott ki, egyik legfőbb oka a túlfeszített nacionalizmus volt. Hitler a Csehszlovákiában és Lengyelországban élő német kisebbséget elnyomottnak és veszélyeztetettnek tartotta.

Nem kell tehát csodálkozni azon, hogy az olyan bölcs és előrelátó európai államférfiak, mint Jean Monnet, Schumann, Adenauer, De Gasperi és mások a II. világháború befejeztével mindent elkövettek annak érdekében, hogy az újonnan felépülő Európában eltávolítsák végre mindazoknak a konfliktusoknak a gyökereit, amelyek egy újabb robbanáshoz vezethetnek. Összeurópai intézményeket hoztak létre, amelyeknek az volt a feladata, hogy elvezessenek az együttműködéshez, sőt Európa egyesüléséhez. 1949-ben létrejött az Európa Tanács, ugyanazon év szeptemberében vitára bocsátották Teigen helyzetjelentését az emberi jogokról. A vitában rámutattak a kisebbségvédelem nagy fontosságára, és a Miniszterek Tanácsát felhívták, hogy határozza meg a nemzeti kisebbségek jogait. Az Európa Tanács parlamenti közgyűlése 1950-ben megszavazta "Az

megállapodást, főképpen kétoldali szerződések formájában. (...)

1961-ben egy osztrák szociáldemokrata, az Európa Tanács későbbi főtitkára, Czernetz javaslatot nyújtott be; az "emberi jogok védelmének és az alapvető szabadságjogoknak konvencióját" a kisebbségek különleges jogaival kellett volna kibővíteni. (...)

1971-ben újabb kezdeményezés Európa Területeinek és Községeinek Állandó Konferenciája részéről (az Európa Tanács állandó tanácsadó testülete). A kiindulópont az volt, hogy Európában a nyelvek és kultúrák sokféleségét sajátos értéknek kell tekinteni, megőrzéséről gondoskodni kell. A galway-i meg a bordeaux-i tanácskozások után a parlamenti közgyűlés a tagállamok kormányainak azt javasolta, hogy ez irányban legyenek tevékenyek. Ez 1981-ben történt. A kérdés vizsgálatára 1982-ben létrehoztak egy szakértői különbizottságot. Ez meghallgatta a kisebbségek képviselőit, és kidolgozta a "Regionális és Kisebbségi Nyelvek Alapokmányát". A testület 1984-ban fejezte be a munkáját. A parlamenti közgyűlés 1987 októberében vitatta meg az alapokmányt. Senki sem nyilatkozott ellene, de a határozathozatal végül elnapolták.

Mind ez ideig még Európa nyugati részében sem valósult meg kötelező jogszabály formájában a nemzetiségek és nemzeti kisebbségek aktív védelme. (...)

Az alábbiakban megkíséreljük felvázolni, hogy a szakértők javaslatai és az érdekelt nemzetiségi csoportok képviselői szerint mit kellene tartalmaznia a kisebbségek jogait védő egyezményeknek:

1. A nyelvhasználat tekintetében:

– az iskolák valamennyi fokán, beleértve a főiskolákat, valamint a nevelőintézeteket is, anyanyelven oktassanak;

– a vezeték- és keresztnév használata, valamint írása az anyanyelven szokásos formában történjen;

– a helységeket, utcákat, középületeket mindazokon a területeken, ahol a kisebbség lakik, a kisebbség nyelvén jelöljék meg;

– a hivatalokkal és választott szervekkel folyó érintkezésben legyen meg a kisebbségi nyelv használatának lehetősége.

2. A kultúra területén:

– legyen mód a sajátos kisebbségi-nemzeti kultúra és kulturális hagyományok független fejlődésére,

emberi jogok védelmének és az alapvető szabadságjogoknak a konvencióját". Ennek 14. §-a azt az intézkedést tartalmazza, hogy "nemzetiségi hovatartozása miatt senkit sem szabad diszkriminációval sújtani". Az intézkedésben tehát a személyek individuális jogvédelméről, nem a társadalmi csoportot alkotó kisebbség védelméről van szó.

A parlamenti közgyűlés képviselőinek több kezdeményező javaslata sikertelen maradt. A Miniszterek Tanácsa 1956-ban Lannung képviselő interpellációjára azt a választ adta, hogy a 14. § a kisebbségeknek elegendő jogvédelmet nyújt. Az Európa Tanács parlamenti közgyűlése 1957-ben határozatot fogadott el arra nézve, hogy "az államok közti jó viszony érdekében és humanitárius szempontok miatt a nemzeti kisebbségek számára biztosítani kell a csoportos védelmet". Egyúttal felszólították a tagállamokat, hogy a nemzetiségek statisztikai adatait és jogi helyzetét dolgozzák fel. A Miniszterek Tanácsa azt válaszolta, hogy ennek a problémának a megvitatása "kényes kérdéseket" vetne fel, és a kisebbségek helyzetére vonatkozó adatok gyűjtését csupán azokra a kisebbségekre korlátozta, amelyek helyzetét legalább részben államközi szerződések tisztázták.

Az adatgyűjtés emiatt csupán az Ausztriában, Nyugat-Németországban, Olaszországban és Dániában élő kisebbségekre korlátozódott. Felhívták a többi államot, hogy ahol a nemzeti kisebbségek kapcsán vi-
szályok merülhetnek fel, keressék a

legyen jog az időszaki és egyéb kiadványok kiadására, legyen jog a rádiós, televíziós és mindenfajta más, a jövőben felbukkanó médium felhasználására.

3. A közéleti tevékenység területén:

– valamennyi hivatalban legyen mód a tisztségviselésre, a közszolgálatban, a katonaságnál, a rendőrségen az alkalmazásra, legyen meg a politikai pártok létrehozásának és a bennük való működésnek a lehetősége, illetve a képviselő joga valamennyi választott szervben, beleértve a parlamentet is.

4. A polgári jogok területén:

– az általános, az állam valamennyi polgára számára biztosított polgári és politikai jogok mellett biztosítani kell a kisebbség számára a szülőföldre való jogot, és ezáltal megakadályozni a kitelepítésükre irányuló kísérleteket.

5. A népesség összetételének területén:

– a kisebbség által lakott területen annak egyeténése nélkül nem szabad megváltoztatni a lakosság etnikai összetételét, sem a térségi jellegét.

6. A közgazdaság területén:

– a kisebbség által lakott térség gazdasági életképességének biztosítása hatékony beruházásokkal, állami juttatásokkal és a helyi lakosság életszínvonalának azonos szintre emelésével, valamint érdekeinek figyelembevételével;

– a kisebbség által lakott térség munkalehetőségeinek védelme, illetve új munkahelyek kialakítása, hogy a lehetőségekhez mérten mindenki a saját nyelvterületén találjon alkalmazást;

– a kisebbség lakta vidék számára biztosítani kell az állami beruházások arányos hányadát.

7. Az államigazgatás területén:

– biztosítani kell, hogy a kisebbség tagjai arányos képviselést kapjanak az államigazgatásban, az államközi küldöttségekben és a nemzetközi szervezetekben;

– ruházzák át a helyhatósági jogokat azokra a szervekre, amelyeket a kisebbség hozott létre, vagy az általa megválasztott képviselőkre. Legyen továbbá arányos képviselést valamennyi ellenőrző szervben.

(...) Elméletben léteznek olyan modellek és formák, amelyek lehetővé tennék a nemzeti kisebbségek jogainak, kötelességeinek biztosítását, s egyszersmind az állam területi épségének és az államnemzet jogos érdekeinek megővését. Ezek a formák a következők:

1. Nemzetiségi nyilvántartás vagy kataszter:

A nemzeti kisebbség vagy nemzeti csoport valamennyi tagját kötelezően be kell jegyezni egy nyilvántartásba (nemzetiségi kataszterbe), és ezzel elismerni, hogy a bejegyzett személy a kisebbség számára biztosított jogok hordozója. Ezt a rendszert Európában a nemzetiségi csoportok autonómiájáról szóló észt törvény 9. §-a vezette be 1925-ben.

A nemzetiségi kataszterre vonatkozó jogszabályoknak intézkedni kell arról, hogy mindazok, akik benne szerepelnek, nemzetiségi és kulturális egységet alkotnak, akiknek az adott államban joguk van a szülőföldükhöz, és mint olyanoknak jogukban áll politikai és közigazgatási tekintetben is szerveződni.

2. Az autonómia:

Az autonómia három formája képezi a párbeszéd alapját:

a) *A területi autonómia*, amelyet az összefüggő területen pontos határok közt élő nemzetiségnek kell megadni. Ez az elképzelés valósult meg 1983/84-ben a Belgiumban élő német kisebbség esetében.

b) *Személyi autonómia* a kisebbség mindazon tagjai számára, akik vegyes vagy nagyon szórványos területen élnek. Azok a személyek válnának hordozóivá, akiket a nemzetiséghez való tartozás jogcímén bejegyeztek a nemzetiségi kataszterbe. Ezt a megoldást az említett észt törvény vetítette előre. Egy kisebbsé-

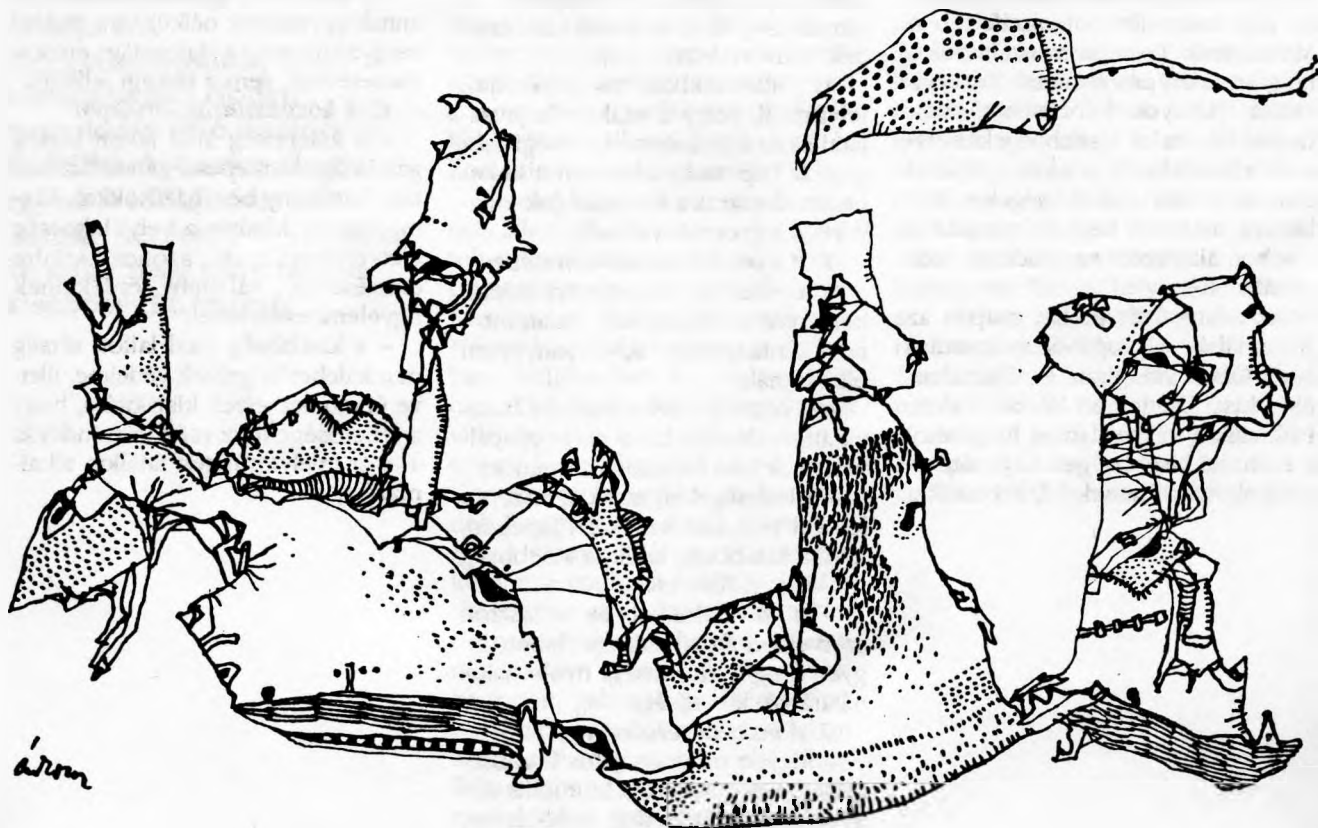
gi nemzet számára oly módon is megvalósítható, hogy megalapítják a nemzeti kisebbség szövetségét, amelybe a kisebbség tagjait kötelezően bejegyzik. Ezt a szövetséget megilletné a közjogi testület jogállása.

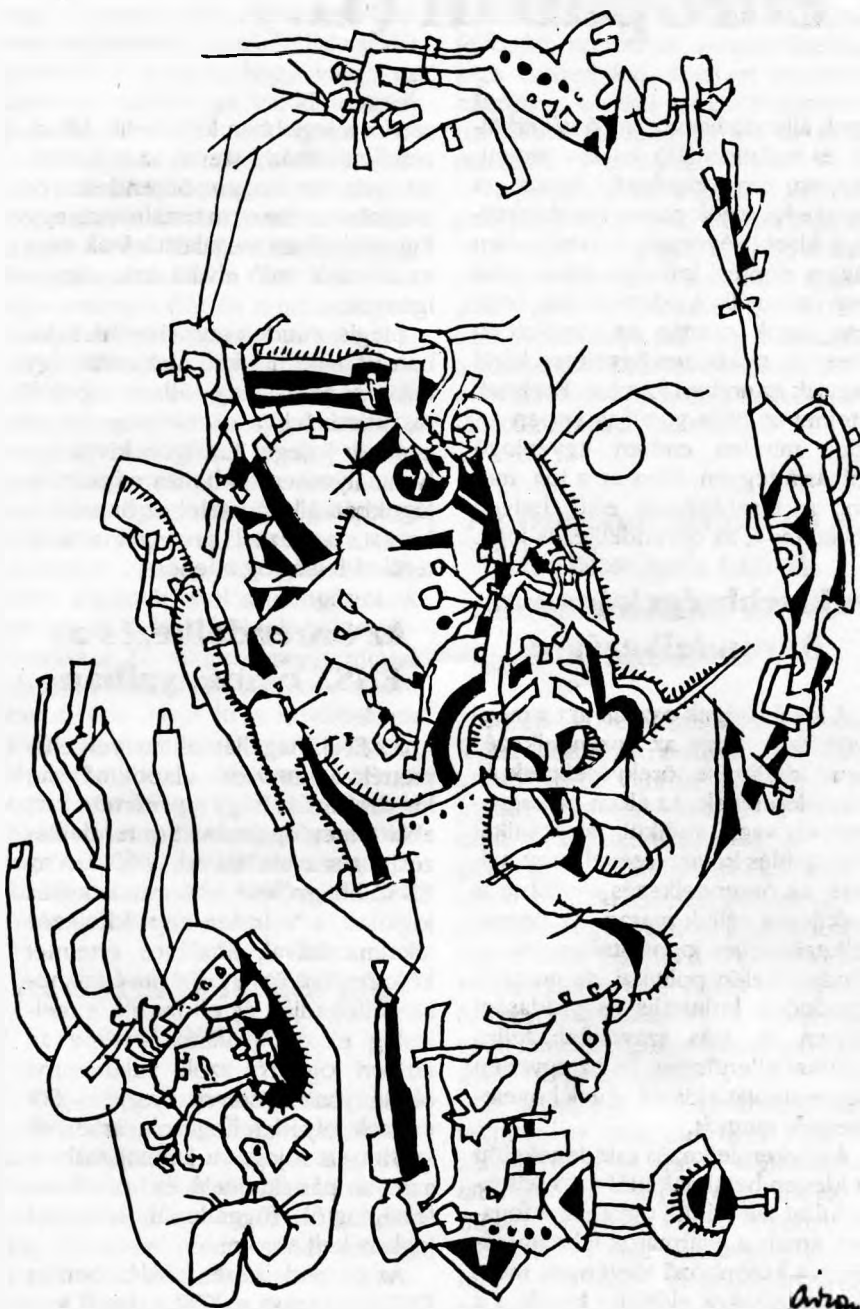
c) *Vegyes autonómia* az előbbi két rendszer kombinációja. (...)

A kisebbség szempontjából az előbb említett valamennyi autonómiamodellnek az a hátránya, hogy az állam valamiféle engedményként nyújtja a kisebbségnek. Ezek a jogok tehát nem a kisebbség természetes jogaként jelennek meg. Az állam területi egységének szempontjából ez előrelátó megoldás.

3. A konföderáció:

– Ez a modell a svájci kantonrendszer példáját követi, s a nemzeti kisebbségeknek és nemzeti csoportoknak a legszélesebb önállóságot biztosítja. A kisebbség által lakott területen olyan független alakulatok kialakítását vetíti előre, ame-

Arany 84

lyek az államnemzet hasonló alakulataihoz, esetleg a többi nemzetiség területi alakulataihoz szövetségi formában kapcsolódnak.

Ennek a megoldásnak esetében felmerül a további nemzetiségek tagjainak védelme, akiket – a svájci példa szellemében – ugyancsak saját önkormányzat illet meg, beleértve a konföderációból való kilépés jogát is. Ez a megoldás a politikai érettség magas fokát, a kölcsönös

nemzeti türelmet és az egy államban való közös élet óhaját tételezi fel. Nagy szerepük van emellett a gazdasági kérdéseknek is. Svájc német, francia és olasz kantonjai közvetlenül határosak a német, francia és olasz nemzettel, de olyan törekvések, hogy ezek az azonos nyelvű szomszédokkal egyesüljenek, soha nem bukkantak fel.

4. Nemzetközi felügyelet alá helyezés:

Ez a modell már feltételezi Európa majdani régiókra osztását, amelynek keretében a határok fokozatosan elveszítik mai fontosságukat. Itt olyan két vagy több államnemzet által lakott terület peremén kialakítandó territóriumokról van szó, amelyek vagy nemzetközi vagy összeurópai ellenőrzés alatt állnának, igen magas szintű önkormányzattal rendelkezének és a pénzügyi, adóügyi és gazdasági területen korlátolt, a kultúra, a szociális és iskolaügyi területein pedig teljes szuverenitással rendelkezének.

Ennek az elvnek a szlovák viszonyokra való alkalmazása például azt jelentené, hogy Dél-Szlovákia, illetve annak többségében magyaroktól lakott része európai felügyelet alatt álló önálló territóriumot alkotna, amelyet Szlovákiával a közös pénzügy, hadügy, külpolitika és természetesen a gazdasági érdekelttség kapcsolná egybe. (...)

Mindenesetre bele kell nyugodni abba, hogy a fejlődés valamennyi tapasztalható előjele alapján a XXI. század államának más lesz a lényege, mint a nemzetállam XIX. századi eszménye. A nemzetiségi kérdések megoldásának előfeltétele a politikai szabadság, a törvény előtti egyenlőség, a hatalom birtokosai részéről pedig a jogok garantálása valamennyi polgár számára mindenfajta megkülönböztetés nélkül. (...)

FRANTISEK BRAXATOR

(a Kanadában székelő Szlovák Világkongresszus Politikai Bizottságának vezetője.)

Rafael Muñoz Palacios SJ

Kisebbségek Európában (II.)*

A politikai megoldás

“Kisebbségek Európában (I.) Problémák és megoldások” című cikkünkben egy sor kérdést vetettünk fel a kisebbségek státúmáról, ill. politikai szerepéről. A dokumentumok, melyekre e vonatkozásban utaltunk (az Arfe- és a Stauffenberg-beszámoló), megerősítették a kisebbségek jogait, és hírül adták egy charta kidolgozását. Az Európa Tanács CLARAE-bizottsága, az Európa Parlament bizottságával tartott ismételt eszmecserehez kapcsolódva, megállapodással egybekötött chartát tett közzé, melyet a tagállamoknak kell aláírniuk, hogy annak jogerős érvényt kölcsönözzenek. Mindazonáltal továbbra is az államokra hárul, hogy területükön a kisebbségek jogait szavatolják. A felsorolt szövegekben kimondottan vagy burkoltan utalnak az Európa Tanács, ill. az Európa Parlament egyéb dokumentumaira, amelyek egy fajta politikai modell körvonalait tartalmazva serkentik a kisebbségek problémájának jobb megoldását Európában.

Ezzel a kisebbségi jogok megvalósítását igyekeznek elérni. Egyúttal és mindenekelőtt a valódi alapproblémára utalnak: arra a tényre, hogy a kisebbségek politikai képződmények, és mint ilyeneknek, részesülniük kell a hatalomban, legalábbis saját dolgaikat illetően. A kisebbségek problémája valójában arra vezethető vissza, hogy kisebbségi mivoltuk miatt politikai szinten figyelmen kívül hagyják őket. A kisebbségi jogoknak csupán kinyilvánítására szorítkozó megoldások az államok “jó akaratára” bízják e kérdést. Ám a legjelentősebb európai szervezetekben e

jogok állandó hangoztatásának erkölcsi és tudatformáló hatása semmiképpen sem vitatható. Persze, a kisebbségi jogok pusztá meghirdetése, a kisebbségeknek a hatalomban vagy a döntési folyamatokban való részvétele nélkül, oda vezethet, hogy eme jogok csupán az elméletben léteznek, miközben figyelmen kívül hagyják az emberi jogokat. Ezeknek értelme és célja végül is éppen az, hogy minden embert egyenjogú polgárrá tegyen. Mert az a jog, melyet a kisebbségek első helyen követelnek, az önrendelkezés joga.

A kisebbségek joga az önrendelkezésre

A kisebbségek osztják azt a meggyőződést, hogy az önrendelkezés elemi kifejezése törekvéseiknek és követeléseiknek. Az állam beleegyezésével vagy anélkül, a politikai elkülönülés követelésével vagy nélküle, az önrendelkezés továbbra is elsődleges céljuk marad. Az önrendelkezés teljes jogosultságot jelent, mindenekelőtt politikai, de magától értetődően kulturális és gazdasági szinten is. Más szavakkal: teljes politikai ellenőrzést. Ez az egyetlen eszme alkotja a kisebbségek követeléseinek magvát.

Az önrendelkezés mindenekelőtt az idegen hatalmak alól való felszabadulást jelenti. Ez ugyanaz a fogalom, amely a gyarmatok felszámolásakor a különböző törvények megfogalmazásakor előtérbe került, s a geopolitikai viszonyok teljes átalakulásához vezetett. Az önrendelkezéssel egy időszakos kisebbségei az állami hatalomra és annak állandó gyakorlására törekszenek, mivel a “nép” az államhatalom végső és azt legitímáló birtokosa. A nép önrendelkezésével nyerheti el függetlenségét, szövetkezhet szabadon egy független állammal, vagy beilleszkehdhet abba; más szavakkal, szabad döntése szerint választhatja meg azt a politikai formát, amelyben érzése

szerint a legjobban képviselik. Mindamellet néhány szerző azon a véleményen van, hogy az önrendelkezés megkövetelése nem tartalmazza egy független állam megalakításának vagy az államtól való elválásnak a jogos igényét.

Mégis, minden kormánynak valóban képviselnie kell alattvalóit. Így hát a népeknek egy államon belüli diszkriminációja a kormány reprezentatív jellegét hatályon kívül helyezi. Ilyen esetekben a népeknek jogukban áll követelni az önrendelkezést, az ezzel érvényét veszítő területi felségjog ellenére.

Az önrendelkezés az ENSZ okmányaiiban

Az ENSZ tagállamai, melyek elismerték a szervezet alapokmányát, kinyilvánítják, hogy egyetértenek az abban megfogalmazott önrendelkezési jog szavatolásával. 1960-ban az ENSZ közgyűlése az önrendelkezés jogának, a “minden nép” kifejezés alkalmazásával, általános értelmet kölcsönzött. Ezt a jogot ma általánosan elfogadják és elismerik, s mellesleg ez az általános érvény az emberi jogokról szóló valamennyi okmányban ismertetőjegy. Sőt vannak olyan felfogások, amelyek szerint ezt a jogot a jus cogenshez, azaz a pártakarattól és az állami felségjogtól függetlenül kötelező joghoz kell sorolni.

Az önrendelkezés kérdésében az ENSZ felfogása a XIX. századi jogi előírások példaira támaszkodott, amelyek egy “nemzet” állammá való átalakulásakor mértékadóak voltak. A nemzeti államot, vagy az egyetlen nemzetiségű államot, etnikai és kulturális egyeneműsége alapján eszményi államnak tekintették. A politikai elméletekben ezt a modellt a demokrácia legelőnyösebb mintájának tartották.

A polgári és gazdasági jogokról szóló ENSZ-egyezmények vitát váltottak ki a “nép” (az önrendelkezés

* (A cikk első részét lapunk 9. számában közöltük.)

jogbirtokosa) fogalmával kapcsolatban. A vitatott kérdés a következő: a polgári jogokról szóló egyezmény 27. cikkelyében említett kisebbségek részei-e az ugyanezen egyezmény 1. cikkelyében szereplő "népeknek", idegen uralom alatt álló népekről van-e szó itt csupán, vagy szuverén államokról is egy nép vagy egy nemzet részéről? Felvetődik továbbá a kérdés, hogy vajon az önrendelkezés joga valódi emberi jog-e?

A "nép" fogalmának alkalmazásával az ENSZ az azzal összefüggő nézeteltéréseket is bevitte az okmányokba. Az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának és a fent nevezett egyezményét felelős munkacsoport elnökének felfogása szerint az 1. cikkely alapján a nép az önrendelkezés jogának birtokosa, míg a 27. cikkelyben a kisebbségek tagjaira utalnak, akik javára néhány külön jogot ismernek el. Eme értelmezés szerint az egyezmény hangsúlyozza a különbséget a "nép" és a "kisebbség" között. Más szakvélemények eltérnek ettől a felfogástól. A népek és a kisebbségek összekapcsolása a 27. cikkely megszorításai alapján túlzottnak látszik. De ez semmi esetre sem zárja ki a kisebbségek jogát az önrendelkezésre: hogyan tételezhetjük fel valójában, hogy egy egész népnek joga van az önrendelkezésre, míg abból egy részt ettől a jogtól megfosztanak? Ez a rész így korlátozottabb jogokkal rendelkezik, mint az egész nép.

Az önrendelkezés joga emberi jog

Az egyezmény elfogadását megelőző viták során megkockáztatták azt a kijelentést, hogy az Egyesült Nemzetek alapokmányában a népek önrendelkezésére vonatkozó elismert jog esetében nincs valódi emberi jogról szó, és emiatt ez az egyezmény sem tekintendő az emberi jogokról szóló szerződés részeként. Mások eközben ezt a jogot elengedhetetlen feltételnek tekintették ahhoz, hogy maradéktalanul éljenek az emberi jogokkal, azaz a charta minden más emberjogi előírásainak az előfeltételének minősítették. Ramscharan nézete szerint az önrendelkezés joga egyéni és kollektív szinten egyaránt emberi jog, hasonló okok alapján, mint azt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 21. cikkelyében felsorolják. VI. Pál pápa

szerint az önrendelkezés alapvető alkotóeleme a békének.

A fejlődéshez való jog keretében az önrendelkezés joga egyébként az autonómiára való megalapozott igényhez, ill. a polgári és politikai függetlenség, valamint az idegen népek uralma alóli felszabadulás jogához tartozik. II. János Pál pápa felfogása szerint az önrendelkezés joga emberi jog, amelyet minden hátrányos etnikai megkülönböztetés nélkül szabályszerűen ki kell mondani és óvni kell.

II. János Pál azt a nézetet képviseli, hogy az önrendelkezés joga a "nemzetet" is megilleti, melyet az emberek elsősorban kultúrájuk alapján összetartozó közösségének tekint. A Szentatya számára a nemzet a kultúrájáért és általa létezik. Ebben a kultúrában találja meg szuverenitásának megalapozását. (...)

Az önrendelkezés és a kisebbségek tanulmányozásának következményei

Az első következtetés számíthat a legfontosabbnak: a népek jogai világosan körül vannak határolva, a jogbirtokos, más szóval "a nép" mint olyan, azonban nem. A "népek jogai" (Völkerrechte) kifejezés olyan politikai rendszer beható vizsgálatához egyenletit az utat, amelyben jobban tisztelik a népek törekvéseit, s jobban érvényesítik az emberi és csoportjogokat. Ez a kifejezés ezért mintapéldaként tekinthető egy ilyen vizsgálat során.

A népek jogainak érvényesítését tekintve az önrendelkezés joga – alapjában véve annak legkonkrétabb formája – a gyakorlatban eszményi, hatástalan jognak bizonyult. Az ENSZ és más nemzetközi fórumok mérvadó tárgyalópartnerei valójában maguk az államok. Ezen felül az államok gondoskodnak a jogok gyakorlásáról. Ezek, magától értetődően, saját védelmükre a fentebb említett megelőző intézkedéseket hozták. Emiatt igen nehéz feladat az ott említett "népek jogának" átalakítása hiteles, gyakorlatilag elismert és hatékony jogokká. Az államok másfelől a népeket jogaikra nézve egy állam összlakosságával teszik egyenlővé, s a kormányt bízzák meg az államon belül a jogok konkrét megvalósításával. A kisebbségek

jogaival összefüggő normák nyilvánvalóan végesek. Nem akadályozható meg általuk a népcsoportok semmiféle kikényszerített alkalmazkodása vagy beillesztése, ami pedig éppenséggel e közösségek létét és azonosságát veszélyezteti. Hogy a kisebbségeket hatékonyan lehessen védelmezni és jogaikat gyakorlatilag támogatni, nem az önrendelkezési jogból, hanem az emberi jogok normáiból kell kiindulni. Egyébként is, a népek jogainak gyakorlatában időközben mindinkább a szuverén államok különböző kategóriáit állítják fel. Mint már jogosan említettük, az ENSZ eközben nem sértette meg a meglévő államokat, és az elszakadásra való jogot gyakorlati okokból felfüggesztette.

Egy lehetséges politikai modell

Arendt Lijphart a demokrácia biztosítására politikai modellt javasol a megosztott társadalmakban (mélyen megosztott társadalmak nem lehetnek demokratikusak), azaz mindenhol, ahol ritkaságszámba megy az egyenlőség és az egyetértés. Ez a politikai–demokratikus modell valódi részvételt tesz lehetővé a kisebbségeknek a hatalomban. Alkotója ezt Johannes Althusius kifejezése után (XVII. század) a "koasszociatív demokráciának", azaz együttes, társulási demokráciának nevezte. Íme lényeges vonásai: 1. Koalíció révén részvétel a hatalomban; 2. Autonómia; 3. Választójog a kisebbségnek;

4. Arányosság. A hatalomban valamennyi csoport részvétele úgy van biztosítva, hogy a társadalom minden jellemző és egyértelműen azonosítható csoportjainak vezetői koalíciót alkotnak. A demokratikus, a "többségi szabály" uralta rendszerekben a többség a hatalom, miközben a lakosság többi része az ellenzékben abból ki van zárva. Ez a szabály mégis csak akkor nevezhető demokratikusnak, ha a többség és az ellenzék közötti választóvonal nem merev, azaz ha valamennyi csoportnak alkalma van a választási urnák révén a végrehajtó hatalomra jutnia. Eszerint alapfeltétel egy bizonyos váltakozás. Ha mégis merev választóvonal alakul ki, akkor a kisebbség mindig ki van zárva a hatalomból. A demokrácia fogalmának mégis az első – és legfontosabb – jelentősége a döntési folyamatokban való részvétel. Látszólag abban áll az egyetlen lehetséges demokratikus rendszer, hogy valamennyi többségi és kisebbségi csoport koalíciója révén, viszonylag tartós alapon, mindenkinek lehetősége van részt venni a kormányzásban.

A kisebbségi csoportoknak eközben saját dolgaikban tudniuk kell dönteni. A föderális politikai rendszerek elméletében és politikai gyakorlatában számtalan állam magas szinten biztosítja a kisebbségeknek ezt az önállóságot.

A kisebbségek vétőjogának csak akkor kellene érvényesülnie, ha az eldöntendő dolgok azok alapvető érdekeit érintik. Ez a jog megfelel a demokráciák nagy részében érvényes normáknak, ahol az egyszerű

többség nem elegendő az állam alkotmányának megváltoztatására. Az a kérdés, hogy milyen határozatok essenek a vétő alá, igen nehéznek bizonyul.

Az arányosság végül kirívó ellentétben áll a "többségi szabály" uralta demokráciákkal. A demokráciák választókerületei, amelyek a westminsteri modellen nyugszanak, viszonylag egyenjogúak. Az arányos választási rendszer logikus következménye ennek az alap gondolatnak, amelyet a nem területi csoportokra alkalmaznak. A többség által kormányzott demokráciákban a kisebbségek képviselőit a szociális szolgáltatások területén és a közpénzek elosztásában el kell ismerni, a hátrányos megkülönböztetést elkerülni. A kisebbségek egyenrangúságához a legbiztosabb garanciának az arányosság látszik.

Ezt az Arendt Lijphart által javasolt modellt jelenleg néhány országban sikerrel alkalmazzák. Nezetünk szerint ez ösztönzőesként hasznosítható a kisebbségi problémák megoldásának keresésében.

Európa politikai választása

Az európai intézmények dokumentumai versengenek "Európa ún. politikai választásával", mely az európai egység megvalósítását jelenti a nyelvi, kulturális és egyéb sokféleség fenntartásával. A különbözősége, az európai emberek és Európa azonosságára szóló jognak érintetlennek kell maradnia. Ez a sokféleségben megvalósuló egység mindenképpen lehetséges, mivel Európa politikailag kellő mértékben egynemű: demokratikus eszményeiben, az emberi méltóság tiszteletében, a türelemben – megannyi kulcselemben a sokoldalúság biztosítására.

Másfelől a sokféleségnek, a nyelveknek, a kultúráknak, a népcsoportok tiszteletének támogatása és

mindannak szavatolása, ami a kisebbségeket erősíti, létüket és fennmaradásukat védelmezi, kedvező hatású, mert hozzájárul az egyén identitásának védelméhez, egyúttal megakadályozva az egység veszélyeztetését, minthogy az államok elismerik a mai határokat és államhatalmokat.

Mégis, a kisebbségekről szóló európai dokumentumokban, melyek haladóbbak, mint az erre vonatkozó, az ENSZ által elfogadott szövegek, nem csak a jogok meghirdetését találjuk, hanem ezen felül növekvő mértékben politikai megoldásokat is, a kisebbségeknek politikai státutumot javasolva, amely számukra növekvő részvételt biztosít a politikai hatalomban. Hogy megismerhesük ezt az európai okmányokban kirajzolódó politikai modellt, egész halom szöveget kell figyelembe vennünk, nem csak a kifejezetten a kisebbségek problémájával foglalkozókat, bár a tekintetbe veendő okmányokat szinte hiánytalanul felsorolja a kisebbségekről szóló dokumentáció.

Az Európa Tanács CLARAE-bizottságának alapokmánya

E bizottságban kidolgozott alapokmány csupán a "kisebbségi és regionális nyelvek"-et érinti. Megalkotásához a CLARAE-bizottság többszöri eszmecserét folytatott az Európa Parlament bizottságaival. Mivel az Európa Parlament által megígért alapokmányt rövid időn belül nem alkothatták meg, és a kisebbségek dolgában sürgősen világos állásfoglalásra volt szükség, a CLARAE-bizottság elhatározta, hogy megelőzi ezt az alapokmányt. Mint már említettük, ez a charta csupán a "kisebbségi és regionális nyelvek"-re vonatkozik, és semmi különbséget nem tesz a tájszólás és a nyelv között. Az ilyen megkülönböztetés egyébként is gyakran inkább a szociálpszichológiai és politikai vizsgálatok eredménye, semmint a tudományos vizsgálatoké. A CLARAE-bizottság nem szándékszik számba venni ezeket a nyelveket, mert ezt a feladatot különösen nehéznek tekinti, és számára csekély jelentőségű. Egy tudományos recenzió 46, egy másik pedig 65 európai nyelvet említ.

A számos szabállyal alátámasztott

alapokmány a nyelvek megővését és védelmét szolgálja a magán- és közéletben, különböző szinteken és minden vonatkozásban.

Jogi értelemben tervbe vették a nemzetközi okmányokban biztosított egyéni jogot a saját nyelv meghatározására és beszélésére. Mivel a nyelvet az alapokmányban bizonyos társadalmi közösség vagy népcsoport egyetlen és egyedüli tiszta kulturális megjelenési és nem kifejezési formájának tekintik, nem szólnak a különböző politikai-szociális vagy etnikai, nyelvi megfontolásokról. Továbbá gondosan elkerülik a kisebbségi csoportok jogainak meghatározását, így fel sem merül a kisebbségek függetlenségének kényes mértéke. A charta továbbá igényt tart rá, hogy elkerüljék az összeütközéseket a "nemzeti nyelvek" terén. Az állam nemzeti nyelvéhez viszonyított egyéb nyelveket nem ellentmondó, vagylagos, ill. kizáró mozzanatoknak tekintik, hanem kiegészítő elemeknek. Az alapokmányban ezért az ENSZ és az európai szervezetek hivatalos okmányainak hagyományos alapelveihez ragaszkodnak, és nem érintik az államok status quo-ját, bár így ebben az esetben a nemzeti nyelvek politikai jelentőségét nyilvánvalóan figyelmen kívül hagyják: az egység és a nemzeti hatalmi túlsúly megvalósítását a nyelvi eszközök és a kulturális egység révén. A nemzeti nyelv rendszerint ritkán fakad spontán mozgalmakból, és így, mint számos határ politikailag dől el.

Újdonság e chartában: ami a nyelvek védelmének és támogatásának gyakorlati szempontjait illeti, bevonják abba a helyi vagy területi hatóságokat, kiemelve e téren funkciójukat és felelősségüket.

Összehasonlítva az előző okmányokkal, e szöveg lényeges alapját alkotják az ENSZ polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya, az emberi jogok megőrzéséről szóló konvenció, valamint a Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányai. Felsorolják az Európa Parlament munkáit is: az Arfe-

beszámolót, a Kuijpers- és a Stauffenberg-beszámoló előkészítését az európai népcsoportok jogairól.

Az Arfe-beszámolóban az egyetlen politikai elem bizonyára az "autonómia" fogalmában keresendő. Politikai modell után nézve a Stauffenberg-beszámoló tanulságosabb kiindulási pontokat kínál. Jelentőségét kibővítenéd, a Bordeaux-i Nyilatkozathoz fűzzük gondolatainkat.

Stauffenberg az alábbi, kizárólagosan politikai tartalmú pontokat a "közösség jogaiban" foglalja össze:

- a kisebbségek saját területre vonatkozó jogigénye;

- jog az állam politikai életében való részvételre, valamint ennek érdekében a politikai pártokba és szövetségekbe való tömörülésre;

- a választási törvényeknek nem szabad sérteniük az arányos választási rendszert a községi, területi vagy országos szinten;

- közigazgatási önállóság községi vagy területi szinten.

Amikor XXIII. János pápa híres *Pacem in terris* kezdetű enciklikájában a kisebbségek problémáját érintette, ideális és normális helyzetnek tartotta, ha a politikai közösségek egybeesnek a nemzeti közösségekkel (számára a kisebbségek nemzeti közösségeket képeztek). Éppen az a tény a kisebbségi problémák alapja, hogy ezek nem esnek egybe. A pápa nem kínál politikai megoldást, de utalása a politikai és nemzeti közösségek egyenrangúságára segít bennünket a már fent említett okmányokban röviden vázolt politikai modellek kialakításában.

1977-ben a helyi közösségeikért felelős európai miniszterek lisszaboni konferenciáján megállapították, hogy egész Európában jelentős decentralizációs törekvések jelentkeznek. Miként a lisszaboni jelentés végkövetkeztetéseiből kiderül, a hatalom körzetesítése és községiesítése feltételezi egymást. A körzetesítés segíti az egységet a sokféleségben, és különböző okokból előfeltétele ez az európai egységnek: a kulturális sokoldalúságot szavatolja, a hatalom és a közigazgatás decentralizálásához vezet, biztosítja a bázisközösségek szolidaritását és a koordinációját, gondoskodik az összetartásról és serkenti a községi élet igényét. Azonkívül az etnikai és kulturális sokféleség elismerésének megfelelő kereteit is jelenti ez. A Bordeaux-i Nyilatkozatban ezeket az indítványokat kivétel nélkül ismét

felvetették és a szövetségi államok példáját említik, amelyekben a regionális szerkezet nem jelenti sem a sokállamiságot, sem nem vonja magával a nemzeti feldarabolódás veszélyét.

Végkövetkeztetés

Ha őszintén alkalmaznák ezt a modellt, akkor az megfelelő keretet kínálhatna a kisebbségek problémájának megoldásához. Így azok valamennyi előnyét élvezhetnék az egész Európa nagyobb egységéhez való tartozásuknak. Ez nem a "nép" fogalmának meghatározásán múlik. Ezenkívül megvalósul az önrendelkezés a nép ama akaratként, hogy részt vegyen a hatalomban, a kisebbségi pártok s a helyi autonómia révén, valamint a hatalom különböző szintjein. Manapság Európának vélhetően a politikai egységen túl komolyabban kell foglalkoznia egy regionális geopolitikai térkép kialakításával, hogy megfeleljen azoknak a kulturális és évszázados antropológiai realitásoknak, amelyek állandó összeütközések vagy legalábbis mély elégedetlenség okai voltak. A CLARAE-bizottság chartája arra irányul, hogy a kulturális tényként tekintett nyelvi sokféleség hangsúlyozásával minden európai a jelenkorban is otthon érezze magát Európában, hogy bárkinek elismerjék, védelmezzék azonosságát és személyiségét, s hogy az egység valósággá váljék.

(Kbim Antal fordítása)

Új kísértet

A kettéosztott Európa réme kísért, továbbkísért. Jalta szelleme itt lebeg a fejünk felett. Csak illúzió, önámítás, hogy az alku – melyet rólunk kötöttek, de nélkülünk, s melyért nemcsak Kelet, hanem a Nyugat épp úgy felelős – összeomlott. Nem, sajnos, nem omlott össze. Legalábbis eredményeiben nem. Két egymástól szomorúan elkülönülő Európa van, két pólus, két teljesen külön világ, melyek között óriási a feszültség, szinte áthidalhatatlan a különbözőségük. S ebből a feszültségből, ha a világ idejében nem próbál hatékonyan cselekedni – amíg lehet még –, hatalmas robbanások keletkezhetnek: Akár lángra lobbanhat az egész földkerekség! A fegyverek, melyek ma még csak regionális zónákban dörögnek, kiterjeszthetik pusztító hatalmukat oda is, ahol most csend van, béke van, jólét van. A "kommunizmus kísértete", mely hajdan oly pozitívan befolyásolta a világ "másik", szerencsésebb részének alakulását: az önmagában való megújulásra, a minden képzeletet felülmúló fejlődésre ösztönözte, most mint rém, visszajár, pusztít, bomlaszt, "számon kér". A megalázott, meggyötört népek kérdőn tekintenek ama másik féltekén élő szerencsésebb, boldogabb testvéreikre: Nem segítetek? Joggal érzik úgy, hogy ők nem felelősek sorsukért, nem tehettek arról, hogy az emberiség történetének egyik legszörnyűbb rendszere telepített rájuk, s gyilkolta, pusztította, gyalázta, félelemmel és rettegéssel töltötte el őket. Míg a mások épültek, építettek, nekik a szenvedés volt a részük, a megalázottság, a meggyötörtség.

S most?

Ott maradtak, ott maradnak a történelem kínpadára feszítve tovább is. Mert az idő pillanatnyilag is ellenük dolgozik. Az embertelen rendszerek bűneit nekik kell kikopálniuk! És ezek a bűnök hatalmasak! A függőségből fejüket csak alig emelő szerencsétlen népek egymással találják szemben magukat! A történelem egyik leghatalmasabb, de legszörnyűbb gyamatbirodalma megaláztatásukban szembe is állította, egymás ellen is hangolta őket. Ott van Hegyi Karabah példája, a Jugoszláv példa, vagy akár Erdély példája! És mindenek felett: ott vannak az össze-roppant, összeomlott gazdaságok, az éhező milliók, a kilóköttek, kitesztítottak, és a hatalmassá növekedett elégedetlenség. S mindenek felett az elszomorító felismerés – mint a bukott világrend megmáshíthatatlannak látszó következménye –: most is, a régi eltűnése után, az egykori rend kiszolgálóinak, volt fenntartóinak a "jó". A nomenklatúra, a talpnyalók, az elvtelenül törtető hada – mely egykori politikai hatalmat részben gazdasági hatalommá formálta át – ismét felül van.

A meggyötörtek, megalázottak kinszenvedése tovább tart, s a remény, a reális vágya annak, hogy "legyen vége már, legyen béke már", mind-mind távolabb és távolabb ködlő ábránd! S amikor minden népnek oly hő álma, reménye az Egységes Európa, ahol eltűnnek a fölé- és alárendeltségi viszonyok, ahol az eddig elmaradott, fejlődésben visszamaradott népek is felzárkózhatnak a Nyugathoz, a fejlettebb

másik félhez, a megosztottság veszélye nem szűnik, hanem tovább mélyül, hatalmasodik.

A felszabaduló népekben, melyeket eddig az internacionalizmus maszlagával aláztak, gyötörtek, pusztítottak, taszítottak ki, elementáris erővel tör fel a nemzeti érzés eltorzult változata, a nacionalizmus. A nacionalizmus, amely újból győletet hoz, népeket állít szembe egymással, újabb hatalmas véráldozatoknak lett és lesz a forrásává. Csoda-e hát, ha az értelem helyett újra az érzelmeké, a józan érvek helyett az erőszaké, a közeledés helyett az egymás ellen való fordulása a szó!

Az annyi milliók óhajtott demokratizálódás helyett egy újabb rém, a fasizmus veszélyével találja szemben magát az emberiség.

Az egész Európára leselkedő veszély nem ködkép, hanem égető realitás. Jugoszláviában fasizmus van, minden képzeletet felülmúló vadsággal aratnak a gyűlölet fegyverei. Románia elképesztő meredekséggel halad ugyancsak a fasizmus felé. A demokratikus erők képtelenek megállítani az erőszak bajnokait szélsőséges szándékaikban. S hogy a Szovjetunió országaiban lázongó katlanná alakulhat az egész keleti félteke, valószínűnek látszik... Számot kell hát vetnie a világnak azzal, hogy a dolgok maguktól nem oldódnak meg. Csak az egész emberiség összefogása akadályozhatja meg azt a fordított folyamatot, mely a demokrácia vívmányainak általánossá válása helyett ismét az erőszak erői előtt nyitja meg az utat.

Erdély – Európa egyik válsággó-

arom

ca, ahol a robbanásveszély rendkívül erős. Ami ott történhet, az egész magyarság sorsát veszélyeztetheti. Magyarország sorsát is, mely szomszédai révén egyike a legkritikusabb helyzetben levő országoknak. Nem várhat tétlenül! Még van helye a kezdeményezésnek. A keleti tömb összeomló gazdasága révén ki van szolgáltatva a Nyugatnak. Oda kell hatni, hogy ismerje fel a Nyugat, ebben a felforduló világban egyetlen lehetőség a teljes káosz elkerülésére: még idejében meg kell változtatnia a világnak a kis népekhez való

viszonyulását. Érvényt kell szerezni a még soha el nem ismert kollektív jogoknak! Tarthatatlan állapot az egyes kis népek jogfosztottságának a további fenntartása. Mert nyugtalanságot, feszültségeket szül. Meg kell alkotni, ki kell nyilatkoztatni, az egész földkerekség tudomására kell hozni a Népek Chartáját, amelynek legfontosabb tételei ezek lennének: Minden nép egyenlő. *Minden népnek természetes joga a létezés, identitásának megőrzése, kultúrájának ápolása! És: joga van saját sorsának a meghatározásához!*

Ha ezt elfogadná a világ, le kellene tenni bizonyos beidegződött, a jelenlegi állapotokat konzerválni akaró politikai alapelvekről, mint amilyen a belügyekbe való be nem avatkozás, a határok sérthetetlenségének a már meghaladott, de még ma is állandóan hangoztatott elve. Ezek az elvek adják az erőszak fegyverét a nagyok kezébe, hogy a kicsiket megfosszák önmaguk sorsának a meghatározása jogától.

Napirenden van a világ újrendeződése. Az emberiség józanságán múlik, hogy ez milyen mértékben tud végbemenni nagyobb robbanások nélkül. Ha sikerül megadni a népeknek azt a lehetőséget, hogy maguk döntsenek a saját sorsuk felől – nem erőszakkal, hanem a népakaratnak egy adott, nemzetközi jogrendszerben rögzített törvényességi keretein belüli érvényre juttatásával – ez a veszély nagymértékben enyhülne. Csak így lehet útját állni az erőszak elhatalmasodásának.

Korunkban két tendencia találkozik. A szabadságot megízlelt népeknél kibontakozóban van az integráció folyamata. Ama új határok – ha a demokratizálódással, az igazi szabadság megvalósulásával jönnek létre – úgyis elvesztik fokozatosan a népeket egymástól elválasztó szerepüket. Létük többnyire formális lesz, de olyan formalitásként kell a világnak tekintenie őket, melyek levezetői lesznek a nyugtalanságoknak, feszültségeknek, s megakadályozói az emberiségre zúduló újabb szenvedéseknek.

GAZDA JÓZSEF
(Kovácszna)

Méregcsepegtetés

“A magyar nyilvánosságban meglehetősen sűrűn bukkannak fel a román sajtóra vonatkozó cikkek, utalások, érvek. Ezeket azonban eredetiben jobbára csak azok a Romániából áttelepült értelmiségiek olvashatják, akiknek jól megfontolt érdekeik fűződnek ahhoz, hogy a magyar közvélemény a Romániában uralkodó (s valóban az elviselhetőség határát súroló) viszonyokat elviselhetetlennek lássa (hiszen ha nem lenne ilyen, akkor eljövételük is könnyen árulásnak, de legalábbis hűtlenségnek minősülhetne). A román nyilvánosságról így meglehetősen egyoldalú kép alakult ki, holott a román álláspontok ismeretének nagyon is súlyos a tétje.” *Beszélő, 1991. december 21.*

Az idézett szöveg a következőket állítja:

1. a Romániában uralkodó viszonyok nem elviselhetőek, csak az elviselhetőség határát súrolják;

2. a Romániából áttelepült értelmiségiek hamisan tájékoztatják a magyar közvéleményt, mert az elviselhetőség határát súroló viszonyokat elviselhetetleneknek tüntetik fel;

3. az áttelepülteknek “jól megfontolt érdekeik fűződnek (kijelentő mód = így van) e tevékenységükhöz, hiszen ha a viszonyok nem lennének elviselhetetlenek, “eljövételük is könnyen árulásnak, de legalábbis hűtlenségnek minősülhetne” (feltételes mód, ható ige = így is mondhatnók, ha akarnók, de nem mondjuk, mert jó emberek vagyunk).

Legszívesebben nem is foglalkoznék a Beszélőben megfogalmazott hamis állításokkal, az “áttelepül-

tek” becsületét beszározni szándékozó vádakkal, de mivel az utóbbi időben egyre gyakrabban csepegnek ki hasonló “megállapítások” anyaországi és romániai magyarok tollaiból, úgy vélem, meg kell kísérelni némi fényt deríteni a nem kevés fáradsággal kreált sötétségben.

Milyenek is a Romániában uralkodó viszonyok?

A beszélő az idézett szöveggel egy sepsiszentgyörgyi újságíró, *Bíró Béla* két írását “fejelte” meg: *Egy csöpp méreg* (sajtszemle); *Van-e magyar irredentizmus?* (esszé). A két tisztes írás a legcsekélyebb mértékben sem jogosíthat fel senkit arra a megállapításra, hogy az áttelepültek félretájékoztatják a magyar közvéleményt. Idézzünk két szövegrészt az esszéből: “Nos, azt elismerni, hogy a román nacionalizmus még a magyarnál is hajlíthatatlanabb, a román értelmiség oly mérvű önrevízióját igényelné, melyre az ez idő szerint képtelen”. “A román politika egésze az önbeteljesítő profécia-közismert csapdájába hajszolja magát. Ha a többség következetesen irredentának minősít egy kisebbséget, s e vádra alapozva mindent megtesz e kisebbség szellemi, anyagi, sőt fizikai megsemmisítése érdekében, e kisebbség számára nem engedélyez más lehetőséget, mint az irredentizmust”.

Úgy vélem, nincs az az áttelepült, aki ennél sötétebbnek látná a viszonyokat.

De elviselhetőek? Nyilván igen, mert vannak magyarok Romániában, s nem is kevesen. A börtönt is el lehet viselni, s mint a túlélők bizonyítják, a haláltáborokban uralkodó viszonyokat is sokan elviselték... Akik nem tudták elviselni, meghaltak? A magyarok, akik úgy érzik, hogy a romániai viszonyokat nem tudják elviselni, kivándorolnak, áttelepülnek vagy felakasztják magukat... Hogy ki mit tud elviselni, azt két tényező határozza meg: az illető személy fizikai és lelki alkata, valamint az, amit el kell viselnie.

Rettenetes dolgokat produkált a kommunizmus 40 éve Romániában. Nemcsak a deportáltak, elítéltek és meggyilkoltak milliós tömegére gondolok, hanem arra a szörnyű torzulásra is, amelyet az emberi tudatban okozott. Ahogyan ma tapasztaljuk – sajnos – maradandóan. Aki életben akart maradni, csak kétféle magatartás között választhatott: vagy a hallgatásba, a passzivitásba menekült, vagy együtt üvöltött a farkasokkal. Az első magatartásforma tisztes volt, de keveset vagy éppen semmit sem eredményezett. A második utat többnyire az választotta, aki mindenáron érvényesülni akart, vagyis tekintélyt, kényelmes és jól fizetett munkahelyet akart magának biztosítani. De olyanok is voltak – nagyon kevesen –, akiket képességeik kényszerítettek erre az útra. Ki kellett bontakoztatniuk tehetségüket, hogy hasznára lehessenek a közösségnek, amelyből származtak. Szomorú, de ki kell mondani: azok között, akiknek karrierje (?) az ötvenes-hatvanas években indult, talán egyetlen olyan személyiség sincs, aki le nem tette volna a maga obulusát a gyalázatosság asztalára. Nem lehetett másképpen.

De amit el kellett viselni, az sem volt ugyanaz minden erdélyi magyar számára. Voltak, akiket származásuk, múltjuk már eleve sikertelenségre, nyomorra, vagy éppen börtönre kárhoztatott. Mások karriert futottak be pusztán származásuk, családi összeköttetések révén. Voltak, akiket azonnal felfofozott a szekus vagy a milicista, másoknak előre tisztelegtek a hóhérok. Voltak, akiket megkínóztak vagy éppen agyonverték a börtönökben és a haláltáborokban, voltak, akik öngyilkosságba menekültek. És voltak olyanok is, akiket mindez csöppet sem zavart... Bőségben éltek és “köztiszteletnek” örvendtek. Vidáman irányították vagy dicsőítették a “szocializmus építését”.

Senkit sem szeretnék bántani. Ezeket a tényeket meg sem említeném, ha ezek az emberek vagy haszonélvező utódaik nem prédikálnának ma liberalizmusról, humanizmusról, sőt a szülőföld (nem hazza!) szeretetéről a megnyomorítottaknak. Ha többnyire nem ők lennének azok, akik vádolnak. Ha nem csatlakoznának hozzájuk olyanok, akik nemigen tudják, mit tesznek.

Kit vagy mit árultak el az áttelepült értelmiségiek? Az erdélyi

magyarságot? Kikhez lettek hűtlenek? Az otthon maradottakhoz?

Az erdélyi magyarság nem valami külön kifejlődött kulturális vagy politikai "entitás", nemzetiség vagy etnikum, hanem a magyar nemzet levágott, elszakított része. Lehet játszani a szavakkal, ezt a játékot piszkos céllal is lehet űzni, a valóságot azonban nem lehet meghamisítani, csak megváltoztatni. Erre menne ki a játék?

A Romániához csatolt területeken élő magyaroknak nem volt, s még nincsen identitásavara. A román államhatalom 74 év óta mindent megtett, hogy ezt az identitástudatot lebontsa, megsemmisítse. *Az erdélyi magyarok árulója az, aki magyar létére segédkezett nyújtott ehhez a mesterkedéshez, büllen az lett hozzánk, aki ebbe beletörődött.* Magyarországon vagy Erdélyben. Nem hiszem, hogy ezeket az embereket az áttelepült értelmiségiek között kellenek keresgélni.

Végezetül: az áttelepült értelmiségieket a "magára hagyás" meséjével sem lehet beszennyezni. Az "otthon" maradottaknak nem az áttelepülések ártnak, hanem a valóságtól elrugaskodott elméletek és utópiák, amelyek segítségével – miért ne mondanók ki – tudatosan vagy öntudatlanul ismét megkísérik elszigetelni, eladni az erdélyi magyarokat. Mindeme világmegváltó elméletek közül helyszűke miatt csak egyet említek meg. Íme egy utópia:

Eszertint térségünk rákfenéje az újjászülető, irracionális nacionalizmus. Ez jellemzi mind a többséget, mind a kisebbséget közösségeket. A megoldás: barcolni kell mind a többséget, mind a kisebbséget nacionalizmus, illetve mindkét közösség "szélsőségesét" ellen. Ha legyőzzük a nacionalizmust, csatlakozhatunk a demokratikus, a nacionalizmuson immár túljutott Európához. Erdélyre alkalmazva: a magyar nacionalizmus sem jobb a románnál. Kisebbségi sérelmeket bangoztatva, jogokat, sőt autonómiát (!) követelve fokozzuk a román nacionalizmust,

és így megnehezítjük a román nacionalizmus ellen küzdő román értelmiségiek helyzetét. Sőt: a nacionalizmuson már túljutott személyiségeket akár el is vadíthatjuk magunktól, ha a sajtóban, a nemzetközi kerekasztalokon a magyarok rendszerint csak a román nacionalizmusról beszélnek, míg a román értelmiségiek többnyire saját nemzetük körében maradván elemzik ezt a jelenséget.

Szépen hangzik. Csakhogy a nacionalizmus mindig létezett a XVIII. sz. óta, legfeljebb kendőzték, s a kisebbségek torkára forrasztották a szót. Európa (Nyugat) még nem jutott túl a nacionalizmuson. Lásd: írek, baszkok, katalánok, korzikaiak, dél-tiroliak stb. *A magyar (még kevésbé a kisebbségi magyar) nacionalizmus jelenleg nem nyomorgat más népeket!*

A határok újrarajzolása a kialakult körülmények között nem a legjobb megoldás. Nem azért, mert hinni lehet a dáko-román származás képességében, vagy mert igazságtalan lenne egy olyan területrendezés, amelynek következményeként megközelítőleg ugyanannyi román kerülne Magyarországra, mint amennyi magyar maradna Romániában, hanem mert egy ilyen határrevíziót még számunkra kedvező körülmények között sem lehetne erőszakmentesen megvalósítani. Optimális megoldás lehetne, ha az erdélyi magyarság korlátozná a maga önrendelkezési jogát (kulturális, területi autonómia, önkormányzatok), a román állam pedig korlátozná a szuverenitását (feladná nemzetállamiságát). Így el lehetne kerülni a legrosszabbakat.

A korlátozott önrendelkezés jogából a magyarság egy jótányit sem engedhet, s nem léphet tartós szövetségre olyan román politikai erővel, amelyek ezt a megoldást nem támogatják. Az ellenzéki pártokkal sem (lásd Câmpeanu urat, a Nemzeti Liberális Párt elnökét: "mi nem tőrünk meg semmiféle autonómiáról való beszélgetést").

A tisztességes megoldás, bármennyire is furcsának tűnik, elsősorban a román nép érdeke. Amíg a román nemzet nem rendezi az elszakított magyarsággal való viszonyát a magyarság számára is elfogadható módon, nem lesz demokrácia Romániában. Demokrácia nélkül pedig nincs fejlődés – legalábbis a mai Európában.

TAKÁCS FERENC

Kisebbségi jogi fogalomtár

(III.)

Kisebbségi jogok nemzetközi szabályozása a Népszövetség megalakulásáig

WESTPHALIAI BÉKE, 1648

Kimondja, hogy más felekezettű lakosság lakta területek elfoglalása esetén a fejedelem őket az államval-lás felvételére kényszerítheti.

OLIVAI SZERZŐDÉS, 1660

Abból az alkalomból, hogy Lengyelország átengedte Livóniát Svédországnak, a svéd király kötelezettséget vállalt, hogy a livóniaiakat nem kényszeríti a katolikus vallás gyakorlására. Ugyanezt tartalmazza az 1697-es rijsuijki szerződés (Franciaország és Hollandia között), az 1742-es breslauer (Ausztria átengedte Sziléziát Poroszországnak), az 1763-as párizsi (Kanada átadása Franciaország részéről), az 1773-as varsói (Lengyelország felosztása), és az 1790-es frederikshami szerződés (Finnország átadása Oroszországnak).

BELGIUM ÉS HOLLANDIA EGYESÍTÉSE

1814. JÚLIUS 21-ÉN

Nemzetközi kötelezettségvállalást írt elő, és alkotmányba foglaltatott, hogy a különböző vallások egyenlők és az állampolgárok vallási hovatartozásra való tekintet nélkül egyformán részesülnek a közhivatalok viselésében.

Az 1825. március 2-i jegyzőkönyv, savoyai területek Genfhez való csatolása alkalmával először határozta meg valamely nemzeti kisebbség kollektív jogát. E szerint a protestáns Genfhez csatolt katolikus kisebbségnek joga van iskolák, templomok, intézmények fenntartására saját költ-

ségen, és községeik önálló közigazgatásához.

A Bécsi Kongresszus 1815. június 9-i szerződésének 2. pontja a nemzetiségi jogokat biztosította. I. Sándor cár által kiadott alkotmány a lengyelek számára közigazgatási, bírói, törvényhozási és vallási autonómiát biztosított.

LONDONI KONFERENCIA, 1830

Görögország kötelezte magát, hogy az ország lakói vallási, nemzeti hovatartozásuktól függetlenül a politikai jogok gyakorlása terén egyenlő elbánásban részesülnek.

PÁRIZSI BÉKE, 1856

Törökország számára írja elő, hogy biztosítsa a keresztény kisebbségek jogait.

KONSTANTINÁPOLYI EGYEZMÉNY, 1856 ÉS A PÁRIZSI EGYEZMÉNY, 1858

Moldva és Havasalföld, illetve az új állam, Románia részére írja elő a vallási és nemzeti kisebbségek védelmét.

BERLINI KONGRESSZUS, 1878

Bulgária, Montenegro, Szerbia, Románia számára nemzetközi jogi egyezmény írta elő, hogy biztosítsák a vallásszabadságot, az egyházak autonómiáját, s hogy a hitfelekezeti kisebbség ne legyen korlátozva a politikai jogok gyakorlásában, a közhivatalok és a különböző foglalkozások betöltésében.

KONSTANTINÁPOLYI EGYEZMÉNY, 1881. MÁJUS 24.

Thesszália Görögországhoz történő csatolása alkalmával kimondja, hogy a csatolt rész állampolgárai teljesen egyenlők a görög állampolgárokkal.

A BUKARESTI BÉKE

1913. augusztus 10-én előírta, hogy a bulgár, szerb és görög kormány kötelezi magát, hogy a területükön élő kuco-románok számára biztosítja

az iskolai és vallási autonómiát, püspökséget állít fel, és hozzájárul, hogy a román kormány pénzügyileg támogassa a kuco-románok intézményeit.

WILSON ELNÖK ÜZENETE AZ AMERIKAI KONGRESSZUSHOZ

“Különleges szerződésekkel meg kell alakítani a nemzetek általános szövetségét avégből, hogy a nagy és kis államok politikai függetlensége és területi sérthetlensége kölcsönös garanciákkal egyaránt biztosíttassék.”

WILSONI TERVEZETEK

Az első (14 pontos) a kisebbségi jogokra nem ír elő rendelkezéseket. A második (17 pontos) kiegészítő VI. szakasza (Supplementary Agreements) feltételhez köti az új állam elismerését, amennyiben a faji és nemzeti kisebbségek egyenlő bánásmódban részesülnek. A harmadik (21 pontos) Wilson-tervezet ezt azzal egészíti ki, hogy a Nemzetek Szövetségébe belépő államoktól meg kell követelni a kisebbségi jogok védelmének garanciáit.

A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIA KÜLÖNBIZOTTSÁGAI

1919. május 1-jén Franciaország, az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Olaszország és Japán – ld. Commission des nouveaux Etats – összetülnek, hogy kidolgozzák a kelet- és közép-európai államok nemzeti kisebbségei részére a védelmi szerződéseket.

(Folytatjuk)
L. I.

nek, irodalmának, oktatásának mélyebb rétegeibe. Éppen a reá rakódott előítélet-törmelékek, az elhallgatások és félreértelmezések akadályozzák meg jelenleg, hogy tisztán láthassuk: mit jelentett Észak-Erdély magyar korszaka 1940 és 1944 között a nemzet egésze és elsősorban az erdélyi magyarság számára? Mivé lett volna az erdélyi magyarság egésze a bécsi döntés nélkül, abban a vasgárdista diktatórikus rendszerben, amely Romániában hatalomra jutott, s amelynek tömeggyilkosságait a moldvai, besszarábiai zsidóság körében, a magyarok munkatáborba és halálba hurcolását hiába igyekeznek feledtetni a nemzeti amnéziát munkáló mai román történészek? Milyen kulturális, szellemi szinten és öntudattal rendelkeznek ma az erdélyi Magyarság e négy "bécsi év" nélkül?

(B. GY.)

Fiatal történelem

Úgy áll jól fiatal történészeknek – akárcsak a költőknek, íróknak –, ha fellépésükkel tabukat döntenek, új utakat vágnak. A história tudományában "fiatal" mindaz, ami még valójában feltáratlan, nincs belehelyezve a korszak összefüggéseinek széles szövevényébe, és tanulságai nem váltak eléggé közismertekké. Az egyoldalú történelemfelfogás egyik legjobban eltorzított vetülete az első, s még inkább a második bécsi döntés előzményeinek és következményeinek valamiféle nemzeti szerencsétlenségként, mindenképpen fasiszta jelenségként való beállítás. Még azok a történészek is elítélőleg szóltak a Felvidék és Észak-Erdély Magyarországhoz való visszacsatolásáról, akik a legfőbb előzményt, a trianoni békeparancsot tárgyilagosan közelítették meg, és kimutatták annak igaz igazságtalanságait. Nagyon elhalkult a közvéleményben Illyés Gyula szava, hogy egy alapvetően néprajzi elvekre alapozott területi rendezés nem válik attól fasisztává, mert Hitler és Mussolini kormányai dolgozták ki. (A müncheni megállapodás is "fasiszta" egyezmény volt, az angol és a francia kormányfő kézjegyével ellátva?)

Fiatal szegedi történészek, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola hallgatói, Belvedere címmel kiadott lapjukban most ezzel a tabu-témával is szembe kívánnak nézni. Egyelőre az 1940 szeptemberi erdélyi bevonulás rádiós hangképeiből adtak közre válogatást, "minden kommentár nélkül". Bevallott céljuk: az események lélektani motivációinak, politikai koncepcióinak ámyaltabb megismertetése. Ez a kép azonban akkor válik igazán árnyalttá, ha fiatal, bátor történészeink beleássák magukat Észak-Erdély négy esztendő magyar történelmének, politikai életé-

sonlítható a közép- és nyugat-európaiakkal, az 1930. december 29-i, Románia cigány lakosságát – a mai területre vonatkoztatva – 241 000-ben jelölte meg. Ha ez az 1930-as népszámlálási adat igaz, aminthogy nem az, akkor a cigányság jelenlegi lélekszáma az ország lakosságának növekedési arányában 390 000 lenne. Ám a nemzetközi becslések is ennek a hatszorosát mutatják ki!

Ha viszont a romániai cigány nemzetiség lélekszáma kb. 2–3 millióra tehető, úgy ez a részlet egymagában alkalmas felfordítani, feje tetejére állítani a Béctől keletre fekvő Európa képét. Ugyanis akkor tudomásul kell venni, hogy Románia lakossága – a hivatalos román állításokkal szemben – a románokon kívül 2,8 millió magyarból; kb. 200 000 németből, a 2–3 millió cigányból és kb. 900 000 összlétszámú ukránból, ruténből, oroszából, szerbből, horvátból, szlovénből, csehéből, szlovákból, törökből, tatárból és görögből áll. Azaz: *Románia lakosságának több mint negyedrésze nem román!* A lakosság területi megoszlását figyelembe véve, *Erdélynek viszont több mint a fele!* Kimondható tehát, hogy Románia a maga 6,1 milliós kisebbségi tömegeivel (a Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlása után) a mai Európa gyanatbirodalma. S mint ilyen, mostani formájában, a politikai civilizáció nyomasztó hiányával – menthetetlen. Erre hívja fel a három idézett lap a figyelmet. Ne lehessen etnikai tömegeket az "egységes nemzetállamiság" szőnyege alá seperni.

JÓNÁS ENDRE

Szőnyeg alá seper milliók

A Párizsban megjelenő *"International Herald Tribune"* című ismert amerikai napilap 1990. május 15-i száma *Romanian Gypsies flex new Political Muscles* (A romániai cigányok új politikai izmokat játszanak) címmel közölt tanulmányt. A cikk – Európa történetében első ízben – megállapítja, hogy Romániában 2–3 millió cigány él. E közlemény mindent elseprő jelentőségét bizonyítja, hogy jó negyedéven belül két nagy tekintélyű német nyelvű sajtóorgánus szintén foglalkozott a kérdéssel. A Hamburgban megjelenő *"Der Spiegel"* Európa cigány lakosságáról közölt terjedelmes cikkben (1990. szeptember 3.) a romániai cigányok lélekszámát 2 millióra becsülte, míg a Bécsben megjelenő *"Die Presse"* ugyanazon év július 9-i számában ezt a lélekszámot 2,5 millióban jelölte meg. A három írás is jelzi, hogy a nemzetközi figyelem mind erőteljesebben fordul a romániai etnikai kérdések felé.

Azt eddig is tudtuk, hogy Romániában nem elhanyagolható a cigányság jelenléte, viszont a cigányok lélekszámát Oláhország és Moldva 1859-ben Románia név alatt történt egyesítése óta, a szakadatlan ferdítéseivel és hamisításaival jeleskedő román statisztika gondosan leplezte. Az egyetlen népszámlálás, mely legalább kereteiben összeha-

Bosznia–Hercegovina fővárosa. Az a köztársaság tehát, ahol horvátok, szerbek, muzulmánok élnek vegyesen. És az a város, amelynek nevéhez az első világháború kiobbantása fűződik. A hajdani gyilkos merénylet színhelye így talán a balkáni béke megteremtésének központjává válhat.

Talán... Merthogy a többnemzetiségű Bosznia–Hercegovina jövője még igencsak bizonytalan. Az önálló állami léthez nemcsak fegyvernyugvással szükségeltetik, hanem mindenekelőtt az ott élő népek akarata, önrendelkezésük feltétlen biztosítása. A kantonális Bosznia tervét ők maguk már elvetették, és eleve kizárták a köztársaság három részre szabdalásának gondolatát is. A jugoszláviai válság legnagyobb feszültségóciát tehát nem is a szlovén, a horvát és a macedón önállóság megvalósulása rejti magában, hanem éppen a boszniai kérdés. Mert bármi is legyen a boszniai megoldás, az példaértékű lehet a közelebbi és távolabbi régiókra nézve. Gondolhatunk itt minden olyan területre, ahol a különféle huszadik századi békediktátumok által kényszerűen egy ország határain belül kell éljenek több nemzet fiai. Gondolhatunk Erdélyre, Moldvára is...

Ideje, hogy Helsinki szellemében bízzunk a nemzetek, államok közötti konfliktusok békés megoldásának lehetőségében, és vigyázó szemünk Szarajevóra vessük ismét.

JÓZSA PÉTER

Búcsú Domokos Pál Pétertől

Erdély nagy öregje szállt sírba. Élete alkonyán megérhette tudományos munkásságának méltó elismerését, a Széchenyi-díjat. A sors kegyes volt hozzá, amiért küzdelmes élete során volt ereje szembeszegülni a csapásokkal: egyéni megpróbáltatásaival és közösségi, nemzeti tragédiáinkkal. Szálfa volt mindig a viharokban, amilyenek csak szülőföldjén, Csíksomlyó fölött, a havasokban teremnek. Hosszú életében (91 évet ért meg) így válhatott nemcsak a néprajztudományok avatott művelőjévé, maradandó alkotások szerzőjévé, de példaképpé is barátai, tanítványai számára.

Tanárként különböző erdélyi magyar iskolákban tanított, Csíkkarc-

falván, Vulkánban, Kézdivásárhelyen, Csíkszeredán, Gyergyóalfaluban. Majd a második bécsi döntés után a kolozsvári állami magyar tanítóképző igazgatója. Még előbb Erdély római katolikus iskoláinak egyházmegyei tanfelügyelője. A tanári katedrát mindenütt olyan fórumnak tekintette, amelyikről a magyar öntudatot, az erdélyi helytállást, a nemzeti felelősségérzetet hirdette.

Tudományos kutatásait a moldvai csángómagyarok körében kezdte, és hosszú időn át, kijátszva a román csendőrök éberségét, újra meg újra visszatért néprajzi és népköltészeti gyűjtőutakra. Első gyűjtése eredményét, 68 csángómagyar népdalt és a 86 népdal szövegét Bartók Béla tudományos szempontból igen értékesnek találta. Bartók ajánlása nyomán jelent meg 1931-ben első kötete, A moldvai magyarság. Ez a munka összesen ötször került kiadásra. Fontosabb néprajzi, népköltészeti munkái: Moldvai csángó mese és négy csángómagyar ének, 1942, Zempléni János kéziratosszövege (XVII. század), 1939, Mert akkor az idő napkeletre fordul, 1940, Hangszeres magyar zene a XVIII. században, 1978, "...édes Hazámnak akartam szolgálni...", 1979. Megírta Márton Áron püspök életrajzát, Rendületlenül címmel, 1989. Az én Erdélyem címmel 1988-ban életéről vallott Balogh Júliának.

Első műveinek közreadásakor írta róla Szabó T. Attila kolozsvári nyelvészprofesszor: "Ő valóságos vándorapostol módjára járta be a moldvai falvakat és gyűjtötte az ottan élő magyarságra vonatkozó társadalmi és néprajzi anyagot". Élete végéig szószólója maradt a moldvai csángómagyarság hányatott sorsának, itthon és nyugati lapokban emelte fel szavát újra és újra a csángók módszeres elrománosítása ellen. Szépen és hűen jellemzi a gyászjelentése: "Nem változott a változékony időben: édes hazáját és népét szolgálta hosszú élete során minden erejével és tehetségével".

Szarajevó '92

Elismerés illeti azokat a nyugati megfigyelőket (észak-amerikai intézetek), amelyek szinte a jövőbe látás képességével végzik komoly, elemző munkájukat, és készítenek politikai prognózisokat. Emlékeztetni szeretném olvasóinkat, hogy pontosan egy évvel ezelőtt az Erdélyi Magyarság 6-os számában (1991. május) közöltük azt a Newsweek magazin 1990. november 26-i számából átvett térképet, amely előrevetítette az európai status quot 2000-ben. A megfigyelők tehát már két esztendővel ezelőtt tudták – látták azt, hogy például a balti országok önállóak lesznek, vagy hogy Jugoszlávia fölbomlik. Igaz, se Macedonia, se Bosznia–Hercegovina önálló, független létét nem vették számításba.

Mindezek természetesen nem mentik föl azokat a politikusokat, akik a volt Jugoszlávia esetében, amikor még fegyverek nélkül meg lehetett volna oldani a konfliktusokat, nem léptek fel kellő erővel és határozottsággal az önrendelkezésre törekvő nemzetek mellett. Nagy nehezen megszületett azonban a döntés, és az ENSZ fennállása óta először az idén vetnek be kéksisakosokat Európa földjén. A Biztonsági Tanács döntése nyomán több mint tizennégyezer katona, rendőr és polgári tisztviselő települ a volt Jugoszlávia területére. Az ENSZ-erők központja pedig Szarajevó,

Kinek higgyünk?

Számos olvasói levélben az a kérdés érkezett szerkesztőségünkbe, hogy mi a sorsa az Erdélyről – Erdélyért című kérdőívnek (Erdélyi Magyarság 8. szám). Válasznak (is) szánva közreadjuk Zolcsák István (az Erdélyi Világszövetség társelnöke) Merre, erdélyi magyarság? című írását (szerkesztett és rövidített szöveg), amely a Magyar Nemzet 1992. január 30-i számában jelent meg.

(...) Hivatalos román forrás, illetve Teodor Nelescanu román külügyi államtitkár szerint a román–magyar jószomszédi és együttműködési szerződés tervezetében pozitív elemnek tekinthető, hogy a magyar kormány jogi formában rögzíti: Magyarországnak nincsenek területi követeléselei Romániával szemben. (...)

Arról nem szólt a román külügyi államtitkár, hogy milyen jogi formába önti Románia a több mint két és fél millió erdélyi és moldvai magyarság, a sok százezer német és egyéb nemzetiségek, valamint a területén élő körülbelül ötmillió cigány emberi és nemzeti jogainak biztosítását. Lehet, hogy úgy érzi, erre nincs szükség, mert Románia jogállam. (...)

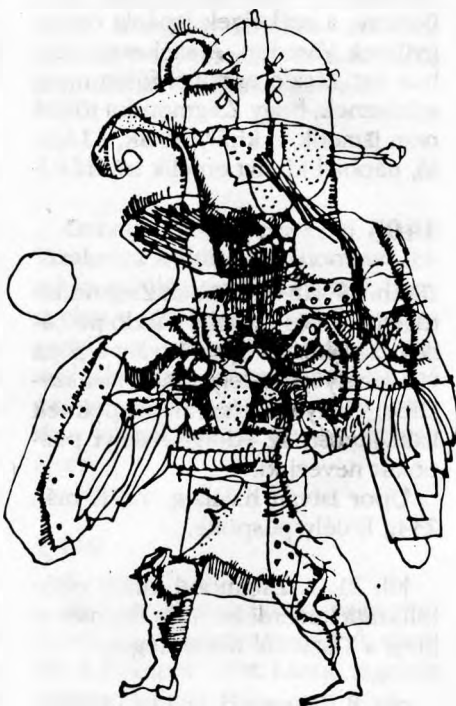
Kinek higgyünk? Magunknak? Akik hazánkból, Erdélyből menekültünk el a hagyományos történelmi román terror következtében? Higgyünk Márton Áron hős püspökünknek, akinek volt bátorsága a román miniszterelnököknek, Grozának levélben leszögezni, hogy az erdélyi magyarságot a román uralom alatt eltöltött kisebbségi sorsa meggyőzte arról, Romániában sem egyébként, sem népként nem élhet emberhez méltó életet?

Az Erdélyi Világszövetség széles körű közvélemény-kutatást végez rendszeresen. A legutóbbi felmérésünk szerint a nyugati magyarság 99,2 százaléka úgy véli, hogy a magyar nemzet egy és oszthatatlan, egymás iránt kölcsönös felelősséggel tartozik. Ebből következik, hogy ha az erdélyi és a moldvai magyarság is magyarnak érzi magát, akkor számláson 15 (vagy 17) millió magyar és

a magyar kormány felelősségteljes támogatásával.

A kormánynak pedig tudnia kell – ugyancsak felmérésünk –, hogy a magyar közvélemény 95,7 százaléka nem hisz abban, miszerint a nemzetközi nyilvánosság kizárásával folytatott magyar diplomáciai erőfeszítések biztosíthatják a román–magyar megbékélést és a két nép barátságát. És azt is, hogy a magyarság 94,5 százaléka nem tartja a nemzet érdekeivel összeegyeztethetőnek egyes magyar politikusok nyilatkozatait a határok sérthetetlenségéről. (Miközben Románia, immár nyíltan, keleti és nyugati határainak kitágítását tervezi). És még egyet: tekintettel a Trianont követő tapasztalatokra, a magyar közvélemény 96,4 százaléka azon a véleményen van, hogy a jelenlegi román államkeretek között a romániai magyarság megmaradása nincs biztosítva. (...)

Románia a római örökségre hivatkozva – a magyar külpolitika tehetlenségeire támaszkodva – az uralma alá taszított népek zsandárja akar maradni.

És ennek kívánságai szerint vall románhűséget az RMDSZ megfélemlített vezetősége. Sőt ebben az esetben a Románia által megtagadott nemzeti önrendelkezési jogra hivatkozva kéri, hogy Magyarország és a nyugati emigráció ne akarjon számára nemzeti önrendelkezési jogot követelni. A magyar nép érthetetlenül és megütközéssel látja azokat a százalmas próbálkozásokat, amelyekkel az RMDSZ vezetősége hagyja az erdélyi magyarság nyakára tenni a kötelet, lealázónak, logikaellenes merényletnek tartja Románia határainak biztosítását a kirajzolódott ukrán–román viszályok esetére.

A magyar kormánynak nem Románia határait kell garantálnia, hanem a magyar nép szétválasztását és megalázását jelentő határok lebontására kell garanciákat teremtenie. (...)

Ha nem tesz így, az erdélyi magyarság – minden román garancia ellenére – a romániai csángók, németek és zsidók sorsára jut. Vagy beolvad és megalázott lesz saját hazájában vagy Magyarországra menekül, vagy internálótáborban pusztul el – vagy a szárazajtai gyakorlat szerint lefejezik és karóba húzzák.

A hazafias nyugati magyar emigráció követeléseit támogatja a nyugati közvélemény, a becsületes zsidóság és az amerikai törvényhozás. A magyar külpolitika történelmi felelőssége ma, hogy az erdélyi magyarság ne jusson a kurdok sorsára.

ZOLCSÁK ISTVÁN
(BRAZÍLIA)

Erdély történeti kronológiája

VII.

1397

A Kolozsvárott lefolytatott peres ügyek másodfokú bírósága Besztercén, harmadfokú, s egyben utolsó fellebbviteli fóruma Szegedben van, melyet az ottani bíró, esküdtek, illetve a szász hét bírák alkotnak.

1400

IX. Bonifác pápa bullájában újra megerősíti, hogy Kolozsmonostor apátsága – több más bencés monostorral együtt – közvetlenül az esztergomi érsek alá tartozik, és mentes minden más egyházi joghatóságtól.

1400 körül

Nicodim apát, Havasalföld első monostorainak alapítója a Hunyad megyei Priszlopon görögkeleti monostort létesít.

1400–1401

A lengyel származású, korábban szebeni prépost, Miklós az erdélyi püspök.

1401

nyara. A király az elhunyt Miklós, erdélyi püspök székét Upori István, volt kancelláriai titkárával tölti be.

Az egyszerre több egyházi méltóságot is viselő Upori püspöki kinevezését a pápa augusztus elején megerősíti.

1402

febr. 10. IX. Bonifác pápa, aki Zsigmonddal szemben Nápolyi László magyar trónigényét támogatja, Upori Istvánt, az elkötelezetten Zsigmond-párti erdélyi püspököt áthelyezi a török torkában lévő szerémi egyházmegye élére.

Ugyanekkor a megüresedett erdélyi püspöki székét Laki János, erdélyi préposttal tölti be, aki 1403. jan. 19-ig Erdély püspöke.

Medgyes és Selyk szász székek Zsigmond királytól királybíró választására kapnak engedélyt, amivel megindul a szász önkormányzat kiépülése.

1402 vége, 1403 eleje

A Zsigmond politikájával elégedetlen országnagyok – köztük Upori István, erdélyi és Szántódi Lukács, váradai püspökök, Csáki Miklós és Marczali Miklós, erdélyi vajdák, Csáki György, a székelyek ispánja összegyűlnek Váradon. A székesegyházban Szt. László ereklyéi fölött megesküsznek, hogy Zsigmondot többé nem ismerik el királyuknak, s László, nápolyi királyt emelik trónra.

1403

jan. 19. Az időközben Zsigmondtól elpártolt és Nápolyi László pártjához csatlakozott Upori Istvánt a pápa visszahelyezi Erdély főpásztori székébe, s helyébe szerémi püspöknek Laki Jánost, az eddigi erdélyi püspököt nevezi ki.

Upor István haláláig, 1491. máj. 23-ig Erdély püspöke.

júl. 21. A Zsigmond király ellen föllázadt két erdélyi vajda fegyverbe hívja a Tiszántúl nemességét.

okt. 8. Zsigmond, amiután az elle-

ne kitört lázadást az ország nyugati részein elfojtotta, a csapataikkal Hatvannál táborozó Csáki Miklós és Marczali Miklós, erdélyi vajdák ellen vonul. A nádor közbenjárására a két vajda által vezetett sereg – mely főként délvidéki és erdélyi nemesekből áll – leteszi a fegyvert. A király ugyanakkor Budán amnesztiát ad mindazoknak, akikért az erdélyi vajdák 30 napon belül név szerint kezességet vállalnak. (Később ezt kiterjesztik a felkelés minden résztvevőjére, ha meghatározott napig Erdélyben, pl. 20 napon belül, leteszik a fegyvert.) A főnemeseknek karácsonyig, a köznemeseknek egy év leforgása alatt kell megjelenni a király színe előtt, és letenni a hűségesküt.

okt. közepe. A király leváltja az ellene kitört lázadásban részt vett két erdélyi vajdát: Csáki Miklóst és Marczali Miklóst. Utódaikká Tamási Jánost és Szántai Lack Jakabot nevezi ki, akik 1409-ig viselik tisztségüket.

1404

jan. – márc. A Zsigmond elleni lázadás Erdélybe menekült vezetői – többek közt Debrői István, Zsigmond egykori kincstartója és Ludányi Tamás, egri püspök – által tovább folytatott fegyveres ellenállást végleg elfojtják Zsigmond hadvezérei, Maróti János, macsói bán és Perényi Péter.

júl. 28. Kolozsvár küldöttei, Keresztély plébános és Mun Miklós városi polgár elmondják Zsigmond királynak, hogy az előző esztendőben amiatt, hogy a király elleni felkelés idején megmaradtak az ő hűségén, a város és vidéke igen sok háborúságot, dúlást, mérhetetlen kárt szenvedett.

Az uralkodó hűségükre és érdekeikre tekintettel két oklevelet bocsát ki számukra a morvaországi Gostel alatti táborból. Az egyikben megerősíti Kolozsvár addig szerzett jogait, s ezek védelmére felszólítja az erdélyi vajdákat, alvajdákat, alispánokat és a székely ispánokat. A másikban ezen túlmenően engedélyezi, hogy Kolozsvár polgárai áruikkal nemcsak Magyarországon belül, de azon kívül is szabadon kereskedhesse- nek Velencében, Bécsben, Cseh-, Morva- és Lengyelországban egyaránt.

Zsigmond király Kolozsvárt szabad királyi városi rangra emeli, megadván számára mindazon jogokat, mellyel a többi királyi város bír. Elrendeli, hogy Kolozsvár falakkal, vártornyokkal, bástyákkal, árkokkal vételessék körül.

Az erdélyiek külföldi egyetemjárása szempontjából a későbbiekben nagy fontosságú krakkói egyetemre beiratkozik az első ismert erdélyi diák, a latinosan bejegyzett, s nevéből ítélve szebeni (Cybinium) illetőségű Thomas Nicolai de Cybinio.

1407

A székelyek később világosan elhatárolt három rendje közül a másodiknak, a primipilusoknak (másként lófőknek) első ránk maradt említése.

1408

febr. 10. István, erdélyi püspök elfogadja és megerősíti a kolozsvári Bülkisser Jakab mester, Mun Miklós bíró és Bauman János fia, Keresztély által tett alapítványt. Eszerint Kolozsvárott, a Szt. Mihály templomban szervezett Szt. Katalin társulat (fraternitas) exulum oltára javára egy szőlőt, két mézszéket és évente adandó négy aranyforintot ajánlanak fel a kolozsvári prébánosnak, Keresztély mesternek.

1409

okt. 18. Zsigmond király a Havas-élvéről származó Sorba fia, Vajk udvari vitéznek (Hunyadi János atyjának) adományozza Hunyadvárat (a későbbi Vajdahunyadot) a hozzá tartozó uradalommal együtt.

okt. A király Stiborici Stibort nevezi ki Erdély vajdájává. Tisztségét másodízben haláláig, 1414. február elejéig viseli.

1410

A prágai egyetemen megszűnik az erdélyi diákok tanulása. A közép-kor folyamán ide többé nem iratkozik be erdélyi diák.

1414

febr. eleje. Meghal Stiborici Stibor, erdélyi vajda. A vajdai méltóság több mint egy esztendőn át betöltetlen marad.

1415

tavasza. Zsigmond Csáki Miklóst nevezi ki erdélyi vajdává. Tisztségét másodízben viseli, egészen 1426 tavaszán bekövetkezett haláláig.

Az erdélyi püspök annak ellenére, hogy a konstanzi egyetemes zsinat fölmentette a kismességet a tizedfizetés alól, az ezt követő években arra szorítja a kismemeseket, hogy tizedet fizessenek.

1415–1437

Lépes Lóránd, erdélyi alvajda idején állandósul a vajdai kancellária szervezete. Vezetője a protonótárus.

1417

ápr. 26. Lépes Lóránd, erdélyi alvajda Déváról mozgósítja csapatait a dél-erdélyi Királyföld (a szász székek) területén Kardos János vezetésével kitört parasztlázadás elfojtására.

Az alvajdához ezt megelőzően Szeben város előjárói a hét szász szék nevében küldtek segélykérő levelet. A szász patríciusok ellen irányuló felkelés méreteit mutatja, hogy a szász városok hadai nem tudtak megbirkózni vele.

1418

Ozorai Pipó, temesvári ispán Vízaknára küldi teljhatalommal felruházott Pülöp nevű kamarását, hogy azokat a vízaknaiakat, akik megtagadták a királyi kamarának járó szolgálatokat, és nem akartak többé a sóbányákban sót vágni, rákényszerítse szolgáltatásaik további teljesítésére.

1419

Az udvarhelyszéki Székelyderzs templomát falfestményekkel díszítik. A falképek a Szt. László legenda jeleneteit ábrázolják.

1420

szeptember. A magyar királlyal ellenséges viszonyban levő Dan, havasalföldi vajda ösztönzésére török csapatok törnek Hunyad megyére. Ölnek, rabolnak, pusztítanak, s a lakosság tömegeit hajtják el rabszolgának.

Csáky Miklós, erdélyi vajda seregével az erdélyi Vaskapu szorosnál kísérli meg útjukat állni, de vereséget szenved. Seregének nagy része odavész.

Az erdélyi nemesek gyűlése Tordán a török veszély elhárítására elrendeli, hogy szálljon táborba minden harmadik nemes és minden tizedik jobbágy. A rendelkezés gyakorlati megvalósítására nem kerül sor, mert Zsigmond időközben fegyverszünetet köt a törökkel, s kiegyezik Dán, havaselvei vajdával is, aki elismeri hűbérurának a magyar királyt.

1421

tavasza. Ismét török és román portyázó csapatok dúlják Dél-Erdélyt, ezúttal a Barcaságot és Fogarasföldet. Az ellenük küldött székely és szász csapatokat szétverik.

A pusztulás olyan mérvű, hogy Zsigmond király több évre elengedi a Barcaság adóját.

(Folytatjuk)

Írta és összeállította:
KULCSÁR ÁRPÁD

Könyvek Erdélyről (I)

(1990)

Darai László: **EMBERCSEMPÉSZ VOLTAM**. Negyven nap a Securitate fogságában (Hálózat-Pallas, Budapest, 1990) – Visszaemlékezés egy átszöktetési kísérletre, a letartóztatásban szerzett tapasztalatokra, a kaucióért kalapozó barátok áldozataira.

ERDÉLYI ÉS HÓDOLTSÁGI JEZSUTA MISSZIÓK I/2. 1617–1625. (Scriptum Kft., Szeged, 1990) – Újabb dokumentumgyűjtemény a misszók működéséről. Sajtó alá rendezte: Balázs Mihály, Fricsy Ádám, Lukács László, Monok István.

PÜNKÖSDI BÚCSÚ CSÍKSOMLYÓN (Szent Gellért Egyházi Kiadó, Budapest, 1990) – A csíksomlyói kegyhely ismertetése, a pünkösdi ünnepi körmenet liturgikus és énekkönyve. Szerk.: Nagy Alexandra.

ROMÁNIA MAGYAR MŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA (Budapesti Történeti Múzeum, 1990) – 41 művész kiállításának katalógusa. Rendezte: Kazinczy Gábor (Temesvár) és. Földes Emília (BTM). Előszó: Kántor Lajos.

Stoffán György: **CEAUSESCU ÉL!** (Stoffán György kiadása, Budapest, 1990) – A Dátum szerkesztőjének riportorozata a fordulat utáni röpkelkesedéstől a teljes kiábrándulásig. Következtetése, hogy Romániában a hatalmi struktúra nem változott.

TEGNAP ÉS MA. MAMŰ = MAROSVÁSÁRHELYI MŰHELY 1978–1984. Szentendrei Képtár, 1989.

nov. 10. – 1990. jan. 28.; Barátság Művelődési Központ és Könyvtár, Százhalombatta, Erdélyi napok 1990. március–április (Barátság Műv. Központ és Kvt., Százhalombatta, 1990) – Egy ma már többségében diaszpórában élő neoavantgard művészeti csoport kiállításának katalógusa. Szerk.: Novotny Tihamér. Tanulmányok: Novotny Tihamér, dr. Chikán Bálint, Ágoston Vilmos.

TUDOMÁNYOS ÜLÉS APÁTHY ISTVÁN SZÜLETÉSÉNEK 125. ÉVFORDULÓJÁN (SZOTE, Szeged, 1990) (Studia Medica Szegedinensia 13.) – Négy előadás a kolozsvári egyetem egykori rektora, a tragikus sorsú közéleti személyiség tudományos munkásságáról. Előadók: dr. Csillik Bertalan, dr. Szentágothai János, dr. Biczók Ferenc, dr. Szilárd János. Szerk.: Csemány László.

VÁRAKOZÁS ÉS KITÖRÉS. Fialat romániai képzőművészek kiállítása (Szombathelyi Galéria, 1990) (A Szombathelyi Képtár katalógusai 15/1990.) – 62 román és magyar képzőművész kiállításának katalógusa. Szerk.: Butak András és Dan Perjovschi. Előszó: Călin Dan.

Varietas Historiae. TANULMÁNYOK JUHÁSZ GYULA 60. SZÜLETÉSNAPOJÁRA (Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990) – Erdélyi témát tárgyal Balogh Júlia, Barabás Béla, Diószegi László, Enyedi Sándor, Sebők László és R. Süle Andrea tanulmánya. Szerk.: Diószegi László.

(1991)

ARTA MAGHIARĂ CONTEMPORANĂ '90 = KORTÁRS MAGYAR MŰVÉSZET '90. Sala Dalles, Bukarest, 1990. nov. 29. – dec.; Bánffy Palota, Kolozsvár 1991. január (Profi-L. Kft., Budapest, 1991) – A kortárs magyar képzőművészet tíz jeles képviselőjének kiállítását kísérő katalógus. A kiállítást rendezte, a katalógust szerkesztette: Gelencsér (Rottmann) Éva.

Bajor Andor: **RÉSZLEGES VÍZ-ÖZÖN** (Héttorony Kvk., Budapest, 1991) – Az írások egy része első ízben jelenik meg ebben a kötetben, amelynek összeállításával szerzőjük utoljára szóló olvasóhoz.

Balás Gábor – Domokos Andrea: **ERDÉLY RÖVID JOGTÖRTÉNETE 1947-IG** (Közgazdasági és Jogi Kvk. – MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 1991) – A mű Balás Gábor: Erdély jókora jogtörténete c. háromkötetes adatösszeállítása nyomán készült. Időrendi tájékoztatóval, igen gazdag forrás- és irodalomjegyzékkel.

Balla Zsófia: **ELEVEN TÉR.** Versek 1965–1986 (Magvető, Budapest, 1991) – Válogatott versek gyűjteménye, amelyekben a játékoság és a filozofikus elmélázás gyakran vált át kemény szókimondásba, a tényekkel való pörlekedésbe.

Beke György: **VILÁGOS ÁRNYÉKÁBAN** (Zrínyi Kiadó, Budapest, 1991) – Emlékiratokból, forrásmunkákból ihletett történelmi regény a szabadságharc után Balkánba szoruló honvédek sorsáról, az idegenen is megőrzött méltóságról.

Benedek Elek: **KATALIN** (Móra Kiadó, Budapest, 1991) – Nem rendhagyó, de a "cilikék" áradatából magasan kiemelkedő leányregény. Rényi Krisztina rajzaival.

BÍRÓ JÓZSEF (1907–1945) EMLÉKKIÁLLÍTÁSA (Országos Műemléki Felügyelőség, Budapest, 1991) – Bíró József képzőművészeti munkásságát bemutató kiállítás katalógusa. Tanulmányok, visszaemlékezések a művész, művészettörténész pályájáról. A kiállítást rendezte, a katalógust szerkesztette: Adam Bíró és Lövei Pál.

Bodor Ádám: **SINISTRA KÖRZET** (Magvető, Budapest, 1991) – A Holmi pályázatán első díjat nyert regény. Élményanyagában felismerhető, hogy a szerző valamikor figyelmes szemtanúja és alanya volt a romániai valóságnak.

Demény Lajos: **PARASZTFELKE-LÉS ERDÉLYBEN 1437–1438** (Gondolat Kiadó, Budapest, 1991) (Közös dolgaink) – Egy több kiadást megért történettudományi értekezés, amelynek megadott a végső áthangolás lehetősége.

DSIDA JENŐ LEVELESLÁDÁJA 1928–1938 (Gordiusz, Győr, 1991) – Az életmű kiadásának első kötete. A 99 levelet közzéteszi, a bevezető tanulmányt írta: Csiszér Alajos.

Enyedi Sándor: ÖT ÉV A KÉT-SZÁZBÓL. A kolozsvári Magyar Színház története 1944 és 1949 között (Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1991) (A magyarságkutatás könyvtára X.) – Tanulmány, doku-mentumgyűjtemény, a művészsze-mélyzet névsora, a színház műsora, illusztrációkkal.

ERDÉLY, TRANSILVANIA, SIEBEN-BÜRGEN, TRANSYLVANIA. Térkép (Kiadja: Fodor Andrea és Kováts Zsolt, Budapest, 1991) – Erdély háromnyelvű térképe helységnevtárral. Lépték: 1 : 500 000

ERDÉLY JELENE ÉS JÖVŐJE. TANULMÁNYOK ÉS ELŐADÁSOK (Erdélyi Szövetség, Budapest, 1991) – Az 1991. április 13–14-én Egerben tartott tanácskozáson elhangzott előadások szöveg szerinti közlése. Szerk.: Beke György és Pomogáts Béla.

ERDÉLY TELEPÜLÉSEINEK NEMZETISÉGI (ANYANYELVI) MEGOSZ-LÁSA (1850–1941) (Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1991) – Erdély magyar, román, német és egyéb nemzetiségű lakosságának alakulása az 1850., 1880., 1910., 1930. és 1941-es népszámlálások adatainak tükrében. Összeállította: Kepecs József.

ERDÉLYI PORTRÉK, ERDÉLYI LAJOS FOTÓI. Kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban 1991. október 10. – december 1. (Petőfi Irod. Múz., Budapest, 1991) – Az erdélyi művelődés harmincöt alakjának arcképcsarnoka. Szöveg: Bodor Pál.

Farkas Árpád: A SZIVÁRGÁSBAN (Püski Kiadó, Budapest, 1991) – A Forrás-nemzedék egyik legkiforrottabb egyéniségének versgyűjteménye a kezdetektől, ama véres Karácsony ihletéig.

FEHÉR KÖNYV. AZ 1990. MÁRCIUS 19. ÉS 20-I ESEMÉNYEK MAROSVÁSÁRHELYEN. (Püski Kiadó, Budapest, 1991) – Marosi Bar-na, Sütő András, Káli István, Oltyán László, Tófalvi Zoltán, Nemess László, Nagy Miklós Kund helyszíni leírása, rádió- és sajtódokumentumok,

fényképek az RMDSZ Maros Megyei Bizottsága szerkesztésében. E címlapon szereplő összefoglaló híven tükrözi a könyv tartalmát.

Fodor Sándor: CSIPIKE ÉS A GONOSZ OSTOBA. A végső megpróbáltatás meséje (Rege Kiadó, Budapest, 1991) – A lassan klasszikussá váló mese- és/vagy persziflász sorozat újabb nagyszerű darabja; Rusz Lívia nem kevésbé emlékezetes rajzaival.

Gömöri György: ERDÉLYIEK ÉS ANGOLOK. MŰVELŐDÉS- ÉS KAPCSOLATTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK (Héttorony Kvk., Budapest, 1991) – Hogyan alakult az angolok Erdély-képe és az erdélyiek Angliaképe a XVI–XVIII. században? Mindkét irányba közlekedő utazók, peregrinusok, levelek, könyvek tanúságát idézi a Cambridge-i Egyetem professzora.

Gyenis Vilmos: HERMÁNYI DIENES JÓZSEF (1699–1763) (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991) (Irodalomtörténeti füzetek 124.)

Bajdú Demeter Dénes: ERDÉLYI MOZAIK (Erdély Művészetéért Alapítvány, Budapest, 1991) (Erdélyi füzetek 1.) – A széki táncszínházalkozó és még néhány nap derűs-nyomasztó élményanyagának naplószerű feldolgozása. A könyvecskét az alapítvány pályázatára beküldött grafikák díszítik.

Hints Miklós: AZ ERDÉLYI SAJÓ VÖLGYE NYOLC TELEPÜLÉSÉNEK HELYNEVEI (ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, Budapest, 1991) (Magyar névtani dolgozatok 94.) A nyolc település: Nagysajó, Zselyk, Sófalva, Cegőtelke, Szászbréte, Sajóudvarhely, Sajószentandrás és Somkerék. Történeti összefoglaló, adattár, térképek.

HITEL. KOLOZSVÁR 1935–1944. TANULMÁNYOK 1–2 kötet. (Bethlen Gábor Kvk., Budapest, 1991) – Antológia a Hitelben megjelent kisebbségtudományi, gazdaság- és művelődéspolitikai, művészeti, szociológiai, társadalomtudományi, történettudományi tanulmányokból. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a repertóriumot összeállította: Záhony Éva.

Jakobovits Miklós: NÉRÓ PAPIRMASÉBÓL. A ZSARNOKSÁG LELKISÉGE (Piremon, Debrecen, 1991) – 1987-es titkos értekezés az életidegenségről, amely nagyon hasonlít ahhoz, amit akkoriban hol életnek, hol realitásnak neveztek.

Jászi Oszkár: DUNAVÖLGYI BARÁTSÁGOK ÉS VITÁK. JÁSZI OSZKÁR KÖZÉP-EURÓPAI DOSSZIÉJA (Gondolat Kiadó, Budapest, 1991) – A kötetben megszólalók, megszólítottok és megszólítottak között van többek között: Emil Babes, Ioan Lupas, Emil Isac, Valeriu Braniste, Alexandru Averescu, Octavian Goga, Iuliu Maniu, Paál Árpád, Mikó Imre. A kötetet összeállította, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket készítette: Litván György és Szarka László.

Kányádi Sándor: KÖLTÖGETŐ (Századvég Kiadó, Budapest, 1991)

Kocsis István: TÖRTÉNÉSZEK A KERESZTEN, AVAGY AZ ÁLDOZATOK BOSSZÚJA. Regény a román történelemhamisításról (Püski Kiadó, Budapest, 1991) – Az ellenutópiával határos regény hét román történész kísérletéről, hogy meghaladják a történetírás szakrális-ideologikus gyakorlatát és végre a tények és érvek-ellenérvek összefüggéseiben gondolkodjanak.

(Folytatjuk)

Összeállította:
KOMÁROMI BÉLA

Hírek, postabontás

Megalakult az Erdélyi Világszövetség Magyarországi Szervezete. Elnöke: Dr. Kreczinger István. Néhány gondolat a szervezet programjából: "Az EVMSZ megalakítását az ebbe szükségessé, hogy a már létező szövetségek, egyesületek, szervezetek tevékenysége... szétaprózódott. Többek tiszteletre méltó törekvéseiből születtek ugyan sikerek, de ezek részeredményeknek, töredékeknek tekinthetők. (...) Az EVMSZ alapelveknek tekinti, hogy a magyar nemzet egy és oszthatatlan. Meggyőződése, hogy a határainkon kívül élő magyarság, nemzetrészeink etnikai létének garanciális biztosítása Magyarországon, a mindenkori magyar kormány, a pártok, az egyházak, intézmények, egyszerűen az egész társadalom kiemelt feladatai és kötelezettségei közé tartozik. (...) Az 1920-as trianoni békediktátum óta Erdélyben az autochton, államalkotó magyar nemzetből nemzeti kisebbség lett. Függetlenül államformától, politikai berendezkedéstől a magyarság ... megtapasztalhatta a burkolt és nyílt nacionalizmus legkülönbözőbb formáit, az asszimilációtól kezdve a kiűzetésig. (...) Az EVMSZ kijelenti, hogy épp úgy elfogadhatatlan nemzetrészeink sorskérdéseinek pártpolitikai csatározások eszközeként való kezelése, mint az a felelőtlen álláspont, hogy az állítólagos (korábban elvtársi, ma:) baráti magyar-román jószomszedsági viszonyt nem szabad veszélyeztetni azzal, hogy a kétoldalú megbeszélések alkalmával, és nemzetközi fórumokon követeljük nemzetrészeink számára az egyéni és kollektív jogok biztosítá-

sát..." (Tagok jelentkezése: 1083 Bp., Práter u. 33., 1/6. címen, levélben.)

Sándor Dávid (Szováta Fürdő). Köszönjük kiegészítő sorait, és kegyelettel adózunk a Csíkszentdomokosi ártatlan magyarok emlékének, akiket 1944. október 8-án a Vasgárda gyilkolt meg. Név szerint: Albert Péter, Bács Anna, Bíró Lajos, György Józsefné, Kedves Ferenc, Kósa János, Kurkó József, Szakács Antal és fia, Szakács Imre, Timár Sándor, Zsók Lajos.

A Brassóból sugárzott területi tévéstudó magyar adásának munkatársai Háromszéki Rádió-TV Alapítvány (HRTA) néven alapítványt hívtak életre. Címük: R-4050, Sfintu Gheorghe, Bulevardul 23 August Nr. 16 (Erdősy István). Az alapítvány magyarországi képviselőt a Magyar Máltai Szeretetszolgálat látja el.

Kovácsna, Csomokőrös központtal, 1990 márciusában a Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület létrehozta a Kőrösi Csoma Sándor Alapítványt. Célja: K. Cs. Emlékház létesítése, múzeum és dokumentációs központ kialakítása, a Csomakutatás ösztönzése és az anyanyelv ápolása a nagy tudós szülőföldjén. E célok megvalósításához támogatást várnak a Budapest OTP – 530-011795 (Ft), és a Budapest OTP – 8-092617 (deviza) számlákra.

Többeknek. Kérjük az érintetteket, hogy ne küldjenek szerkesztőségünkbe irodalmi fogantatású műveket (verset, patriotá prózát stb.), mert nincsen szándékunkban helyet szentelni e műfaj részére. A Szépmíves-ség rovatunk illusztrációs jellegű, és csakis utánkölzésre vállalkozunk benne.

Az Erdélyi Szépmíves Céh és a Helikon indulásának dokumentumaiból 1924–1928 címmel március 5-én Mózes Huba előadást tartott a Magyar Írószövetség klubjában.

Féléves szünet után újra megjelenik a Kalotaszeg című havilap Bánffyhadon. Szerkesztői a magyar nyelvű iskolai történelemoktatásba kívánnak bekapcsolódni oly módon, hogy az I–IV. osztályos tanulók számára magyar legenda és monda anyagot közölnek. Március 28-án sikeres ismereti versenyt rendeztek az eddig publikált anyagból. A felsőbb osztályos tanulók részére a jövőben magyar történelem leckéket szándékoznak közzétenni, ekképp pótolva a hiányzó leckekönyveket. Céljuk nemes, ezért közzéteesszük címüket, melyre a segítő szándékú magyarság támogatását elküldheti. Ro-3525, Huedin, str. Horea Nr. 47. Kalotaszeg Kft.

Az Erdélyi Magyarság Szerkesztősége és az Erdélyi Magyarságról Alapítvány köszönetet mond mindazoknak, akik anyagi támogatásukkal lehetővé tették, hogy lapunk a jövőben is megjelenhessen. Felhívjuk az adományozók szíves figyelmét, hogy a banki visszajelzések késése miatt azok nevét, akik az alábbi névsorból kimaradtak, a következő lapszámunkban tesszük közzé. Ezért elnézésüket kérjük most és a jövőre vonatkozólag is.

Támogatóink:

Bak Mihály (Mezőberény), dr. Bogdán Klára (Kisbér), Bogáti József (Budapest), Becskyné Lőrincz Magda (Szeged), dr. Bácskai István (Budapest), dr. Báló József (Budapest), Bátor Béla (Jászapáti), dr. Duray Aladár (Budapest), Ecsedi Imre (Visznek), dr. Gréppály András (Budaörs), Györfy László (Budapest), Horváth Endre (Budapest), Horváth Tibor (Budapest), Kegyes Attila (Répcelak), dr. Keresztes Áron (Fót), Kiss Gábor (Vác), Kósa András (Kalocsa), Kovács Emőke (Budapest), Kun Csaba (Szentendre), Lestyán Ferenc (Kaposvár), Medgyesi Hedvig (Nagykovácsi), Mocos László (Budapest), Dr. Nagy Miklós (Budapest), Orbán Imre (Sopronkövesd), Permay Vilmos (Budapest), Pánczél Tivadar (Budapest), Reitz József (Budapest), Ruffy Péter

"...amit erő vagy hatalom elvesz,
azt idő és kedvező szerencse ismét
visszaadhatják. De amiről a nemzet,
félve a szenvedésektől, önként le-
mondott, annak visszaszerzése min-
dig nehéz és mindig kétséges..."

(Budapest), Révbíró Sándor (Tököl), Salló István (Tatabánya), dr. Szász István (Leányfalu), dr. Széchy Gábor (Budapest), Szűcs Sándor (Budapest), Sándorfi György (Budapest), dr. Uhlyarik Béláné (Budapest), dr. Wildner Dénes (Budapest), Czaykowski Emánuelné (Budapest), Járai Judit (Budapest), Töttösy Istvánné (Budapest), Kocsis Károly (Budapest), Alfred-Geza Martinovits (Norvégia), L. A. J. Beles (Hollandia), dr. D. A. Kékessy (Svájc), Andor Kovach (Svájc), dr. Komáromy János, Pfarrer Gánczi Josef, Miklós Csaba, Makkay Margit, Jakab Zsigmond, Aringer Sándor, Pfr. Szatmári László, Vizauer Ferenc Hochw, Guha Péter, Bóna Imre, Szakács Josef, Nagy Lajos, Janauschek Josef, Pfr. Bán József, Somorai Ferenc (Svájc), Hevesi László (Belgium), Nagy Lajos (Belgium), Sass István (Belgium).

...

Nagyszalonta díszbe öltözött: nagy szülőtte, Arany János hazatért. Szép, komoly tartással ott ül a méltóságteljes Nagyszalontai Református templom mellett. Az egyik oldalon Kossuth, emitt pedig Arany. A hajdúvadász városka nem alkuszik, nem enged: alapítványt hoztak létre, s az adományokból öntették az ember-nagyságú, teljes alakú bronz szobrot. Kis István szobrászművész (maga is Nagyszalonta szülőtte) alkotása méltó helyre került.

A költő születésének 175-dik évfordulóján 1992. február 28-a és március elseje között ünnepségsorozatot rendeztek a Köles ér partján. A tudományos ülészekon írók, költők, kutatók, közéleti személyiségek tartottak előadásokat. A vasárnapi istentisztelet után – ahol Tökés László, a Királyhágó melléki református püspök mondott ünnepi beszédet – a helybeliek és a vendégek több mint ötezres ünnepi gyülekezete előtt leplezték le Arany János szobrát.

A Kossuth rádió műsorai Érvényes 1992. február 1-jétől

Középhullámon (Kh):

Solt 540 KHz (5.00 – 24.00 – 4.50)
Miskolc 1116 KHz (5.00 – 24.00 – 0.10)

Rövidhullámon (Rh):

Székesfehérvár 6025 KHz (49 m sáv) (5.00 – 24.00 – 0.10)
(Európa egész területén fogható!)

Ultrarövidhullámon (URH OIRT-sáv):

0.10 – 4.50
(A hét minden napján)

5.00 – 24.00 – 0.10
(A megadott napokon és időpontokban)

Miskolc	66,02 MHz	Komádi	66,14 MHz
Budapest	66,62 MHz	Szentes	66,29 MHz
Komádi	66,92 MHz	Miskolc	66,80 MHz
Pécs	67,19 MHz	Budapest	67,40 MHz
Szentes	67,85 MHz	Nagykanizsa	71,03 MHz
Nagykanizsa	69,98 MHz	Kékes	71,21 MHz
Sopron	70,40 MHz	Tokaj	71,33 MHz
Kab-hegy	71,42 MHz	Pécs	71,81 MHz
Tokaj	72,11 MHz	Sopron	72,86 MHz
Kékes	72,77 MHz	Kab-hegy	72,98 MHz

A Kossuth műsor az URH adókon

Hétfő

5.00 – 6.55
9.00 – 11.00
12.00 – 13.00
13.00 – 14.00 Amerika Hangja
21.00 – 23.00
23.00 – 23.45 – BBC
24.00 – 0.10

Kedd

5.00 – 6.55
–
–
13.00 – 14.00 – Amerika Hangja
21.00 – 23.00
23.00 – 23.45 – BBC
24.00 – 0.10

Szerda – Csütörtök – Péntek

5.00 – 6.55
9.00 – 11.00

17.00 – 19.00
21.00 – 23.00

Szombat

5.00 – 8.30
11.00 – 16.00
16.00 – 17.00 – Amerika hangja
18.00 – 19.00
22.00 – 23.00
23.00 – 23.45 – BBC
24.00 – 0.10

Vasárnap

6.00 – 8.30
11.00 – 16.00
16.00 – 17.00 – Amerika hangja
17.00 – 19.00
21.00 – 23.00
23.00 – 23.45 – BBC
24.00 – 0.10

Az igazi "kontinuitás"

Amit a román diktatúra a maga idején megtervezett, de végrehajtásába belebukott, azt ma a posztkommunista román nacionalizmus megvalósítani látszik: ütnek az erdélyi magyarokon, ahol érik, és nem csak képletesen, olykor véresre is... Mi tagadás, ilyen értelemben megoldottnak látszik Romániában a kisebbségi problémakör. "Megoldottnak" a többségi kényre-kezdre. Pedig nem a többség a vérisza, hanem az őket manipuláló kisebbség: a vezetőik. A népek nem szoktak ellenségeskedni. A népek élni akarnak csupán a földet benépesítő szerepük szerint. Ha mégis egymásnak fenekednek, abban mindig vezetőik személyes ambíciója és érdeke a ludas. Következésképpen aligha bűnös a román nép az erdélyi magyarság pusztításáért, annál inkább a román hatalmat gyakorló különféle táborai, melyek a demokrácia megcsúfolásával teljesítik be azt, amit Ceausescu a magyarság elpusztítására kiötölt: a kultúrájukban történő felszámolásukat. És nem kétséges, hogy ebben – az eredet-rögeszmeivel szemben – igazi a román politika "kontinuitása".

Az 1989-es forradalomnak indult, és kiugrott szekusok puccsaként kiteljesedett diktatúra elleni megmozdulás lelassította ugyan a falurombolást, de azóta sem történt e kulturális sebek begyógyítására egyetlen lépése sem. A lassú pusztulásra ítélt magyar helyiségek tovább málladoznak... Az iskolarendszer magyar ágazatát sem táplálja a romániai iskolapolitika... Sőt ma már a kisebbségi jogokért harcolók követeléseiben is egyre ritkábban hangzik el a Bolyai Egyetem neve... Közben az erdélyi városokat ellepte egy olyan román ajkú csőcselék, mely az ország félfedális állapotú részeiből áramlik ma is, hogy földrajzilag közelebb kerülhessen a nyugati határhoz: a csencseléshez, a munka nélküli bűnöző boldoguláshoz, ugyanakkor a magyarellenes hisztériázásért és az etnikai összetétel megváltoztatásáért járó judásgarasokhoz. S ők ma mind választópolgárai nemes városainknak, melyekben egykoron kaloda és kiütetés járt az ingyenélőknek! Még a kommunista rendszerben is átnevelés vagy javító célzatú kényszermunka... Ám az 1992 Romániájában ők az államrend és a nacionalista homogenizálás: az egy nemzeti román államkép aktivistái Erdélyben.

Ilyen viszonyok között nem meglepő, hogy a fasiszta Vatra fölözte le a helyhatósági választások eredményeit. Még Bukarestben is megkaparintotta a hatalmat. Óhatatlanul az átkos emlékü nemzeti szocializmus hatalomra törésének történelmi folyamata körvonalazódik a Vatra térhódításában. Következésképpen az erdélyi magyarság megsemmisítésének réme is

Székfoglaló beszédében a kolozsvári polgármester máris kijelentette, hogy felszámoltatni készül az összes magyar iskolát. Aki egy nemzetiségi csoport vesztét tervezi, felszámolja annak iskoláit – íme a román demokrácia mai kisebbségpolitikája.

Ezért felkérjük a világ minden emberjogi és kisebbségvédelmi szervezetét, szövetségét és fórumát, hogy miként a falurombolás ellen a múltban, emeljék fel szavukat az erdélyi magyarság és iskoláinak megmentéséért! Szakadjon végre meg a Ceausescu-Vatra féle magyarpusztító kontinuitás.

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 63th Street # 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1) 212-744-7946
Fax: (1) 212-744-0614

Ausztrália: Jed Productions, Józsa Erika
P. O. Box 2222, Strawberry Hills NSW
2012

Tel.: 02-319 1740 Fax: 02-318 2638

Ausztria: Österreichische Länderbank
Aktiengesellschaft, Wien,
Konto-Nr.: 243-190-188/01

Argentína: Dr. Theész János

Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium: Sass István

Place des Verriers 14/102; 4100 Serraing,
Tel.: 41-36-72-46

Brazília: Livraria D. Landy Ltda,
Rua 7 de Abril 252, s/50 (CEp 01044) Sao
Paulo

Tel.: 255-3272, 255-1953

Fax: 11 255 1953

Dánia: Dansk-Ungarsk Selskab,

Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Franciaország: Societé Balaton-IMPEX,

67 Boulevard Pasteur, 75015 Paris,

Tel.: (1) 40-47-01-70

Fax: (1) 43-22-62-84

Hollandia: K. A. Pehlig – Stubnya,

Muzenlaan 5. 2353 KB. Leiderdorp,

Postbank No. 653 557

Tel.: 071/89-03-31

Izrael: Breuer Péter

Breuer Line H. C. B. LTD.

Tel./Fax: 664 006

Tel-Aviv 62 116 Allenby str. 38.

P. O. B. 26 439

Kanada: Kate Karácsony,

Pannonia Books Ltd.

P. O. Box 1017

Postal Station "B", Toronto, Ont.

M5T 2T8

Tel. + Fax: (416) 5 353 963

Nagy-Britannia: Klára Adams,

Hungarian Book Agency

87 Sewardstone Road,

London E2 9HN

Tel.: 44-81-980-9096 Fax: 81-983-0633

Németország: Postgiroamt

München, Konto Tandex 173-809

BLZ 700 100 80

Tel.: 089/717 055, Fax: 089/718 811

Olaszország: Maria Toth Pittaluga,

Melibodes 41. 09 045 Flumini (CA)

c/c N 15 853 096 Tel.: 70-830-309

Svájc: Anikó Parragi

8051 Zürich, Luegislandstr. 41.

Tel.: 41/1/322-44-68

Zürcher Kantonalbank

Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország: János Járay,

Fagotgr. 5/B. 223 68 Lund,

Tel.: 14-70-81

Postgiro: 6 310 106-7

H. H. Bandholz:

A kakukkmadár lovagi ösztönéről...

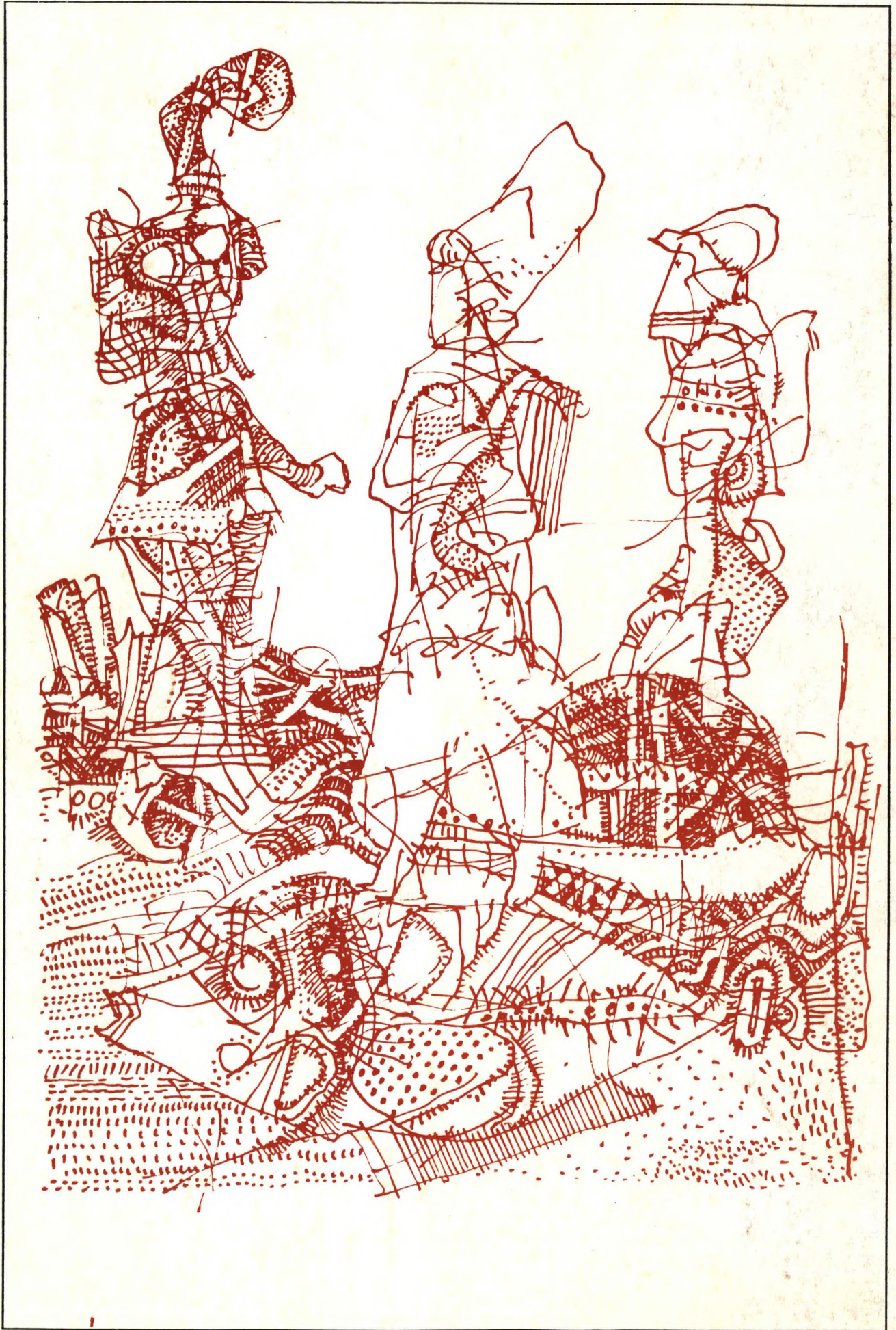
(...) Bratianu saját szavaival élve beható magyarázatot kapunk Budapest megszállásával kapcsolatban, amelyet a román lefoglalások elvének jámbor védelme követ, majd az egész helyzet összesűritése abba a kijelentésbe, miszerint "emlékeznünk kell arra, hogy a román jellemem belül erőteljesen érvényesül a rossz gyerek típusa. Annak tudatában, hogy rosszat tesz és megijedve a rá váró büntetéstől, majdnem lehetetlen vele elboldogulni". Csodálatosan eufémisztikus, de abszolút nem John Bull-szerű. Milyen lenne ma India, Egyiptom vagy Dél-Afrika helyzete, ha más rossz gyerekek is úgy verekedtek és ölekeztek volna, mint a rossz kis Románia, amelynek keze és ruhája összekoszolódott a Szövetségesei készletéből lopott mozdonyok és gépek zsírával, arcukat pedig telekenték lopott dzsemmel, gyomrukát pedig felpuffasztotta az élelmiszer-mennyiség, amelyet a Szövetségeseinek kell majd pótolnia? Arra lenne szükségük, hogy erőteljesen ellássák őket egy adagnyi józan ésszel.

"A Szövetséges Tábournokok, számos erényük mellett (amelyeket szerencsére nem sorol fel, s így nem kell bevörösödnünk), szükségképpen tapasztalatlanok a diplomácia és az államvezetés terén." Figyelembe véve vádlójuk nemzetközi hírét, milyen alapon kell, hogy bűnösnek vallják magukat és alávetniük magukat a bíróság könyörületeségének. Amikor Mr. Rattigan azonban "teljes áttekintés" alapján megállapítja a tábornokok torz "képét", végleges kijelentéseket tesz információs forrásaikat illetően, s azt állítja, minden találgatásnak vége, ugyanakkor lényegében bevallja, hogy körülbelül annyit tud a budapesti helyzetről, mint egy Ygorot kutyaevő a manikűrözésről. (...)

Áttérve a Rattigan-féle megoldástól, amelyet örömteli hálaénekekkel kellett volna fogadni, s amelyet egy kimerült Legfelsőbb Tanács élénk vidámsággal fogadott volna el, elérkezünk a jól körvonalazott és helyénvaló csúcspontig: "Bármennyire is helyesek vagy helytelenek valójában ezek a kérdések, úgy vélem, helyre lehetne hozni őket azáltal, hogy mindkét fél tapintatot és jóindulatot tanúsít. Budapesten azonban, mint fentebb már mondtam, e jellemvonások távollétükkel tűnnek ki." Az evangéliumi igazság! A Szövetséges Katonai Misszió, egy porcelántojásokon ülő kotlós tyúk türelmével, megtett minden emberileg lehetségest annak érdekében, hogy rávegye a román főhadiszállást a Legfelsőbb Tanács kifejezett kívánságainak teljesítésére, és bármely ünnepélyes ígéretének betartására. Ez a jóakarát egyoldalú volt, s bosszúra talált.

Magyarország román megszállásából ítélve, kis latin szövetségeseink egy Mississipp-i folyóbeli ragadozó hal kifinomult fosztogató étvágyával rendelkeznek, egy fiatal kakukkmadár lovagi ösztönével s ugyanazzal az igazság utáni vágyakozással, mint amilyen vágyakozást egy tengeribeteg tanúsít sertéshús és bab iránt. (...)

(Részlet a szerző Undiplomatic Diary c. könyvéből. A szerzőről lásd lapunk 4-es számát.)

Artem